

חוברת עבודה לתלמיד

ספר בראשית

תשובות למורה

להארות והערות מוזמנים לפנות אלי
בשמחה.

יונתן לוי 050-9391244

yonaam1@gmail.com

תוכן עניינים

- 3.....הקדמת פרשני התורה לספר בראשית.
- 6.....בריאת העולם.
- 7.....בריאת האדם.
- 8.....קין והבל – קנאת אחים.
- 11.....המבול.
- 15.....מגדל בבל.
- 18.....אברהם אבי האומה – חלק א: אברהם אבינו נגד רוח הזמן, הציווי ללכת.
- 20.....אברהם אבי האומה – חלק ב: נסיונות אברהם אבינו, אברהם ולוט.
- 23.....אברהם אבי האומה – חלק ג: חיי אברהם אבינו.
- 25.....אברהם אבי האומה – חלק ד: שרה, יצחק, הגר וישמעאל.
- 29.....אברהם ושרה ענקי הרוח – חלק א: הכנסת אורחים, והתפילה על אנשי סדום.
- 32.....אברהם ושרה ענקי הרוח – חלק ב: הפיכת סדום.
- 35.....אברהם ושרה ענקי הרוח – חלק ג: עקידת יצחק.
- 40.....אברהם ושרה ענקי הרוח – חלק ד: קבורת שרה.
- 44.....יצחק ורבקה: חלק א – חיפוש אשה ליצחק.
- 49.....יצחק ורבקה – חלק ב: הכמיהה לבן, לידת יעקב ועשו.
- 55.....יצחק ורבקה – חלק ג: הברכה.

הקדמת פרשני התורה לספר בראשית

רש"י:

בראשית אמר רבי יצחק, לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחדש הזה לכם, שהיא מצוה ראשונה שנצטוו ישראל (כי עיקר התורה אינה אלא למצותיה, והגם שנמצאו בסי' בראשית ג"כ קצת מצות כמו מילה וגיד הנשה, היה יכול לכותבן בהדי שאר המצות), ומה טעם פתח בבראשית?

משום: "כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים" (תהלים קיא, ו), שאם יאמרו אומות העולם לישראל: ליסטים אתם, שכבשתם ארצות שבעה גוים! הם אומרים להם: כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה (נשמע מהודעת הבריאה) ונתנה לאשר ישר בעיניו, (כנשמע מספורי אדם הראשון ומבול והפלגה וסדום ומלחמת אברהם עם המלאכים ומפלת מצרים. וירושת הארץ היא משכר המצות וחשובה כמצוות) ברצונו נתנה להם, וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו.

1. מדוע לפי רש"י היה ראוי להתחיל את התורה מהמילים: "החודש הזה לכם ראש חדשים?"

משום שהוא המצווה הראשונה שעמ"י שנצטוו בו עם ישראל כעם.

2. האם ישנן מצוות בספר בראשית? אם כן, אלו מצוות?

כן, מצוות פרו ורבו, ברית מילה ומצוות איסור אכילת גיד הנשה.

3. שאלת אתגר: מה המיוחד במצוות "החודש הזה לכם"?

שזו מצווה הראשונה שעם ישראל הצטווה בה מרגע שהפך לעם!

4. מדוע, להסברו של רש"י, למרות שבספר בראשית יש מעט מצוות, התורה פתחה דוקא בו?

בדי שאומות העולם לא יטענו כלפינו ש"השתלטנו" על העולם, שהרי ה' ברא את הארץ ובחר לתת אותה לנו, "לאשר ישר בעיניו".

רמב"ן:

ויש לשאול בה: צורך גדול הוא להתחיל התורה ב"בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים", כי הוא שורש האמונה; ושאינו מאמין בזה וחושב שהעולם קדמון, הוא כופר בעיקר ואין לו תורה כלל!

5. שאלת אתגר: מהי הקושיא שמקשה הרמב"ן על דברי רבי יצחק שציטט רש"י?

לכאורה חשוב מאוד להסביר שה' ברא את העולם, כנגד הכופרים שאומרים שהעולם קדמון ואין בורא לעולם, וממילא אין מחוייבות לשמור את המצוות.

והתשובה, מפני שמעשה בראשית – סוד עמוק, אינו מובן מן המקראות, ולא יודע על בוריו אלא מפי הקבלה עד משה רבינו מפי הגבורה, ויודעיו חייבין להסתיר אותו. לכך אמר רבי יצחק שאין להתחיל התורה צורך ב"בְּרֵאשִׁית בְּרָא", והסיפור במה שנברא ביום ראשון ומה נעשה ביום שני ושאר הימים, והאריכות ביצירת אדם וחווה, וחטאם ועונשם, וסיפור גן עדן וגירוש אדם ממנו, כי כל זה לא יובן בינה שלימה מן הכתובים. וכל שכן ספור דור המבול והפלגה, שאין הצורך בהם גדול. ויספיק לאנשי התורה בלעדי הכתובים האלה, ויאמינו בכלל בנזכר להם בעשרת הדברות (שמות כ ו): "כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי", ותישאר הידיעה ליחידים שבהם הלכה למשה מסיני, עם התורה שבעל פה.

6. מדוע להסבר הרמב"ן אין הכרח שהתורה תתחיל מכל התיאורים שבתחילת ספר בראשית?

מכיוון שממילא רב הנסתר על הנגלה בהם, ואי אפשר להבינם מפשט פסוקי התורה!

ונתן רבי יצחק טעם לזה, כי התחילה התורה ב"בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים" וסיפור כל עניין היצירה עד בריאת אדם, ושהמשילו במעשה ידיו וכל שת תחת רגליו, וגן עדן – שהוא מבחר המקומות הנבראים בעולם הזה – נעשה מכוון לשבתו, עד שגירש אותו חטאו משם. ואנשי דור המבול, בחטאם גורשו מן העולם כולו, והצדיק בהם לבדו נמלט, הוא ובניו. וזרעם, חטאם גרם

הקדמת פרשני התורה לספר בראשית

להם להפיצם במקומות ולזרותם בארצות, ותפשו להם המקומות למשפחותם בגוייהם כפי שנזדמן להם. אם כן ראוי הוא, כאשר יוסיף הגוי לחטוא, שיאבד ממקומו ויבוא גוי אחר לרשת את ארצו, כי כן הוא משפט האלהים בארץ מעולם.

וכל שכן עם המסופר בכתוב כי כנען מקולל ונמכר לעבד עולם, ואינו ראוי שיירש מבחר מקומות היישוב, אבל יירשוה עבדי ה' זרע אוהבו, כעניין שכתוב (תהלים קה מד): "וַיִּתֵּן לָהֶם אַרְצוֹת גֹּיִם וַעֲמַל לְאֲמִים יִרְשׁוּ. בְּעֵבֹר יִשְׁמְרוּ חֻקֵּי וְתוֹרָתֵי יִנְצְרוּ". כלומר, שגירש משם מורדיו, והשכין בו עובדיו, שיידעו כי בעבודתו ינחלוה, ואם יחטאו לו – תקיא אותם הארץ כאשר קאה את הגוי אשר לפנייהם.

7. לפי דברי הרמב"ן, מה מטרת תיאור פסוקי התורה את בריאת העולם והתנהגות בני האדם בתחילת ימי האנושות? ללמד אותנו שהארץ אינה ראויה אלא למי שישר בעיני ה' יתברך, וכאשר מתנהגים באופן לא מוסרי – הארץ מקיאה אותנו!

8. לפי דברי הרמב"ן, ישיבת הארץ (=לגור בארץ) ראויה למי שעושה את הישר בעיני ה'. ציין לפחות 2 דוגמאות שהוא מוכיח מהן את העקרון הזה!

עונש האדם על חטא אדם הראשון – גירוש מגן עדן.
אנשי דור המבול – מתו, אנשי דור הפלגה – התפזרו בכל העולם.
עונש עמי כנען שייסולקו מהארץ.

הקדמת הנצי"ב לספר בראשית:

זה הספר הנקרא ספר בראשית. נקרא בפי הנביאים ספר הישר כדאיתא במדרש עבודת כוכבים (כה/א) על שני מקראות בסי' יהושע (י יג): "הלא היא כתובה על ספר הישר". ובסי' שמואל ב' (א יח): "ויאמר ללמד בני יהודה קשת הנה כתובה על ספר הישר". ומפרש ר' יוחנן זה ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים שנאמר תמות נפשי מות ישרים. **ויש להבין הטעם** למה קרא בלעם את אבותינו בשם ישרים ביחוד ולא צדיקים או חסידים וכדומה. וגם למה מכונה זה הספר ביחוד בכנוי ישרים. ובלעם התפלל על עצמו שיהא אחריתו כמו בעלי זה הכנוי.

והענין דנתבאר בשירת האזינו עה"פ: הצור תמים פעלו וגוי' צדיק וישר הוא. דשבח ישר הוא נאמר להצדיק דין הקב"ה בחרבן בית שני שהיה דור עקש ופתלתל. ופירשנו שהיו צדיקים וחסידים ועמלי תורה. אך לא היו ישרים בהליכות עולמים. ע"כ מפני שנאת חנם שבלבם זא"ז חשדו את מי שראו שנוהג שלא כדעתם ביראת ה' שהוא צדוקי ואפיקורס. ובאו עי"ז לידי ש"ד בדרך הפלגה ולכל הרעות שבעולם עד שחרב הבית. ועל זה היה צדוק הדין. שהקב"ה ישר הוא ואינו סובל צדיקים כאלו אלא באופן שהולכים בדרך הישר גם בהליכות עולם ולא בעקמימות אע"ג שהוא לש"ש דזה גורם חרבן הבריאה והריסות ישוב הארץ.

וזה היה שבח האבות שמלבד שהיו צדיקים וחסידים ואוהבי ה' באופן היותר אפשר. עוד היו ישרים. היינו שהתנהגו עם אוה"ע אפי' עובדי אלילים מכוערים. מ"מ היו עמם באהבה וחשו לטובתם באשר היא קיום הבריאה. כמו שאנו רואים כמה השתטח א"א להתפלל על סדום. אע"ג שהיה שנא אותם ואת מלכם תכלית שנאה עבור רשעתם. כמבואר במאמר למלך סדום. מ"מ חפץ בקיומם. וברבה פי' וירא (פמ"ט) איתא עי"ז שאמר הקב"ה לא"א אהבת צדק ותשנא רשע. אהבת להצדיק את בריותי ותשנא להרשיען ע"כ וכו'. והיינו ממש כאב המון גוים שאע"ג שאין הבן הולך במישרים מ"מ שוחר שלומו וטובו. וכן הוצק חן וד"א נפלא על דבר אברם את לוט כמו שנתבאר פי' לך. וכן ראינו כמה נח היה יצחק אבינו להתפייס ממשנאיו ובמעט דברי פיוס מאבימלך ומרעיו נתפייס באופן היותר ממה שבקשו ממנו כמבואר במקומו. ויעקב אבינו אחר שהיטב חרה לו על לבן שידע שביקש לעקרו לולי ה'. מ"מ דבר עמו דברים רכים עד שאמרו עי"ז בב"ר (פע"ד): "קפדותן של אבות ולא ענותנותן של בנים" ע"ש. ונתפייס עמו מהר. וכן הרבה למדנו מהליכות האבות בדרך ארץ. מה ששייך לקיום העולם המיוחד לזה הספר שהוא ספר הבריאה. ומש"ה נקרא כמ"כ ספר הישר על מעשה אבות בזה הפרט. ובלעם בשעת רוה"ק לא היה יכול להתפלל על רוע מעשיו שאינו צדיק וחסיד כאברהם יצחק ויעקב אחרי שהוא נביא אוה"ע. וראשו במקור הטומאה.

אכן התפלל על רוע הילוכו בד"א שאם שראוי היה לו לשנוא את ישראל תכלית שנאה באשר שהמה בני אברהם יצחק ויעקב וראשם במקור הקדושה. אבל מ"מ לא היה ראוי לפניו לבקש לעקר אומה שלימה. ואינו דרך ישרה בקיום העולם. ועי"ז צעק תמות נפשי מות ישרים. **היינו מקיימי הבריאה.**

ובדברנו נתיישב יפה על מה נקרא זה הספר ספר הישר שהוא ספר הבריאה:

הקדמת פרשני התורה לספר בראשית

9. העתק את שני הפסוקים שמכנים את ספר בראשית: "ספר הישר"!

יהושע י, יג: "הלא היא כתובה על ספר הישר".

שמואל ב' (א יח): "ויאמר ללמד בני יהודה קשת הנה כתובה על ספר הישר".

10. מי נקרא עוד נקרא: "ישר" ומי כינה אותו בשם זה?

האבות הקדושים נקראו ישרים על ידי בלעם.

11. מה הכוונה "ישרים" לפי דברי הנצי"ב, ומדוע האבות נקראו: "ישרים"?

ישרים = אנשים מוסריים, שרוצים בהצלחת העולם. משום שהאבות בנוסף לצדקתם וקיום התורה והמצוות רצו בטובת כל העולם.

12. שאלת אתגר: הסבר את הביטוי: "קפדותן של אבות ולא ענותנותן של בנים"!

האבות הקדושים גם בשעה שהקפידו (התנגדו) לעוול שנעשה כלפיהם עשו זאת בנחת ובלשון רכה, לעומתנו "הבנים" שאף בשעת ענה אנו עלולים להשתמש בלשון קשה.

13. מדוע לדברי הנצי"ב סיפורי האבות קשורים לסיפור בריאת העולם?

משום שעל ידי מידותיהם הטובות של האבות הם מקיימים את העולם שברא ה' יתברך.

בריאת העולם

משנה חגיגה ב, א:

אין דורשין בעריות בשלשה. ולא במעשה בראשית בשנים. ולא במרכבה ביחיד, אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו. כל המסתכל בארבעה דברים, ראוי לו כאלו לא בא לעולם, מה למעלה, מה למטה, מה לפניו, ומה לאחור. וכל שלא חס על כבוד קונו, ראוי לו שלא בא לעולם.

1. האם לדברי המשנה ראוי לעסוק בלימוד בריאת העולם?

בראשית רבה פרשה ג:

א: ויאמר אלהים יהי אור, ורבי יצחק פתח (תהלים קיט, קל): פתח דבריו ואיר מבין וגו', רבי יהודה ורבי נחמיה, רבי יהודה אומר האורה נבראת תחלה, משל למלך שבקש לבנות פלטין, והיה אותו מקום אפל, מה עשה, הדליק נרות ופנסין לידע היאך הוא קובע תימליוסים, כך האורה נבראת תחלה. ורבי נחמיה אומר העולם נברא תחלה, משל למלך שבנה פלטין ועטרה בנרות ופנסין. עד כאן דרש רבי יודן...

2. מהו סדר הבריאה לפי הדעות השונות?

רבי יהודה – קודם נברא האור. רבי נחמיה – קודם נברא העולם (החומר).

ב: רבי ברכיה בשם רבי יהודה בר סימון פתח (תהלים לג, ו): בדבר ה' שמים נעשו וגו', רבי יהודה בר סימון אמר, לא בעמל לא ביגיעה ברא הקדוש ברוך הוא את עולמו, אלא בדבר ה', וכבר שמים נעשו, אף הכא והיה אור אין כתיב כאן אלא ויהי אור, כבר היה.

3. מדוע לדעתך, חשוב למדרש לציין שה' לא ברא את העולם בעמל ויגיעה?

כדי שלא נטעה לחשוב שפעולות ה' ומעשיו הם גשמיים כמו של האדם.

משנה מסכת אבות פרק ה

(א) בעשירה מאמרות נברא העולם. ומה תלמוד לומר, והלא במאמר אחד יכול להבראות, אלא להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשירה מאמרות, ולתן שכר טוב לצדיקים שמקימין את העולם שנברא בעשירה מאמרות:

כלי יקר על שמות פרק כ פסוק א

היו דברות אלו עשרה, להורות כי עליהם העולם עומד שנברא בעשרה מאמרות... כדי להפרע מן הרשעים כו' כי אומרים לרשע רע, היה לך ליתן לב שלא בחנם נברא העולם בעשרה מאמרות, אלא לפי שקיומו תלוי בי' הדברות הכוללים כל התורה כמו שפירש"י סוף פרשת משפטים (נד יב) ואם כן בעברך עליהם אתה מאבד עולם מלא ובסבה זו ראוי להפרע מהם כו':

4. לדברי הכלי יקר, מדוע נברא העולם בעשרה מאמרות? מה זה בא ללמד אותנו?

שכדי שהעולם יתקיים עלינו להקפיד על קיום עשרת הדברות (שהם כוללים את כל ענייני התורה).

5. עיין בפרק הראשון של ספר בראשית וכתוב: מה נברא בכל יום!

יום ראשון – בריאת ה"אור" – הבדלה בין האור ובין החושך

יום שני – הבדלה בין השמים לארץ – בריאת הרקיע

יום שלישי – ריכוז המים ותראה היבשה, הארץ מוציאה דשא, עשב ועצים

יום רביעי – בריאת המאורות – שמש, ירח וכוכבים

יום חמישי – שרצים, תנינים ועופות השמים

יום שישי – חיות, בריאת האדם

שבת – ה' מקדש את יום השבת – השבת נבראה ביום השבת...

¹ זוהר חלק ג דף יא/ב: תא חזי, עשרה מאמרות למעשה בראשית, כדתנן בעשרה מאמרות נברא העולם, עשרה מאמרות למתן תורה, אלו עשרת הדברות: כתיב (שמות כ ב) אנכי ה' אלקיך, וכתיב במעשה בראשית (בראשית א ג) יהי אור ויהי אור, דא מהימנותא דקודשא בריך הוא.

בריאת האדם

6. עיין בדברי הרמב"ן בראשית א, לא: "וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהָיָה טוֹב מְאֹד וַיְהִי עֶרְבַּ וַיְהִי בֹקֶר יוֹם הַשְּׁשִׁי", מדוע לדבריו, דוקא ביום השישי נאמר: "טוב מאד"?

"כי מפני מעלת האדם הוסיף בשבח היצירה בו כי הוא טוב מאד" - בזכות בריאת האדם שיכול לפעול בעולם, העולם טוב מאד!

תפקיד האדם בעולם ואחריותו

קהלת רבה פרשה ז פסקה יט:

"ראה את מעשה האלהים כי מי יוכל לתקן את אשר עותו" בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן ואמר לו ראה מעשי כמה נאים ומשובחין הן וכל מה שבראתי בשבילך בראתי תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי שאם קלקלת אין מי שיתקן אחריך...

7. לפי דברי המדרש מה תפקידו של האדם בעולם?

לשמור על הטוב שבו, ולהיזהר שלא יקלקל את העולם על ידי מעשיו/חטאים.

8. עיינו בפסוקי התורה פרק א פסוקים כח-לא, מה תפקיד האדם לפי הפסוקים הללו?

לשלוט = לקחת אחריות על כלל הבריאה.

מדוע האדם אחרון?

סנהדרין לח/א:

תנו רבנן, אדם נברא בערב שבת, ומפני מה? שלא יהו מינין אומרים, שתף ה'ה לו להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית. דבר אחר, שאם תזוח דעתו עליו [=יתגאה], אומרים לו, יתוש קדמך במעשה בראשית. דבר אחר, כדי שייכנס למצוה [מיד]. דבר אחר, כדי שייכנס לסעודה מיד. משל למלך בשר ודם שבנה פלטרין ושכללן, והתקין סעודה, ואחר כך הכניס אורחים, שנאמר, (משלי ט) "חַכְמוֹת בְּנִתָּהּ וְגו', טְבַחְהָ טְבַחְהָ וְגו', שְׁלַחְהָ נְעֻרֶתֶיהָ תִקְרָא" וְגו'...

9. מדוע האדם נברא בסוף מעשה הבריאה? 3 תשובות

א. כדי שלא נטעה לומר שהוא היה שותף לבריאת העולם. ב. שלא תזוח דעתו עליו = «להראות את מגבלת האדם, ג. כדי שהכל יהיה מוכן לפניו =» האדם הוא עיקר הבריאה.

משמעות היות האדם נברא ב"צלם אלוהים"

רש"י: כדמותנו. להבין ולהשכיל.

ספורנו: כדמותנו. בענין המעשיות שידמה בהם קצת לפמליא של מעלה בצד מה שהם פועלים בידיעה ובהכרה. אמנם פעולתם היא בלתי בחיירית ובזה לא ידמה להם האדם. ובקצת ידמה האדם לאל ית' הפועל בבחירה. אמנם בחירת האל ית' היא לעולם לטוב ולא כן הבחירה האנושית. ועם זה הנה האלהית על אופן נכבד מאד יותר מן הבחירה האנושית. ולכן אמר כדמותנו כמו דמותנו לא כדמותנו האמיתית:

רש"י וספורנו – בכח ההשכלה.

כלי יקר: נעשה אדם בצלמנו כדמותנו. הרמב"ן כתב בשם רבי דוד קמחי שהקדוש ברוך הוא אמר לארץ נעשה אני ואתה, כי הארץ נתנה יבול חומרה כמו שנתנה לשאר בעלי חיים, והקדוש ברוך הוא נתן בו החלק הרוחני. ובצלמנו כדמותנו היינו שידמה לשניהם בגופו לארץ ובנשמתו לעליונים.

רד"ק – שילוב של הארץ והרוח מהקב"ה.

דעת הכלי יקר עצמו: ... מצינו שהקב"ה מתראה לנביאיו בדמיון דמות אדם כי בהר סיני נראה כזקן יושב בישיבה ועל הים נראה כגבור וכתיב (יחזקאל א, כו) "ועל הכסא דמות כמראה אדם". כי בכל אלה הדמיונות רגיל הוא ית' להתראות ועליו יכול להיות שאמר בצלמנו כדמותנו אע"פ שבאמת אין לו ית' דמות וכבוד אלהים הסתר דבר.

כלי יקר – הקב"ה מתראה בעולם כאדם.

כל הכבוד שהחזקת מעמד עד כאן. אני גאה בך!! אל תשכח לשמור את הדף בקלסר...

קין והבל – קנאת אחים

תלמיד יקר ואהוב, קרא את הפסוקים בפרק ד, פסוקים א-יח, וענה על השאלות הבאות:

1. השלם את הטבלה הבאה:

הבל	קין	
לא	כן	הבכור?
	"קניתי איש את ה'", כלומר: עכשיו אדם וחיה שותפים לקב"ה לבריאה	מדוע נקרא כך?
רועה צאן	עובד אדמה	במה הוא עסק?
לא	כן	האם יזם את הבאת המנחה לה'?
מבכורות וחלביהן צאנו	מפרי האדמה	איזו מנחה הוא הביא?
כן	לא	האם הקב"ה קיבל את מנחתו?

2. הבאת הקורבנות:

עיין בדברי הרמב"ן הבאים:

"ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה' והבל הביא גם הוא. הבינו האנשים האלה סוד גדול מהקרבנות והמנחות וכן נח ורבותינו אמרו (ע"ז ח) שגם אדם הראשון הקריב שור פר וזה יחסום פי המבהילים בטעם הקרבנות".
האם רצונם להביא קרבנות היה חיובי או שלילי? חיובי, הם הבינו שזו הדרך להתקרב לקב"ה.

3. בחירת העיסוק:

א. מהו לדעתך עיסוק ערכי יותר – גידול צאן או עבודת אדמה?

ב. עיין בדברי הכלי יקר הבאים:

"ויהי מקץ ימים ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה'".

לא פורש במקרא מהו מקץ ימים ואימתי התחילו אותן הימים אשר עליהם בא הקץ. ונראה לומר על צד הרמז כי קין והבל היו חלוקים בשלימות האדם מה הוא. אם העולם הזה והצלחותיו סוף שלימות האדם ואין שלימות אחריו, או אם יש עוד עולם אחר נצחי וכפי הנראה שקין היה אוהב אדמה סבר שאין חשבון בשאול והעולם הזה אינו משאיר אחריו מאומה על כן בחר לו לחלקו כל חמדות העולם הזה והצלחותיו בחשבו כי יתרון ארץ בכל היא. והבל סבר כי יש עוד עולם אחר נצחי אשר בו ישיג האדם התכלית האחרון על כן בחר לו להיות רועה צאן הגורם להתבודדות כדרך שעשו הרבה נביאים כמשה ודוד וזולתם וכדי להקריב מהם קרבן לה'...

הורו בזה מה שהיה בלבם בחלוקת שכר העה"ז והעולם הבא כי כל חמדות העה"ז אין האדם יכול לטלטלן וליקח מהם מאומה להוליקם לעבר עולם הירידה אלא הם כקרקע העומדת במקומה דומה למי שהולך ליריד וקונה שם במעותיו קרקעות ובתים שאינו יכול להוליקם עמו לביתו. ואין לו מהם כי אם מה שהוא אוכל מפריה בעודו בארץ נכריה ובלכתו לביתו ישוב ריקם ומאומה לא ישא בעמלו אשר בנה ואשר נטע ויעזוב לאחרים חיל וחומה אשר יסד. כך העושה העה"ז עיקר אין לו ממנו כי אם מלא כף נחת המושג ממלא חפנים עמל ורעות רוח ואינו משתמש בהם כי אם משך זמן גרותו בעה"ז זה שבתו בבית מעט כגר וכאורח נטה ללון ומאומה לא יוליך עמו אל העולם הנצחי כי שם ביתו וזהו דעת קין וחביריו אוהבי קניני הזמן. והבל הוא המהביל כל קניני הזמן כי מוסר הבלים המה, בחר לו במטלטלין וזהו קיום מצות השי" שהאדם יכול לטלטל עמו מן המקום אשר הוא עומד בו כאורח וכגר אל המקום אשר הוא שם תושב ואזרח כי בית יעשה לו שם.

4. איך התייחס כל אחד מהאחים לענייני העולם הזה?

קין חשב שהעיקר הוא העולם הזה ואין אחריו עוד עולם. לעומתו הבל סבר שיש גם עולם ביצחי.

5. כיצד באה לידי ביטוי תפיסת כל אחד מהם על העולם הזה לענין בחירת העיסוק?

קין, ראה בעוה"ז בעיקרו ולכן: לכן בחר עוד ועוד חלקי אדמה, כאילו על ידי זה יצליח למצות את ענייני עולם הזה והנאותיו. לעומתו, הבל, ראה שיש עוד עולם אחר זה, ולכן בחר להיות רועה צאן מה שיאפשר לו להתבודד בעבודת ה', וכן שיהיה לו מהם צאן שיוכל להקריבו בקרבן לה', ועל ידם להתקרב אל ה'.

קין והבל – קנאת אחים

6. מדוע לפי הכלי יקר "הבל" נקרא בשם זה?

משום שהוא התייחס לקנייני הזמן כדברי הבל לעומת המצוות והדברים הנצחיים.

7. כיצד לדעתך ניתן להסביר לפי זה, את זה שהבל הביא מהמובחר ואילו קין מהפשוט?

הבל האמין שיש בורא ויש עולם הבא, ולכן השקיע ונתן מהטוב שלו, כי העיקר זה לא העולם הזה, ואילו מבחינת קין העיקר זה העולם הזה, ולכן היה חבל לו לוותר על הפירות הטובים...

8. כיצד ניתן להסביר לפי זה, פשר שמו של קין?

שקין היה רודף אחר הקבין.

9. קבלת המנחה:

א. כיצד ידעו קין והבל האם ה' קיבל את מנחתם? היעזר ברש"י פסוק ד

למנחת הבל – ירדה אש מן השמים. ואילו למנחת קין – לא.

ב. **דעת זקנים:** "וישע ה' אל הבל ואל מנחתו. מכאן תשובה, למינים שכופרים בעולם הבא. דבמה שעה אליו, והרי נהרג מיד, אלא על כרחך צריך לומר, שקבל קרבנו, וזכהו לעוה"ב".

מה הקושיא של דעת זקנים, וכיצד הוא מתרץ אותה?

הקושיא: כיצד בא לידי ביטוי זה שה' שעה אל מנחתו, והרי הוא נרצח! **תירוץ:** מכאן הוכחה שיש עולם הבא, ושם הוא יקבל את השכר.

ג. כיצד הגיב קין לכך שלא התקבל קרבנו?

חרה לו ונפלו פניו.

ד. עיין בדברי הספורנו:

ואל קין ואל מנחתו לא שעה. לא שעה אל קין המקריב שהיה בלתי רצוי וגם כן אל מנחתו שהיתה בלתי ראויה לרצון: ויחר. בקנאתו לאחיו שהיה לרצון: ויפלו פניו. בבשת פנים כי האל הובישו מסברו ולא קבלו.

מדוע ה' לא שעה אל מנחת קין? היעזר גם בפירוש הספורנו לפסוק ג

מפני שכוונתו של קין לא היתה רצויה וכן מנחתו לא היתה מהסוג (פרי אדמה לעומת צאן, וסוג הפירות) הראוי לרצון.

10. תשובת ה' לקין: "הלווא אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רבך ואליך תשוקתו ואתה תמשל בו". הסבר אותה לפי דברי הרמב"ן הבאים:

"אם תיטיב" – יהיה לך יתר שאת על אחיך כי אתה הבכור... "ואם לא תיטיב" – לא עמו בלבד תבואך רעה כי "לפתח" ביתך "חטאתך רובץ" להכשילך בכל דרכיך, "ואליך תשוקתו" שהוא ישתוקק להיות דבק בך כל הימים, אבל "אתה תמשל בו" – אם תחפוץ כי תיטיב דרכיך ותסירנו מעליך. הורחו על התשובה שהיא נתונה בידו לשוב בכל עת שירצה ויסלח לו.

ניתן לשוב בתשובה ולהתקרב לה' כראוי. יש לך יתרון על אחיך, ביכולתך לשוב ולתקן ואם לא תעשה זאת תיפגע בעצמך ובמשפחתך.

11. אופן הריגת קין את הבל:

עיין בדברי האור החיים הקדוש הבאים:

הכוונה היא להיות כי קין נתקנא בהבל בחושבו כי הוא סיבה להשפלתו כי באמצעותו הוכר אופלו, וחשב כי כשלא יהיה הבל במציאות יתרצה ה' בקין כי אין עוד אחר לבחור בו, וחשב להורגו.

וחש שתעל צחנתו ובאשו בפגעו בו כי נצטווה על הרציחה, ונתיעץ עצות להורגו מבלי שלוח יד בו. והנה זה האיש איש אדמה היה יודע מוצאיה ומובאיה ובקי בחדריה... ומעתה מצא היועץ רעה להרגו בערמה מבלי שלוח ידו בו. והוא אומר ויהי בהיותם בשדה מתהלכים באדמה מצא מקום למועצותיו, ובאמצעות מה שקדם שהטעהו בבחינת האחוה האמין בו הבל ובוזה קם עליו ובקימה זו שקם פירוש עמד עליו בזה הרגו, והנה העמידה אינה הורגת אלא שנתחכם לעמוד עליו במקום שיהיה נבלע באדמה וזו היא מיתתו והאדמה היא ההורגת... וה' בוחן לבות שאלו אי הבל אחיך לראות היודה על פשעו, והשיב: "לא ידעתי", ואם תאמר היה לך לתת לב עליו! לזה אמר: "השומר אחי" וגו', וכי שומר עשיתני עליו, ולא הודה על מעשהו הרע, שחשב כי ה' לא יעניש על הסיבה או לא ישגיח בה. והשיבו ה' מה עשית הודיעו כי מעשיו הרעים הם סיבה לאדמה לבלוע הבל והוא אומר קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה, פירוש כי הבל

קין והבל – קנאת אחים

חושב בדעתו כי אדמה הרגתו וקבל לפני ה' ממנה, ולזה קלל ה' אותו כי הוא הסיבה ובהצטרפות קללתו קלל גם להאדמה אשר פצתה פיה לקחת הבל מידו שלא תפצה עוד פיה.

א. לפי הסבר אור החיים הקדוש, כיצד קין גרם למותו של הבל?
קין הביא אותו למקום שהאדמה תפצה את פיה וכך היא בלעה אותו מעצמה!

ב. מדוע האדמה נענשה על הריגת הבל?
כי היא היתה זו שגרמה למיתת הבל.

ג. "וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל הֶבֶל אָחִיו... וַיִּקַּם קַיִן אֶל הֶבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ" מדוע מודגש שקין פונה אל הבל "אחיו"?
כדי לפתות אותו בלשון של אחוה. אחיו = לשון אחוה.

ד. מה היתה כוונת ה' כששאל את קין: "אי הֶבֶל אָחִיךָ"?
לראות האם קין ישוב בתשובה.

ה. מה היה עונשו של קין על מות הריגת אחיו?
שהאדמה לא תיתן לו את בוחה, והוא יהיה נע ונד.

ו. עיין בדברי הספורנו הבאים:

והיה כל מוצאי יהרגני. ויהיה העונש גדול מאד ממה שגזרת.

מדוע ה' ריחם על קין ונתן לו אות שלא יהרוג אותו כל מוצאו?

מכיוון שאם יהרגו אותו יצא שהעונש שקיבל הוא יותר חמור מגזירת ה', שהיתה לעשותו נע ונד.

תודה שזה היה מענין, והכי חשוב לזכור לא לקנא באף אחד ;) ...

המבול

המבול

הגורמים למבול

ענין בראשית פרק ו פסוקים א-ח. והסבר מהם חטאי בני האדם המתוארים בפסוקים:

פסוקים א-ב:

1. רבי יוסף בכור שור: בני האלהים. בני השרים. בנות האדם. שאינם שרים. מכל אשר בחרו. בכח וביד חזקה היו גוזלים להם בנותיהם ונשיהם ומשחיתים סדר העולם לגמרי. היו "חוטפים" נשים ויולדים מהם ילדים.

2. פסוק ה: ספורנו: כי רבה רעת האדם. לשעבר. וכל יצר מחשבות לבו. לעתיד שלא היו שומעים למוכיח ואין לקוות שישבו. בני האדם חושבים כל הזמן כיצד להרע.

3. פסוק יא: (היעזר ברש"י) חטאו בעבודה זרה, גילוי עריות וגזל.

4. פסוק יב: (רש"י) גרמו גם לבעלי החיים לא להתנהג כפי טבעם.

5. בפסוק ו נכתב: "וַיִּנְחָם ה' כִּי עָשָׂה אֶת הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֶל לְבוֹ".

ענין בפירוש רבי יוסף בכור שור:

כי נחמתי כי עשיתים. וכן "נחמתי כי המלכתי את שאול" וגו' וכן וינחם ה' על הרעה. ומקשים על כל אלו: "לא איש אל ויכזב וכן אדם ויתנחם!"

מה הקושי המתעורר בפסוק זה?

וכי יתכן שהקב"ה מצטער ונהיה עצוב, הרי אין לו תכונות אנושיות, והוא יודע הכל מראש!

ויש לך להבין כי בג' דרכים הנחמה באה:

כי פעמים אדם נודר לחבירו לעשות לו טובה או רעה ומתחרט בעצמו ואינו עומד בדיבורו ואע"פ שיש לאל ידו לעשות אבל אינו רוצה וזה כזב שכוזב לו, ופעמים סבור שיכול לעשות לו ואין לאל ידו לעשות ומתנחם בעל כרחו מחמת האונס ועל אילו שתיים הוא אומר לא איש אל ויכזב...

אבל יש נחמה (=סוג חרטה) שלישית שאינה באה מחמת שנודר אלא מחמת אותן שנודרין לו...

6. מהם שלושת סוגי הנחמה (=חרטה) שמציין רבי יוסף בכור שור?

א. האדם מתחרט ואינו עומד בדיבורו

ב. האדם אינו יכול לעשות מפאת הגבלה שיש לו.

ג. האדם אינו מקיים בגלל מי שאמור לקבל את הטובה, שאינו ראוי לה!

7. איזו סוג חרטה שייכת ביחס לקב"ה?

רק השלישית, שבני האדם אינם ראויים לקבל את הטוב.

כשברא הקדוש ברוך הוא אדם – לכבודו בראו ולשמשו... וכיון שקלקלו הרינו עושה עצמי כאילו נחמתי ואמחם, ומכל מקום החזרה מהם באה!

וכך שאול כשהמליכו מדעת כך שלא יעבור על רצונו של מקום והוא פשע ולפיכך גרמו לו עוונותיו שאעשה עצמי כמנחם, ואע"פ שידע מתחלה שיקלקלו כי הכל גלוי לפניו בראם כדי שיוסרו בהם אחרים ולא יקלקלו מעשיהם.

8. כיצד רבי יוסף בכור שור מציע לפתור את הקושי שבפסוק?

הקב"ה רוצה להטיב לבני האדם, אלא שאותו הדור מחמת מעשיהם לא היו ראויים לכך. ולמרות שהקב"ה ידע זאת מתחילה, היתה באפשרותם לתקן אם היו מלמדים מוסר זה את זה!

עונש החוטאים

9. מה נגזר על החוטאים? (פסוק יג)

השחתת הארץ – על ידי מבול

10. כיצד עונש זה הוא בהתאמה לחטאי בני האדם?

היעזר בפירוש רבי יוסף בכור שור הבא:

והנני משחיתם את הארץ. הם השחיתו את דרכם ואני אשחית אותם: את הארץ. שאשחית עמהם בהמות וחיות ועופות והאילנות והעשבים וכל אשר בארץ לפי שהיא מלאה חמס והכל נברא בשבילם. וראה גם ברש"י על פסוק ז.

המבול

מכיוון שהם השחיתו את דרכם על הארץ, והתנהגו באופן לא ראוי, הקב"ה משחית אותם. לפי דברי רש"י העולם נברא בשביל האדם, ואם האדם נמחה – גם שאר הבריאה אינה נצרכת, שהרי היא רק בשביל האדם.

11. עיין בדברי הרב קוק הבאים (עין איה שבת א, עה):

"אדון כל המעשים הוא אב הרחמים, והוא חס מלאבד כל יציר פחות וכל כח מהמציאות, ע"כ רק במקום שאין דרך אחר נמצא, שם יוצאת המדה של השחת שרוף וכלה, אבל הדרך התמידי הוא לתקן בסבלנות באורך הזמן וברחמים רבים את המגרעות..."

מדוע היה צורך בעונש כל כך קשה של חורבן העולם?

מכיוון שבני האדם התנהגו בצורה כל כך לא מוסרית, שאינה ניתנת לתיקון – לא היתה ברירה אלא להשחית את העולם ולבנותו מחדש.

12. מה אנו יכולים ללמוד מדברי הרב קוק לגבי אופן תיקון בעיות שאנו מתמודדים איתן בחיינו?

שיש להשתדל לתקן בנחת ובסבלנות

נח

13. עיין בפסוקים ה-ח: כיצד התורה מתייחסת לנח? העתק כיצד התורה מתארת אותו!

כאיש צדיק, "איש צדיק תמים היה בדרתיו".

14. מדוע נח נקרא בשם זה? מה התקווה הגנוזה בשמו?

על שם הנחמה "זה ינחמנו", בתקווה שהוא ינחם ויתקן את חטאי בני האדם.

15. עיין דברי רש"י לפסוק ט ד"ה: "בדרתיו", מהם שני ההסברים לפסוק: "איש צדיק תמים היה בדרתיו"?

היה צדיק ביחס לדורו, כל שכן שבדור של צדיקים היה צדיק יותר! ב. היה צדיק רק ביחס לדורו, אך אם היו צדיקים בדורו, לא היה נחשב כלל לצדיק.

16. בהתייחס לכך שהפעולה הראשונה שמתוארת בתורה שנח עשה היא בניית התיבה. ועיין בפירוש רש"י על פסוק יד,

ד"ה: "עשה לך תבת",² האם לדעתך הכינוי שיש המכנים את נח: "צדיק בפרוה" היא נכונה?

לא, שהרי אם היה דואג רק לעצמו הוא לא היה בונה תיבה כל כך גדולה. כמו"כ בתיבה נכנסו גם בעלי החיים...

17. עיין בפירוש רבינו בחיי על התורה – על פסוק יד:

וכאן הבן שואל כיון שהיה נח צדיק תמים כמו שהעיד עליו הכתוב והוא המוצא חן בעיני הש"י, למה לא היה מתפלל על בני דורו ויחזירם למוטב, כמו שמצינו באברהם אבינו כי מיד שהודיעו הקב"ה פורענות של סדום שהיו רשעים גמורים התפלל עליהם כמה פעמים לבלתי השחיתם, הוא שאמר (בראשית יח) הנה נא הואלתי לדבר אל אדני, ואמר עוד אל נא יחר לאדני. כן היה מנהג הראשונים והנביאים שהיו נגשים אל ה' להתפלל לפניו על בני דורם, וכן ראוי לכל פרנס הדור להתפלל על הדור. ותשובת הדבר כי מה שחדל נח הצדיק להתפלל בעדם לא במרד ולא במעל, אך מתוך שהיה יודע שקיום העולם בעשרה, וכענין שדרשו רז"ל בעשרה מאמרות נברא העולם, ואילו היה בבני הדור עשרה אנשים צדיקים לא היה מביא עליהם המבול כי היה העולם מתקיים בשבילם, אבל באי התיבה לא היו כי אם ח', נח ואשתו ושלושת בניו ושלושת נשי בניו, ולפי שלא נשלמו לעשרה לא היו ראויים שינצל הדור בשבילם, ודי שיציל נח שהיה עשירי את נפשו ונפשות ביתו. וזהו שתמצא בתפלתו של אברהם כיון שהזכיר יי ואמר לא אשחית בעבור העשרה, מיד אמר וילך ה', לפי שגלוי וידוע לפניו שלא היה שם עשרה, ואברהם לא היה רשאי להתחנן בתפלתו לבקש מלפניו על בני הדור בפחות מעשרה, ולפיכך נאבדו מן העולם. והוא הענין בעצמו בנח שלא היה רשאי להתפלל עליהם כיון שלא היו שם עשרה.

מדוע לדברי רבינו בחיי נח לא ביקש על אנשי דורו, ולא למד מאברהם שביקש על אנשי סדום?

משום שידע שהקב"ה אינו מציל את הדור אא"כ יש שם 10 צדיקים, ומכיוון שהם היו רק 8, הסתפק בכך שהם ינצלו ולא כל העולם ייחרב!

התיבה

18. **רבינו בחיי**: נתן להם זמן ארוך שיחזרו בתשובה, והם ק"כ שנים, ויתברך שמו של הרחמן שלא ענש אא"כ הזהיר.

כמה זמן נמשכה בניית התיבה? מדוע הקב"ה לא הרגם מיד כשחטאו?

² **עשה לך תבת.** הרבה ריוח והצלחה לפניו, ולמה הטריחו בבנין זה, כדי שיראוהו אנשי דור המבול עוסק בה ק"כ שנה, ושואלין אותו מה זאת לך, והוא אומר להם עתיד הקב"ה להביא מבול לעולם, אולי ישובו.

המבול

לא מפורט בפסוקים בפירושו. רבינו בחיי אומר 120 שנה. כי אין עונשים אא"כ מזהירים, ורצה לאפשר מספיק זמן לשוב בתשובה.

19. מהן מידות התיבה? (פסוק טו)

300 אמה אורך, 50 אמה רוחב, 30 אמה גובה.

20. מהיכן יש אור בתיבה, וכמה קומות יש בה, ומדוע?

ישנו פתח שדרכו יכנס אור, שלוש קומות לצרכים שונים: עליון – בנ"א, אמצע – בע"ח, תחתון – זבל.

21. כמה זמן נמשך המבול?

מ (ז, יא): בשנת שש מאות שנה לחיי נח בחדש השני בשבעה עשר יום לחדש ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה וארבת השמים נפתחו:

עד (ח, יג-יד): ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון באחד לחדש חרבו המים מעל הארץ ויסר נח את מקסה התבה וירא והנה חרבו פני האדמה: {יד} ובחדש השני בשבעה ועשרים יום לחדש יבשה הארץ: כשנה ועשרה ימים.

השינוי שבעקבות המבול

22. משפחתו של נח היתה בתיבה, כל זמן המבול ונדרשה לעבור שינוי שיבטיח שהעולם שיבנו יהיה שונה מהעולם שהיה. עיין בדברי המדרש:

ילקוט שמעוני תהלים - פרק לו - המשך רמז תשכח:

אלולי שקנא אברהם אבינו, לא היה קונה שמים וארץ. ואימתי קנא? כשאמר למלכי צדק, כיצד יצאתם מן התבה? אמר לו, בצדקה שהיינו עושים שם. אמר לו, וכי מה צדקה היה לכם לעשות בתבה? וכי עניים היו שם, והלוא לא היו שם אלא נח ובניו, ועם מי הייתם עושים צדקה? אמר לו, עם בהמות חיות ועופות. לא היינו יושנים, אלא היינו נותנים לפני זה ולפני זה לאכל ולשתות. ואותה שעה אמר אברהם, ומה אלו, אלולי צדקה שעשו עם בהמה חיה ועוף לא היו יוצאים מן התבה, וכיון שעשו צדקה יצאו; ואני אם אעשה צדקה עם בני - אדם, שהם בצלמו של אלהינו, על אחת כמה וכמה! אותה שעה ייטע אש"ל" (בראשית כא, לג) - ראשי תבות, א'כילה ש'תיה, ל'ויה.

במה התעסקו נח ובניו במשך היותם בתיבה, וכיצד זה מתקן את סיבת החטא שגרם למבול? היעזר ברש"י (ו, יב, ד"ה: "כי מלאה הארץ חמס"): "לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל (סנהדרין קח)."

סיבת המבול היתה הגזל – התעסקות בהנאה הפרטית. והתיקון: עשיית חסד. וזה מעין תיקון העולם – "עולם חסד ייבנה".

23. מהי הפעולה הראשונה שנח עושה בצאתו מהתיבה? (ח, כ) מקריב קרבן לה'

24. מהי תגובת הקב"ה לכך? (ח, כא – ט, ז)

א. ח, כא-כב: הקב"ה מחליט שלא להביא עוד מבול על העולם.

ב. ט, א: ברכת נח ובניו לפרות ולרבות ויש לשים לב שאין זה ציווי לפי"ר, אלא ברכה!

ג. ט, ב: שלטון האדם על בעלי החיים

ד. ט, ג: היתר אכילת בשר.

ה. ט, ה-ו: איסור פגיעה באדם.

25. עיין בדברי החזקוני הבאים (על בראשית פרק ט פסוק ג):

כירק עשב - שיש שהוא ראוי לאכול ויש שאינו ראוי לאכול כך בהמות חיות עופות ודגים יש מהן ראויין ויש מהן שאינן ראויין.

נתתי לכם את כל – מאחר שניצלו בתיבה שעשיתם ועל ידכם באה להם הצלה הרי הם בידכם לעשות להם כטוב בעיניכם.

לפי דברי החזקוני, מדוע הותר לנח ובניו לאכול בשר?

משום שבמשך היותם בתיבה הם דאגו להם ולכן הם ניתנו בידם לכל צרכיהם.

ברית הקשת

26. מהי ברית, ואיך כורתים ברית? כאשר שני אנשים מסכמים דבר מסויים ולא רוצים לחזור בהם ממנו, הם מתחייבים על ידי ברית.

27. לשם מה נועדה הקשת? כ"תזכורת" לכך שהקב"ה לא יביא יותר מבול לעולם.

28. במה שונה ברית הקשת משאר הבריתות? שים לב מי מתחייב למי...

המבול

זו ברית חד צדדית, שרק הקב"ה מתחייב לנו שלא יביא מבול, ואנחנו לא מחוייבים כלל.

29. מדוע דוקא הקשת נבחרה כ"אות" הברית? רש"ר הירש

30. מהי הברכה שמברכים כשרואים קשת?

"ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם זוכר הברית ונאמן בבריתו וקים במאמרו".

מגדל בבל

מגדל בבל

עיין בספר בראשית פרק יא, פסוקים א-ט. וענה על השאלות הבאות:

(א) וַיְהִי כָל הָאָרֶץ שְׂפָה אַחַת וּדְבָרִים אַחָדִים: (ב) וַיְהִי בְּנִסְעָם מִקֶּדֶם וַיִּמְצְאוּ בְקֶעָה בְּאֶרֶץ שְׁנַעַר וַיֵּשְׁבוּ שָׁם: (ג) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ הִבֵּה נִלְבְּנָה לְבִנְיָם וְנִשְׂרָפָה לְשִׂרְפָה וְתִהְיֶה לָהֶם הַלְבְּנָה לְאֶבֶן וְהַחֲמֹר הִזָּה לָהֶם לְחֹמֶר: (ד) וַיֹּאמְרוּ הִבֵּה נִבְנֶה לָנוּ עִיר וּמְגִדֵל וְרֹאשׁוֹ בְּשָׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה לָנוּ שֵׁם פֶּן נָפוּץ עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ:

1. האם לדעתך אחדות היא דבר חיובי או שלילי?

2. עיין בדברי התלמוד (סנהדרין עט/ב) הבאים:

שמיתתן של רשעים הנאה להן והנאה לעולם. לצדיקים רע להן ורע לעולם.

יין ושינה: לרשעים – הנאה להן והנאה לעולם, ולצדיקים – רע להן ורע לעולם.

פיזור: לרשעים – הנאה להן והנאה לעולם, ולצדיקים – רע להן ורע לעולם.

פְּנוּס: לרשעים – רע להן ורע לעולם, ולצדיקים – הנאה להן והנאה לעולם.

שקט: לרשעים – רע להן ורע לעולם, לצדיקים – הנאה להן והנאה לעולם.

האם לפי דברי הגמרא בהכרח כל אחדות היא חיובית?

לא, אחדות היא כלי לעשות טוב יחד, אך אם כוונת המתאחדים לעשות רע – אדרבה, האחדות שלילית!

שיטת הרשב"ם – אין חטא!

3. עיין בדברי הרשב"ם הבאים:

הבה נבנה לנו עיר וגו'. לפי הפשט מה חטאו דור הפלגה, אם מפני שאמרו וראשו בשמים הא כתב ערים גדולות ובצורות בשמיים, אלא לפי שצום הקי' פרו ורבו **ומלאו את הארץ** והם בחרו להם מקום לשבת שם ואמרו פן נפוץ לפיכך הפיצם משם בגזרתו.

מדוע הקב"ה פיזר את אנשי דור הפלגה? האם הם עשו חטא?

הקב"ה רצה שהעולם יתיישב והם התנגדו לגזירה ולכן היה הכרח לפזר אותם. אך לשיטתו הם לא חטאו כלל!

שיטת הכלי יקר – מלחמה פנימית

4. עיין בדברי הכלי יקר הבאים:

ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים. נראין הדברים שכל מעשה הפלגה הוא על דרך שאמרו חז"ל "כנוס לרשעים רע להם ורע לעולם פיזור לרשעים טוב להם וטוב לעולם" ובצדיקים הכל בהפך זה, לפי שהרשעים על ידי כנוסם יחשבו ביניהם עצות רעות על אחרים, **נוסף על זה** ימשכו ביניהם דברי ריבות ומחלוקות ושנאות, וזאת תורת הקנאות המצויות בין הכתות אשר כל מעשיהם לא לש"ש כי אם כדי לעשות להם שם בארץ, ועיקר הסיבה לזה שיש לכל אחד מהם תכלית חיצוני חלק לבם זה מזה, כי זה יתאוה לעושר וכבוד, וזה לרוב מאכל... וזה יאמר נעשה לנו שם ורוצה להיות גבוה מעל גבוה, ומתוך כך המריבה ממשמשת ובאה הן מן הצד שאין להם תכלית אחד, **כי הדרכים רעים הם רבים, והדרך הטוב אינו כי אם אחד**, הן מצד שכל אחד יש לו חפץ ורצון להיות במעלה ויתר שאת על זולתו, ומדה זו הלא היא ברבת בני עמינו, על כן פיזור כיתות אלו טוב מהקבוץ כמ"ש (תהלים צב. ג.) יתפרדו כל פועלי און אין טוב כי אם ליתן ריוח בין הדבקים וכמ"ש (תהילים נה. ג.): "בִּלְעַד ה' פִּלַּג לְשׁוֹנֵם כִּי רָאִיתִי חָמָס וְרִיב בְּעִיר".

א. מהן שתי הסיבות שבגללן לדברי הכלי יקר כיונס הרשעים הוא שלילי?

בשעה שמתכנסים חושבים איך להרע לאחרים. כל אחד דואג לעצמו ומתחילים במריבות זה עם זה.

מגדל בבל

אבל הצדיקים כנוסס טוב כי התכלית מאחדם, כי אין להם כי אם תכלית אחד והיו לאחדים על ידו כמ"ש (תהילים קיט, קסה): "שלוש רב לאוהבי תורתך". אבל לא לאוהבים התכלית החיצונה בעצם וראשונה.

ב. מדוע כינוס הצדיקים הוא חיובי?

משום שהם מאוחדים יחד לעשות טוב, וממילא התאחדותם יחד נותנת להם עוד כח!

וזה טעם הפלגה, כי מתחלה היו כולם שפה אחת ודברים אחדים והיה שלום ביניהם, וחששו המה פן ע"י שיתרבו בארץ יתפזרו, כי לא תשא אותם הארץ לשבת יחדיו במקום אחד, ויבאו לידי מלחמות כי תמיד מלחמה מצויה בין יושבי מדינה זו ליושבי מדינה אחרת. על כן אמרו הנה עכשיו אנחנו עם אחד שפה אחת ויש לחוש פן נפוץ בהכרח איש מעל רעהו ותפסק האחוה מבינינו, לפיכך נבנה מגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם, כי בנוהג שבעולם שכל אדם יש לו חשק ורצון לבא לדור בעיר גדולה מקום קבוץ אנשים רבים ואז נהיה לעם אחד ולא נפוץ איש מעל אחיו.

ג. האם רצונם של אנשי אותו דור להיות יחד היה שלילי?

לא, זה היה חיובי, שכם רצו להתאחד על מנת שלא יבואו לידי רצונות (ואינטרסים) שונים וכך ימנעו מלחמות.

ובאמת אילו לא היו אומרים: "ונעשה לנו שם", הטיבו את אשר דברו והיו באים עד תכלית השלום מצד מגדל זה, אמנם באמנם: "ונעשה לנו שם", גלו כל מזימות לבבם כי כוונתם שיצא שםם בעולם ויקראו בשמותם עלי אדמות אנשי המעלה, והיה גלוי לפני השם יתברך שעל ידי שהם מבקשים לקנות שם בעולם יבואו אל ההפך אשר חשבו.

ד. מה היה מטרת אנשי דור הפלגה?

מטרתם היתה לשם כבוד ופרסום.

לפיכך ויאמר ה' הן עם אחד ושפה אחת וגו', יאמר ה' כי במזימות זו אשר חשבו המה טועים בעצמם ויפלו ברשת הדבר אשר המה בורחים ממנו, כי המה חושבים שעל ידי שיתפזרו יתחלקו לאומות רבות ויפסק חוט השלום כי יבאו לידי מלחמות רבות, וע"י שידורו במקום אחד יהיו לעם אחד ויהיה השלום מתנווך ביניהם. הניחא אם לא היו אומרים ונעשה לנו שם. אמנם באמנם דבר זה ירד ה' לסוף דעתם כי יהיה הכל בהפך ממה שחשבו ואדרבה: "ישנו עם אחד" ואימתי? כשהוא "מפוזר ומפורד", שאין לשום אחד עסק עם חבירו אז יהיה לעם אחד. אבל אם יתקבצו כולם למקום אחד לברוח מן המלחמה של אומה באומה אז יפלו במלחמה גדולה מזו, והוא מלחמה פנימית חרב איש ברעהו כי כנוס לרשעים רע להם, ומאחר שאמרו ונעשה לנו שם אם כן כל אחד ירצה להשתרר על חבירו ולהיות גבוה ממנו כי זה מצוי בין הכיתות העושים כל מעשיהם למען סָפֵר שםם על כן טוב לפזרם ולמונעם מבנין זה. זהו שנאמר ויאמר ה' הן עם אחד ושפה אחת לכולם כי עכשיו אחר שהמה מפוזרים קצת אז הם עם אחד ושפה אחת, כי כל אחד אמר הן על מה שיאמר חבירו הן, ולא על מה שיאמר חבירו לאו, שאין כל כך קנאה ותחרות ביניהם אחר שלא רדפו עדיין אחר קניית השם, וזה החלם לעשות זה המגדל יהיה התחלה אל הדבר אשר מה חושבים להמלט ממנו ויהיה הפך כוונתם, ויהיה התחלה שיעשו מה שלא עשו לפני זה כי קודם זה היה שלום ביניהם, ועכשיו יהיה יד איש ברעהו מצד המנוים והשררות אשר כל יושבי עיר גדולה צריכין להם, כי זולתם איש את רעהו חיים בלעו ומאחר שרצונם לעשות להם שם אם כן כל אחד ירצה להיות מושל ושר בעיר גדולה זו כדי שיצא שמו בכל העולם וע"י יתרבו ביניהם דברי ריבות כאמור.

ה. מדוע רצונם להתאחד היה שלילי ולא חיובי?

משום שכל מטרתם היא להיות "מיוחדים", ולא באמת "מאוחדים"! לכן, אם יהיו יחד, הם לא ישיגו אחדות אלא אדרבה מלחמה כי כל אחד ירצה להתבלט על חשבון חברו!

ו. כיצד לפי הסבר הכלי יקר ניתן להבין את דינם המתואר בפסוק ט: "על כן קרא שמה בבל כי שם בלל ה' שפת כל הארץ ומשם הפיצם ה' על פני כל הארץ"?

זוקא מתוך כך שיהיו נפרדים הם יהיו בשלום, אך אם יהיו ביחד הם ילחמו זה בזה!

ז. האם לדברי הכלי יקר הפצתם ופיזורם הוא עונש או לטובתם?

הוא לטובתם שהרי על ידי כך ימנעו מלהילחם זה בזה

שיטת רש"י – חטאם מלחמה בה'

5. עיין בדברי רש"י הבאים:

ודברים אחדים. באו בעצה אחת ואמרו, לא כל הימנו שיבור לו את העליונים, נעלה לרקיע ונעשה עמו מלחמה.

מגדל בבל

דבר אחר: על יחידו של עולם.

דבר אחר: "ודברים אחדים", (ס"א דברים חדים) אמרו אחת לאלף ותרג"ו שנים הרקיע מתמוטט, כשם שעשה בימי המבול, בואו ונעשה לו סמוכות. (בי"ר לח, ו):

לפי דברי רש"י מה היתה הכוונה דברים אחדים, ומה היתה הבעיה בהם? השלם את הטבלה הבאה!

הבעיה/חטאם	פירוש "אחדים"	
התאחדו כדי להילחם בה'	עצה משותפת	לפי הפירוש הראשון:
רצו להילחם בו	הקב"ה – יחידו של עולם	לפי הפירוש השני:
התאחדו כדי לבטל את גזרת ה', אם תהיה שוב	דברים חדים/נוקבים/קשים	לפי הפירוש השלישי

6. את הפסוק: (ו) "ויאמר ה' הן עם אֶחָד וְשָׂפָה אֶחָד לְכֻלָּם וְזֶה הַחֶלֶם לַעֲשׂוֹת וְעַתָּה לֹא יִבְצָר מֵהֶם כָּל אֲשֶׁר יִזְמוּ לַעֲשׂוֹת": מסביר רבי אברהם אבן עזרא באופן הבא:

ויאמר ה' הן עם אחד. זה הדבר אמר למלאכים. וזה טרם וירד. וטעמו ירד בעבור שאחד כן: עם אחד. שיש להם דת אחת. כי בהשתנות הדתות תתחדש הקנאה והשנאה גם כן בהשתנות הלשון. על כן צוה מלך מדי ופרס: "ומדבר כלשון עמו".... ומלת יבצר. כמו ימנע וכמוהו ערים בצורות. וזה הטעם אם אעזבם יחשבו שיוכלו לעשות כל חפצם: ומלת יזמו. כמו זממו.

מדוע הקב"ה היה צריך לבלול את שפתם שלא יבינו איש את שפת רעהו?

על מנת שלא ישתמשו בכח האחדות על מנת לחטוא! כי ברגע ששפתם שונה – תיווצר ביניהם קנאה ומלחמה, וממילא לא יתאחדו לחטוא.

7. עיין בפירוש רש"י על הפסוק הבא: (ה) וַיֵּרַד ה' לָרְאֹת אֶת הָעִיר וְאֶת הַמְּגִדָּל אֲשֶׁר בָּנוּ בְּנֵי הָאָדָם: רש"י: וירד ה' לראות. לא הוצרך לכך, אלא בא ללמד לדיינים, שלא ירשיעו הנידון עד שיראו ויבינו. א. מהו העקרון המוסרי שיש ללמוד ממעשיו של הקב"ה? שיש להבין את המקרה היטב לפני שפוסקים בו את הדין

בני האדם. אלא בני מי, שמא בני חמורים וגמלים?! אלא בני אדם הראשון, שכפה את הטובה ואמר האשה אשר נתתה עמדי, אף אלו כפו בטובה למרוד במי שהשפיעם טובה ומלטם מן המבול. ב. כיצד רש"י מקשר בין חטא אנשי דור הפלגה לחטאו של אדם הראשון? כאשר אדם הראשון נשאל מדוע הוא חטא, הוא האשים את: "האשה אשר נתת עמדי" במקום לקחת אחריות על מעשיו, ובוזה כפר בטובה שהקב"ה נתן לו "לא טוב היות האדם לבדו", ואנשי דור הפלגה גם כן מאסו בכל הטובה שה' השפיע עליהם וחטאו לו.

8. איזה חטא לדעתך היה חמור יותר – של בני דור המבול או של בני דור הפלגה?

(ז) הָבָה נִרְדָּה וְנִבְלָה שָׁם שְׂפָתָם אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמְעוּ אִישׁ שְׂפַת רֵעֵהוּ: (ח) וַיִּפֹּץ ה' אֹתָם מִשָּׁם עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ וַיַּחְדְּלוּ לִבְנֹת הָעִיר:

(ט) עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ בְּבֵל כִּי שָׁם בָּלַל ה' שְׂפַת כָּל הָאָרֶץ וּמִשָּׁם הִפְיָצָם ה' עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ: עיין בדברי רש"י הבאים:

ומשם הפיצם. למד שאין להם חלק לעולם הבא, וכי אי זו קשה של דור המבול או של דור הפלגה, אלו לא פשטו יד בעיקר, ואלו פשטו יד בעיקר להלחם בו, ואלו נשטפו ואלו לא נאבדו מן העולם, אלא שדור המבול היו גזלנים והיתה מריבה ביניהם, לכך נאבדו, ואלו היו נוהגים אהבה וריעות ביניהם, שנאמר שפה אחת ודברים אחדים, למדת ששנאו המחלוקת וגדול השלום.

9. לדברי רש"י, חטאי איזה דור היו חמורים יותר, ובמה זה בא לידי ביטוי?

חטאי דור המבול, משום היתה מריבה ביניהם, לעומתם אנשי דור הפלגה היו מאוחדים. הדבר בא לידי ביטוי בכך שאנשי דור המבול נאבדו מהעולם, ולעומתם, אנשי דור הפלגה "רק" התפזרו.

הפעם אתה חייב להודות שהיה מעניין!!

אברהם אבי האומה – חלק א: אברהם אבינו נגד רוח הזמן, הציווי ללכת

היכן גדל אברהם אבינו?

קרא פרק יא, פסוקים כב-לב, והשלם:

1. סבו של אברהם היה: נחור.
2. אביו של אברהם היה: תרח.
3. אחיו נקראו: הרן, נחור.
4. מה הקשר בין אברהם לבין לוט? לוט היה אחיינו (בנו של הרן)

אברהם נגד רוח הזמן

5. קרא את המדרש הבא:

(בראשית יד, יג): "וַיָּבֵא הַפְּלִיט וַיִּגְדַּל לְאַבְרָם הָעֵבֶרִי וַיִּגְדַּל לְאַבְרָם הָעֵבֶרִי, רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נַחֲמִיָּה וְרַבִּינָן: רַבִּי יְהוּדָה אָמַר כֹּל הָעוֹלָם כְּלוֹ מַעְבָּר אֶחָד וְהוּא מַעְבָּר אֶחָד. רַבִּי נַחֲמִיָּה אָמַר שֶׁהוּא מִבְּנֵי בְּנֵי שֶׁל עֵבֶר. וְרַבִּינָן אָמְרֵי שֶׁהוּא מַעְבָּר הַנֶּהָר, וְשֶׁהוּא מְשִׁיחַ (=מדבר) בְּלִשׁוֹן עֵבֶרִי. (בראשית רבה מב, ח)

לפי רבי יהודה, מדוע אברהם נקרא: "העברי"? מה ניתן ללמוד מזה על אופיו של אברהם? משום שעמד על דעתו בניגוד לדעה הרווחת באותו זמן. ניתן ללמוד על כך שאברהם היה נאמן לדבר ה'.

6. עיין בדברי הרמב"ם (הלכות עבודת כוכבים א,ג) הבאים (מקורם בבראשית רבה לח, יג):

כיון שנגמל איתן זה התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן והתחיל לחשוב ביום ובלילה והיה תמיהה היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג ומי יסבב אותו. כי אי אפשר שישבב את עצמו. ולא היה לו מלמד ולא מודיע דבר אלא מושקע באור כשדים בין עובדי כוכבים הטפשים ואביו ואמו וכל העם עובדי כוכבים והוא עובד עמהם ולבו משוטט ומבין עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מתבוננתו הנכונה. וידע שיש שם אלוה אחד והוא מנהיג הגלגל והוא ברא הכל ואין בכל הנמצא אלוה חוץ ממנו.

וידע שכל העולם טועים ודבר שגרים להם לטעות זה שעובדים את הכוכבים ואת הצורות עד שאבד האמת מדעתם. ובן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו. כיון שהכיר וידע התחיל להשיב תשובות על בני אור כשדים ולערוך דין עמהם ולומר שאין זו דרך האמת שאתם הולכים בה ושיבר הצלמים והתחיל להודיע לעם שאין ראוי לעבוד אלא לאלוה העולם ולו ראוי להשתחוות ולהקריב ולנסך כדי שיכירוהו כל הברואים הבאים. וראוי לאבד ולשבר כל הצורות כדי שלא יטעו בהן כל העם כמו אלו שהם מדמים שאין שם אלוה אלא אלו.

כיון שגבר עליהם בראיותיו בקש המלך להורגו ונעשה לו נס ויצא לחרן. והתחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלוה אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד.

כיצד בא לידי ביטוי במדרש הזה היותו של אברהם "עברי"?

שלאחר שהכיר את בוראו מעצמו, תוך חקירת שכלו, התנגד מעשית לכל החינוך שבבית ולמה שמקובל בחברה, ושבר את הפסלים שהיו בדורו.

הציווי ללכת

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֵךְ לְךָ מֵאַרְצָךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ:" (בראשית יב, א).

7. מדוע, לדעתך, ה' פנה דוקא אל אברהם?

8. לפי דברי הרמב"ם שהובאו בשאלה 6, כיצד ניתן להסביר את פניית ה' דוקא אל אברהם?

משום שהכיר את בוראו מעצמו והיה מוכן למסור את נפשו לעבודת ה', וממילא אפשר לומר שאברהם בחר בה' לפני שה' בחר בו..

אברהם אבי האומה - חלק א: אברהם נגד רוח הזמן, הציווי ללכת

9. עיין בדברי המהר"ל (נצח ישראל פרק יא) הבאים:

כאשר בחר השם יתברך מתחלה באברהם, והוציאו מאור כשדים לתת לו הארץ, כתיב "ויאמר ה' אל אברם, לך לך מארצך וממולדתך, אל הארץ אשר אראך" (בראשית יב א). והקשה הרמב"ן ז"ל, שתימה הוא שלא זכר הכתוב קודם זה שהיה אברהם צדיק, ולכך נגלה עליו השכינה ואמר לו "לך מארצך וממולדתך וגו'", כי בלא זה, לא נגלה עליו השכינה ואמר לו לך מארצך, לכך ראוי היה לכתוב קודם צדקת אברהם. וכמו שתמצא בנח "ונח מצא חן בעיני ה'" (בראשית ו ח), ואחר כך כתיב (שם שם ט) "אלה תולדות נח וגו'", הזכיר קודם צדקת נח, קודם שהזכיר שדבר השם יתברך עמו! הסבר בלשונך את קושיית הרמב"ן!

מדוע הקב"ה לא הסביר מי היה אברהם ולא הסביר את סיבת בחירתו בו?

אבל לפי הדברים אשר אמרנו לך, לא יקשה כלל. כי אצל נח לא היה רק (=אלא) בחירה פרטית(ת), והבחירה הפרטית הוא לפי מה (=מי) שהוא, והכל הוא לפי מעשה צדקות שלו. אבל באברהם לא היה בחירה פרטית, רק (=אלא) באומה הישראלית, שהם זרעו. שהרי כתיב באותה בחירה (בראשית יב, ב) "ואעשה אותך לגוי גדול", וזה בחירה כללית, ובחירה כמו זאת אין תולה במעשה כלל, ולא בחטא, כי המעשה הוא לפרט. אף כי בודאי זכות אבות מועיל, מכל מקום עיקר הבחירה, בחירה כללית בו ובזרעו.

מהי תשובת המהר"ל לשאלה מדוע התורה לא מסבירה מדוע ה' בחר באברהם?

כדי ללמדנו שבחירת ה' באברהם אינה תלויה בכך שהוא יקיים את מצוות ה', אלא היא בחירה קבועה שלא ניתנת לביטול.

10. עיין בדברי השפת אמת (לך לך, שנת תרלב) הבאים:

הרמב"ן הקשה שנאמר "לך לך" בלי שנזכר מקודם חיבתו! ובזוה"ק נראה כי זה עצמו השבח ששמע זה המאמר לך לך שנאמר מהשם יתברך לכל האנשים תמיד... אבל בודאי זה השבח בעצמו שהיה מוכן לקבל המאמר.

כיצד מסביר השפת אמת את הפניה דוקא לאברהם אבינו? האם אכן הפניה היתה רק אליו?...

לפי השפת אמת הקב"ה לא פנה רק אל אברהם אלא אל כל אנשי העולם, אלא שאברהם היה מי שהקשיב ושמע את דבר ה' הקורא לעלות לארץ ישראל ולעשות את מצוותיו.

אברהם אבי האומה – חלק ב: נסיונות אברהם אבינו, אברהם ולוט

אברהם אבינו נתנסה בעשרה נסיונות

1. עיין בדברי חז"ל הבאים: **משנה מסכת אבות ה, ג**:
עֲשָׂרָה נְסִיוֹנוֹת נִתְּנָסָה אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשְּׁלוֹם וְעָמַד בְּכָלָם, לְהוֹדִיעַ כְּמָה חֻבְתּוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשְּׁלוֹם:
לפי דברי המשנה, מה היתה מטרת הנסיונות שעברו על אברהם אבינו?
להראות את חיבתו = אהבתו של אברהם אבינו לקב"ה.

2. עיין בדברי **תוספות יום טוב** על המשנה:
ועמד בכלם - שלא הרהר אחר מדותיו. (רש"י).
מה המשמעות של עמידתו של אברהם אבינו בנסיונות שנתן לו הקב"ה?
שההתמודדות עם הנסיונות לא גרמה לאברהם אבינו "פגם" באמונה.

3. כתוב מה היו לדעתך 10 הנסיונות שנתנסה בהם אברהם אבינו!

4. עיין בדברי **הרמב"ם** (פירוש המשניות) הבאים:

העשרה נסיונות שנתנסה אברהם אבינו כולם דבר הכתוב: הראשון הגרות באמרו יתברך לך לך מארצך וגוי. השני, הרעב אשר נמצא בארץ כנען בבואו שם והוא יעדו ואעשך לגוי גדול וזה נסיון גדול והוא אמרו ויהי רעב בארץ. והשלישי, חמס המצריים עליו בהלקח שרה לפרעה. והרביעי, הלחמו בד' מלכים. החמישי, לקחו הגר לאשה אחר שנואש מהוליד משרה. הששי, הוא המילה אשר צוה בה בימי הזקנה. השביעי, חמס מלך גרר עליו בלקחו שרה גם כן. השמיני, גרש הגר אחרי הבנות ממנה. התשיעי, הרחקת בנו ישמעאל והוא אמרו יתברך אל ירע בעיניך על הנער וגוי, וכבר העיר הכתוב איך היה קשה בעיני הדבר הזה באמרו וירע הדבר מאד בעיני אברהם אלא ששמר מצות השי"י וגרשם. העשירי, עקידת יצחק.

כתוב מה היו עשרת הנסיונות שנתנסה בהם אברהם אבינו להסברו של הרמב"ם!

1 גרות 2 רעב 3 שרה נלקחה לפרעה 4 מלחמה עם ארבעת המלכים 5 הצורך להתחתן עם הגר 6 חובת ברית המילה 7 אבימלך לוקח את שרה 8 גירוש הגר אחרי שנולד ממנה ישמעאל 9 הרחקת ישמעאל 10 עקידת יצחק

פרידת אברהם מלוט

עיין ספר בראשית **פרק יג**, וענה על השאלות הבאות:

5. מדוע, לדעתך, הצורך של אברהם להיפרד מלוט **אינו** מוגדר כנסיון עבור אברהם אבינו? (היעזר בפסוק ה) מכיוון שהצטרפותו של לוט לאברהם אבינו לא היה לטובת אברהם אלא לטובת לוט!

6. מהן שתי ההבטחות שהקב"ה מבטיח לאברהם אבינו (פסוקים יד-יז)? הבטחת הארץ ושירבה זרעו כחול הים.

7. מדוע לדעתך הקב"ה "התעכב" עם ההבטחה עד שאברהם נפרד מלוט? היעזר ברש"י על פסוק יד משום שהקב"ה לא רצה לכלול את לוט בהבטחה, משום שלוט היה רשע.

8. מדוע רש"י (פסוק יד) אומר שלוט היה רשע? היעזר במה שנאמר בפסוקים הקודמים

א. משום שרועי לוט גזלו, ולוט לא מיחה בהם למרות שרועי אברהם העירו להם על כך. ב. לוט בחר ללכת לסדום למרות מעשיהם הרעים, משמע שהיה נוח לו בכך

9. מה גרם לאברהם להציע ללוט להיפרד ממנו?

משום שאברהם ראה שרועיו גוזלים

10. עיין בדברי האור החיים הקדוש (פסוק ח) הבאים:

טעם אומרו ביני ובינך, הודיעו כי סופה להיות המריבה גם בין שניהם, והגם שיאמר לוט כי ח"ו לא יריב את רבו וגאונו ולא יהיה הדבר, אע"פ כן יודה בדבר אשר כבר הוא בין רועיו ורועי אברם, והוא אומרו ובין רועי ובין רועיך...

לפי דברי האור החיים הקדוש מה הסיבה לכך שאברהם ביקש מלוט להיפרד ממנו?

משום שחשש שהמריבה "תגלוש" להיות גם בין שניהם, בין לוט לאברהם.

11. **שאלת אתגר:** עיין בדברי האור החיים הקדוש הבאים:

ואומרו כי אנשים אחים. יתבאר על פי דבריהם כי רועי לוט היו משלחים צאנן ורועים בשדות אחרים... עוד יתבאר על דרך אומרו (תהלים כ): "תשב באחיך תדבר בכך אמך תתן דופי", ופירשו קדמונינו על זה הדרך: תשב באחיך [תדבר] בכך אמך שהוא אתה המדבר תתן דופי, והוא אומרו כי אנשים אחים, פירוש: וכשתהיה המריבה ויוגשו לפני שופטי ארץ שהם הכנעני והפריזי שאמר הכתוב בסמוך, אשר ירשיעו שופטי ארץ מהשנים יסובב הפגם גם לאחיו, כי הנושך והנשוך ענושים להיותם (=בגלל היותם) אחים.

מהי הסיבה הנוספת שבגללה אברהם אבינו היה מוטרד של מגזילת רועי לוט?

שיצא מזה חילול ה', שיאשימו גם את אברהם על גזילת רועי לוט, בגלל היותם אחים.

12. "קום התהלך בארץ לארפה ולרחבה פי לך אתננה" (פסוק יז)

רמב"ן:

קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה יתכן שזה רשות כרצונו, אמר לו בכל אשר תרצה ללכת בארץ לך, כי אהיה עמך ושמרתיך מרעת הגוים, כי לך אתננה, כלומר שלך תהיה...

מה מטרת ההתהלכות בארץ לדברי הרמב"ן?

זו אפשרות, הקב"ה אומר לאברהם שהוא רשאי ללכת בארץ ולעשות בה כרצונו

13. **חזקוני:** קום התהלך בארץ - להחזיק בה.

מה מטרת ההתהלכות בארץ להסבר החזקוני?

אברהם מצטווה ללכת בארץ, ועל ידי הליכתו בה הוא יקנה אותה (קנין חזקה).

מלחמת ארבעת המלכים את החמישה

קרא את פרק יד בספר בראשית וענה על השאלות הבאות:

14. מה גרם לאברהם אבינו לצאת למלחמה?

ארבעת המלכים שבו את לוט.

15. "ויבא הפליט ויגד לאברם העברי" (יג) – היעזר בפירוש רש"י

א. מי היה הפליט, ומדוע הוא נקרא כך?

עוג מלך הבשן, משום שהוא נפלט (=ניצל) מהמלחמה או שניצל (נפלט) מהמבול.

ב. מה היה האינטרס של אותו פליט לספר לאברהם על שביית לוט? האם מעשהו היה לטובת אברהם?

הוא רצה שאברהם יצא למלחמה והוא יתחתן עם שרה במקומו

16. את מי צירף אברהם איתו למלחמה? כמה לוחמים הם היו?

את חניכיו ילידי ביתו 318 לוחמים. ובדרש רק את אליעזר.

17. מה יציאת אברהם למלחמה מגלה על תכונותיו של אברהם?
על האכפתיות שלו להצלת לוט ועל הגבורה הגדולה שהיתה לו.

תוצאות המלחמה

18. העתק את הפסוק המתאר את תוצאות המלחמה!

(טז) וישב את כל הרכש וגם את לוט אחיו ורכשו השיב וגם את הנשים ואת העם:

19. כיצד הגיבו מלך סדום ומלכי צדק מלך שלם לנצחון אברהם במלחמה?

מלך סדום יצא לקראתו, וביקש לתת לאברהם את הרכוש שאברהם החזיר במלחמה. ומלכי צדק מלך שלם יצא לקראת אברהם עם לחם ויין ונתן לו מעשר מכל.

20. מהן שתי הסיבות שבגללן אברהם מסרב לקבל מתנות בעקבות נצחונו במלחמה?

א. פסוק כב: נצחונו במלחמה לא בזכותו אלא בזכות הקב"ה.

ב. פסוק כג: אברהם לא רצה שמישהו ייחס לעצמו את עושרו והצלחתו של אברהם אלא הכל רק מה'!

21. למרות סירובו של אברהם לקבל מתנות **לעצמו**, הוא דורש שענר אשכול וממרא יקחו איש חלקו. היעזר בפירוש רש"י וענה:

א. מדוע?

משום שלמרות שהם השתתפו כלוחמים הם שמרו על רכושם בזמן המלחמה ולכן מגיע להם חלק מהשלל.

ב. מהו הכלל שקבע אברהם מהיום ההוא והלאה לגבי חלוקת השלל במלחמות?

לא רק היוצאים למלחמה אלא אף השומרים על הכלים צריכים לחלוק יחד בשלל המלחמה בשווה.

אברהם אבי האומה – חלק ג: חיי אברהם אבינו

קרא את פרק טו בספר בראשית וענה על השאלות הבאות:

1. אחר הדברים האלה ה'ה דבר ה' אל אברהם במחזה לאמר אל תירא אברהם אֲנִי מִגֵּן לְךָ שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד: (פסוק א)

א. ממה אברהם אבינו חושש? עיין ברש"י שני הסברים

שמא יענש על כך שהרג במלחמה. ושמא קיבל שכר על כל מעשיו בכך שניצל וניצח במלחמה הקשה עם חמשת המלכים.

ב. מהו החשש שמביע אברהם לפי הנאמר בפסוקים ב-ג?

שהברכה שהקב"ה יתן לו לא תתקיים משום שאין לו בן משלו, אלא תלך לאליעזר עבדו.

הבטחת הזרע

2. לאור חששו של אברהם הקב"ה מבטיח לו שיוולד לו בן שיירש אותו. כיצד "ממחיש" הקב"ה לאברהם מה תהיה ההוכחה

שיזכה לזרע רב? העתק את הפסוק!

ויוצא אתו החוצה ויאמר הבט נא השמימה וספר הכוכבים אם תוכל לספר אתם ויאמר לו פה יהיה זרעך:

3. חז"ל מסבירים שהיתה לאברהם סיבה לחשוש שלא יוולדו לו ילדים. כיצד הדבר נרמז במילים: "ויוצא אתו החוצה"? היעזר

ברש"י

שהקב"ה אמר לאברהם לצאת מאצטגנינות שלו, כלומר למרות שכך חזה בכוכבים זה עשוי להשתנות.

4. הקב"ה דימה את עם ישראל לכוכבים.

א. במקום אחר הקב"ה הבטיח לאברהם ריבוי זרע באופן אחר. מהו? ראה כב, יז

כי ברך אברהם והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים וירש זרעך את שער איבין

ב. עיין בדברי הנצי"ב הבאים:

וספר הכוכבים. לא בשביל רבוי הבטיחו כאן שהרי כבר המשיל רבוי זרעו לעפר הארץ! אלא הוסיף כאן שיהיו הרבה אנשי

מעלה שיאירו ככוכבים. ולא כמו שפחד וירא פן יהיו פחותי ערך.

מה הוא רמז לו בכך?

שבעם ישראל יהיו הרבה אנשים מעלה.

ג. עיין בדברי הכלי יקר (כב, יז) הבאים:

ככוכבי השמים וכחול וגוי. מצינו לפעמים שמדמה את ישראל לכוכבים, ולפעמים לחול אשר על שפת הים, ולפעמים לעפר,

שנאמר (בראשית כח יד) והיה זרעך כעפר הארץ. כי הכל מורה על זמן אחר:

כי בזמן השלום וההצלחה הוא ממשילם לכוכבים לשון גדולה...

ודמיון החול הוא מורה, על הזמן שהאומות קמים על ישראל לכלותם ולא יוכלו להם, כמו הגלים המתנשאים כאילו רצו

לשטוף את כל העולם ומיד כאשר יגיעו אל החול הם נשברים... לכך נמשלו ישראל לחול זה השובר הגלים שלא יוכלו לעבור

את החול, כי החול הוא חק וגבול הים כך לא יוכלו האומות לישראל לכלותם...

ודמיון העפר מורה, על זמן השפלות כי בזמן שיהיו כעפר לדוש בדיוטה תחתונה, משם יעלו משפל מצקם ויפרצו לכל רוח

כמי"ש (שם כח יד) יהיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה... וטעמו של דבר לפי שאין ישראל דורשים את ה' בכל לבבם

כי אם בזמן שהם בתכלית השפלות כידוע מדרכי כל הדורות ודורינו. ואולי רמז בדמיון העפר אל גלות מצרים שהיו

המצרים חורשים על גבם כמו העפר שחורשים עליה.

כיצד מסביר בעל הכלי יקר את דימיון ישראל לכוכבים, חול ועפר?

כל אחד מהם מבטא תקופה שונה.

כוכבים – בזמן שלווה והצלחה

חול – בשאומות מנסים לקום על ישראל ואינן יכולות עליהם

עפר – בזמן השפלות של עם ישראל שיצליחו להתרומם מעליהם ולהינצל.

5. כיצד הגיב אברהם להבטחת ה' לו בענין הזרע?

אברהם האמין בה'. ולא ביקש מה' הוכחה לכך!

הבטחת הארץ

6. הקב"ה מבטיח לאברהם הבטחה נוספת. מהי? פסוק ז

את ארץ ישראל

7. כיצד אברהם מגיב להבטחת הארץ? במה זה שונה מתגובתו להבטחת ה' לתת לו זרע?

הבטחת הזרע – האמין בה', ואילו לגבי הבטחת הארץ הוא שאל אותו: "במה אדע כי אירשנה?"

8. עיין בדברי הכלי יקר הבאים (פסוק ח):

ובענין זה ששאל אברם, תמהו רבים למה שאל אות על ירושת הארץ ולא שאל אות על הבטחת הזרע. ואני שואל עוד שאלה אחת למה לא שאל אות על הארץ מיד כשאמר לו הקב"ה בפעם ראשון לזרעך אתן את הארץ וגו'... ואני אומר שהאות אשר שאל לא שהיה אברם מסופק בייעוד האל יתברך זולת שרצה שיכרות לו הקב"ה ברית לסלק מעליו כל טוען ומערער. לפי שלמעלה אמר לו לזרעך אתן משמע מתנה בעלמא, ועל זה לא היה מבקש אברהם כריתות ברית כי מי יערער על המתנה אשר נתן לו ה' כי לו ית' תבל ומלואה ובידו ליתן הארץ לכל מי שירצה. אבל אחר שאמר לו הקב"ה לתת לך את הארץ הזאת לרשתה. משמע שנתניה זו שהזכיר היינו תורת ירושה. לפי שנח כשחלק הארץ לבניו נתן ארץ כנען לבני שם ועתה בא אליה בתורת ירושה. אז חשב אברם שמא שאר יורשיו של שם יערערו על חלקם כי בני שם עילם וארפכשד ואשור ולוד וארם. ואברם יצא מן ארפכשד ושמה שאר בני שם יערערו על הירושה על כן אמר במה אדע כי אירשנה. **מה האות שאני לבד היורש בלי ערעור.** ובאה לו התשובה קחה לי עגלה משולשת וגו'. כדרך שכרת ה' לאהרן ברית מלח עולם לסלק מעליו ערעור של קרח, כך כרת ה' ברית לאברם לסלק מעליו כל טוען ומערער, כי זאת לפנים לחק שכל כורתי ברית עוברים בין הגזרים כנודע.

מדוע לדעתו של הכלי יקר אברהם ביקש הוכחה לגבי הבטחת הארץ ולא לגבי הבטחת הזרע?

משום שאברהם לא הסתפק בהבטחות ה', אלא שמכיוון שלגבי ירושת הארץ היא הובטחה לבני שם, חשש אברהם שמא

אחד אחר מבניו יערער על הבטחת ירושת הארץ לאברהם ולכן אברהם ביקש לדעת שהארץ הובטחה לו, ורק לו!

9. כיצד הקב"ה מבטיח לאברהם שהארץ תהיה רק לו?

על ידי כריתות ברית (ברית בין הבתרים).

10. מיהם המתחייבים בברית? (שים לב לפסוק יח)

רק הקב"ה מתחייב ואילו אברהם אינו מתחייב דבר!

11. מה ניתן ללמוד מכך שהקב"ה מתחייב לתת את ארץ ישראל לעם ישראל, בלי שאברהם מתחייב מצידו לשום דבר?

שארץ ישראל שייכת לעם ישראל בלי תלות במעשינו, גם אם אנו חוטאים, חס ושלום.

נראה אם אתה מבין: למה המסגרת של כוכבים?...

אברהם אבי האומה – חלק ד: שרה, יצחק, הגר וישמעאל

קרא את פרק טז וענה על השאלות הבאות:

1. עיין פסוקים א-ג, מדוע שרי בוחרת לתת לאברם את הגר שפחתה?
משום שעברו 10 שנים והיא לא ילדה בן לאברהם, ושרה קיוותה שאולי בזכות הגר יהיה לאברהם בן.

2. "בֹּא נָא אֶל שְׁפָחְתִּי אוּלַי אֲבִנָּה מִמֶּנָּה" (ב)

א. עיין בדברי רבינו בחיי הבאים:

ולה שפחה מצרית - ולא לו, דרשו רבותינו ז"ל נכסי מלוג היתה ולא היה רשאי למכרה.
ושמה הגר - מבית פרעה נתנה לה ולכך נקראה הגר הא אגריך, כלומר הגר שכר על צניעותיך.
כיצד לפי דברי רבינו בחיי ניתן להבין את כוונת שרה להיבנות מהגר?
מכיוון שהגר היתה קנויה לשרה ולא לאברהם חשבה שרה שאם הגר תלד היא הבן יהיה מיוחס לשרה!

ב. עיין בדברי המהר"ל (בפירושו גור אריה) הבאים:

בזכות שאכניס צרתי. פירוש: שאני עושה זה כדי לקיים תולדות, ומכניס צרתי לביתי, אולי אבנה גם אנכי בזכות זה שיהיו לי בנים גם כן, אחר שהשם יתברך יראה שכל כך אני מתאוה להעמיד תולדות מאברהם.
כיצד חשבה שרי להיבנות מהגר?
שמה בזכות היותו של שרה והכנסת הגר כדי שיהיו לאברהם ילדים, שמא תזכה שרה שיהיו לו בנים גם ממנה.

ג. עיין בדברי הנצי"ב (בפירושו העמק דבר) הבאים:

אולי אבנה ממנה. רחל אמרה ותלד על ברכי ואבנה גם אנכי ממנה. הכונה בזה שהיא תגדל את הולד ותהא כאלו ילדה.
משא"כ שרה לא חפצה לגדל בן שפחת. ע"כ אמרה אולי אבנה. שיהיה לי איזה זכות וזכרון טוב באותו זרע.

כיצד לדברי הנצי"ב שרי חושבת להיבנות מהגר? ובאיזה אופן לא ניתן להסביר ששרי התכוונה להיבנות ממנה, ומדוע?
לדברי הנצי"ב, אין כוונתה להיבנות מהגר על ידי שתגדל את בנה, משום שבנה של הגר יהיה בן שפחה, ואין זה ראוי לכבודה של שרה. אלא כוונתה להיבנות ממנה מתוך זה שתהיה לשרה הזכות שנתנה את הגר לאברהם ובזכות זה זכה לזרע.

3. מדוע שרי בוחרת לסלק את הגר? (ה)

משום שבמקום ששרה תיבנה על ידי הגר, הגר התחילה לזלזל בשרה.

4. עיין ברש"י על פסוק ה', מה טענותיה של שרי כלפי אברם, ומדוע דוקא בעת התעוררה טענות אלו?

טענה א: בעקבות לידת הגר לאברם, התברר שתפילתו של אברם הועילה שיזכה לבן. שרי טוענת כלפי אברם שבמקום להתפלל על שניהם שמשניהם יוולד הבן, אברם התפלל רק על עצמו, אחרת היא היתה יולדת את הבן לאברם.
טענה ב: אברם שתק לנוכח זה שהגר ביזתה את שרי, ועל חרה לשרי.

סילוק הגר וחזרתה

5. עיניו שרה להגר:

וַיֹּאמֶר אֲבָרָם אֶל שָׂרָה הֲיֵנָה שְׁפָחָתְךָ בְּיָדְךָ עֲשִׂי לָהּ הַטֹּב בְּעֵינֶיךָ וְתַעֲנֵה שָׂרָה וְתִבְרַח מִפְּנֵיהָ: (ו)

א. עיין בדברי הרמב"ן הבאים:

ותענה שרי ותברח מפניה חטאה אמנו בענוי הזה, וגם אברהם בהניחו לעשות כן, ושמע ה' אל עניה ונתן לה בן שיהא פרא אדם לענות זרע אברהם ושרה בכל מיני הענוי.

לדברי הרמב"ן, האם שרה נהגה כהוגן בכך שענינה את הגר?

לא.

לדברי הרמב"ן, מה "העונש" שנגרם לשרה ואברהם בעקבות עינוי הגר?

אברהם אבי האומה – חלק ד: שרה, יצחק, הגר וישמעאל

שיוולד להגר בן שיהיה פרא אדם ויגרום עיניו לעם ישראל במהלך חייהם

ב. עיין בהסברו של בעל **הכתב והקבלה** הבאים:

ותענה שרה. השתעבדה בה בקושי יותר ממה שהיתה רגילה **לתכלית טוב**, כדי להשיבה אל המוצע, שלא תתנהג עוד בגאווה וגאון ודרך רע, כי תקון המוטבע במדה פחותה הוא בהכרחו להטותו לצד המנגד. כמקל המעוות מישירים אותו על ידי הטיי לצד המנגד... כי לשון ענוי מצאנוהו גם על חסרון דבר שהיה רגיל בו... להיות נכנע לשמוע את המצוה עליו, וזהו שענתה שרי שלא תתרומם נגד גברתה אבל תתנהג בהכנעה לשמוע את אשר תצוה עליה כחיוב שפחה אל גברתה...

כיצד מסביר בעל הכתב והקבלה את סיבת עינוי שרה להגר – האם זה היה מנקמה או לתכלית אחרת? הסבר!
לדברי הכתב והקבלה מטרת העינוי של שרה להגר היה לטובתה של הגר. הגר חטאה בכך שהתגאתה על גברתה, ולכן שרה ציערה אותה על מנת לסייע לה לתקן את דרכה לטובה.

6. ציווי המלאך להגר לשוב לשרה ואברהם:

"וַיֹּאמֶר לָהּ מְלֶאֱךָ ה' שׁוּבִי אֶל גְּבִרְתְּךָ וְהִתְעַנִּי תַּחַת יָדֶיהָ": (ט)

א. האם **לדעתך** בקשת המלאך מהגר לחזור לביתם של אברהם ושרה הוא לטובת הגר או על מנת להענישה? נמק!

ב. עיין בפירוש **רבינו בחיי** (פסוק ח) הבאים:

הגר שפחת שרי - כבר היינו יודעים כי שפחת שרי היתה שכבר הזכיר למעלה ולה שפחה מצרית ושמה הגר! אבל יתכן לפרש כי המלאך הזכיר שפחת שרי לשני ענינים, הא' להורות שאין דבור המלאך בא אל המצרית הזאת כי אם לכבוד שהיתה שפחת שרי. והשני לקיים השפחות והעבדות שתהיה משועבדת לשרי כל ימיה, וכמו שאמר לה שובי אל גברתך וגוי, וגם זרעה עתידין שיהיו משועבדין לזרעה של שרה באחרית הימים.

לפי פירוש רבינו בחיי, לשם מה התבקשה הגר לחזור לביתם של אברהם ושרה?

על מנת לצוות שתהיה משועבדת כעת לשרה, וגם זרעה, יהיה משועבד באחרית הימים לבניה של שרה.

ג. הכתב והקבלה (פסוק ו) מסביר: "והמלאך אמר לה שובי אל גברתך והתעני תחת ידיה אין ראוי לך להתגאות או להשתוות אליה, אבל תתנהג עמה בהכנעה, ואז ייטב לך".

האם הסבר "הכתב והקבלה" לגבי ציווי המלאך להגר לשוב לבית אברהם ושרה זהה להסבר רבינו בחיי או שונה ממנו?

הוא שונה ממנו, שכן לדעת רבינו בחיי, מטרת החזרה לבית אברהם ושרה נועד רק כדי לגרום עינוי להגר, ואילו להסבר הכתב והקבלה מטרת העינוי הוא לטובתה של הגר, שלאחר שתכנע תחת ידה – תזכה לטוב.

7. "ישמעאל"

א. מה כוונת שם זה?

תפילה שה' ישמע אליו

ב. מי נתן לילד את השם הזה? דייק!

אברהם והמלאך בשליחות ה'.

ג. לדברי **המלאך**, מה יהיה אופיו של ילד זה? העתק את הפסוק

(יב) "והוא יהיה פרא אדם ידו בכל יד כל בו ועל פני כל אחיו ישפן":

ד. עיין ב**ברש"י** (לפסוק יב) וכתוב מהן התכונות המיוחדות את ישמעאל!

מקום מגוריו ועיסוק מועדף: אוהב מדברות, לצוד חיות.

יחסו לאומות: וילסטם (=יגזול) את הבריות.

יחס האומות כלפיו: כולם ישנאו אותו ויתגרו בו.

ברכת הזרע: יהיה לו זרע גדול.

ה. **הרמב"ן** מסביר:

"והנכון כי פרא אדם סמוך, שיהיה איש פרא למוד מדבר, יצא בפעלו משחר לטרף, ויטרוף הכל, והכל יטרפוהו, והענין על זרעו שיגדל ויהיו להם מלחמות עם כל העמים..."

כיצד הרמב"ן מסביר את אופי הקשר של ישמעאל עם שאר האומות?

שתהיה מלחמה תמידית בין זרעו של ישמעאל לשאר העולם

אברהם אבי האומה – חלק ד: שרה, יצחק, הגר וישמעאל

1. במה פירושו של הרמב"ן שונה מפירושו של רש"י בקשר ליחס העמים כלפי ישמעאל?
לרש"י ישמעאל יגדול את הבריות ולכן ישנאו אותו, ואילו לרמב"ן השנאה היא הן לישמעאל והן של ישמעאל.

שינוי שמם של אברם ושרי

עיין בפרק יז וענה על השאלות הבאות:

8. מדוע הקב"ה משנה את שמו של אברם לאברהם? העתק את הסיבה הכתובה בפסוק! (ה)
"וְהָיָה שֵׁמֶךָ אַבְרָהָם כִּי אֲבִי הַמּוֹן גּוִים נִתְּתִיךָ."

9. מדוע הקב"ה משנה את שמה של שרי לשרה? העתק את הסיבה הכתובה בפסוק! (טו-טז)
בפשט הפסוקים לא מבואר מה סיבת שינוי שמה של שרי לשרה...

10. עיין בדברי התוספתא (ברכות פרק א, יד) הבאה:

כיוצא בו (בראשית יז) שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה בתחלה היא שרי לאומתה עכשיו היתה שרה לכל האומות שנאמר כי שרה שמה כיוצא בו (שם) לא יקרא עוד שמך אברם והיה שמך אברהם בתחלה הרי אתה אב לכל אדם ולבסוף הרי אתה אב לכל העולם שנאמר (שם) כי אב המון גוים נתתיך.

לפי דברי התוספתא, מה סיבת החלפת שמותיהם של שרי ואברם?

שרי = שרי מבטא השתררות מוגבלת רק לאומתה, ואילו שרה – השתררות רחבה יותר, לכל האומות.
אברם = אברם בהתחלה רק אב לארם, ואילו אברהם אב לכל העולם.

11. עיין בדברי הגמרא הבאים (ברכות יג/א):

תְּנִי בֵר קְפָרָא: כָּל הַקּוֹרָא לְאַבְרָהָם, אַבְרָם עוֹבֵר בְּעֵשָׂה, שְׁנַאֲמַר, (בראשית יז) "וְהָיָה שֵׁמֶךָ אַבְרָהָם",
רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, עוֹבֵר בְּלָאוּ, שְׁנַאֲמַר, (שם) "וְלֹא יִקְרָא עוֹד שֵׁמֶךָ אַבְרָם"
א. האם היום מותר לקרוא לאברהם "אברם"? מה דינו של העושה זאת?

אסור, שכן העושה זאת עובר בעשה ועובר על לאו.

ב. מדוע לדעתך הדין כך?

ג. עיין בדברי השפת אמת (ליקוטים, בראשית) הבאים:

"שקורא השם שעל ידי השם יהיה ניכר מהות האדם או הדבר ההוא"
מהי החשיבות המיוחדת של השם לפי דברי השפת אמת?
השם מבטא מהות, ולכן יש להקפיד לקרותו בראוי.

ישמעאל ויצחק

עיין פרק כא פסוקים א-כא:

12. הסיבה לסילוק ישמעאל:

א. העתק את הפסוק בו מתוארת הסיבה שגרמה לשרה לבקש מאברהם לסלק את ישמעאל!
(ט) וַתֵּרָא שָׂרָה אֶת בֶּן הַגֵּר הַמְצֵרִית אֲשֶׁר יָלְדָה לְאַבְרָהָם מִצַּחֵק:
ב. עיין בהסברו של הרשב"ם:

מצחק - שכבר גדל הרבה ולא רצתה להשהותו עוד פן ירצה להחזיק בירושת אביו עם יצחק
מהי סיבת בקשת שרה לסלק את ישמעאל?

שחששה שיצחק יצטרך להתחלק עם ישמעאל בחלוקת הארץ, וכממשיך דרכו.

ג. כיצד ניתן לפרש באופן חיובי את בקשת שרה לסילוק ישמעאל לפי פירוש הרשב"ם?
משום ששרה ראתה שישמעאל אינו נאמן לדרכו של אברהם ואינו ממשיך דרכו.

ד. עיין בדברי רבי אברהם אבן עזרא הבאים:

מצחק – כי כן מנהג כל נער ותקנא בו בעבור היותו גדול מבנה.

לדבריו, מה הפריע לשרה בהתנהגותו של ישמעאל? האם היא חיובית או שלילית?

קנאה, היה לה קשה עם כך שישמעאל גדול מיצחק, והדבר גרם לה קנאה. זה דבר שלילי הנובע תכונה שלילית.

אברהם אבי האומה – חלק ד: שרה, יצחק, הגר וישמעאל

ה. לפי פירוש רש"י (פסוק ט) מה הטריד את שרה בהתנהגות ישמעאל? האם בקשתה נבעה מסיבה חיובית או שלילית? שראתה שהתנהגותו שלילית ואינה ראויה לבית אברהם: עבד ע"ז, עבר על גילוי עריות ושפיכות דמים.

13. "וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אֹדֶת בְּנוֹ": (יא)

א. עיין בפירוש רש"י וכתוב מהם שני הפירושים שהוא מציין לגבי מה היה רע בעיני אברהם, ומדוע זה היה כל כך רע? **פירוש א – לפי דרשת חז"ל:** היה רע בעיני אברהם כשהבין שישמעאל יצא לתרבות רעה. הצער היה על מצבו הרוחני של ישמעאל, שהסתבר שהוא לא ממשיך דרכו של אברהם.

פירוש ב – לפי הפשט: על ששרה דרשה לסלק את ישמעאל, משום שהוא בנו.

ב. עיין בהסברם של האור החיים הקדוש ובעל "הכתב והקבלה":

על אודות בנו פירוש לבל יצא לתרבות רעה וישתקע באמונות רעות בצאתו מבית אביו, וסוף כל סוף בנו הוא...

לפי פירושו של האור החיים הקדוש, מה היה רע בעיני אברהם? ממה הוא חשש?

אברהם אהב את ישמעאל משום שהוא בנו, ואברהם חשש שמא ברגע שהוא יצא מביתו של אברהם הוא עלול "להתקלקל", ולמרות שידע שהזרע יתקיים ביצחק, הוא דאג לישמעאל משום שהיה בנו.

הכתב והקבלה:

כי חשב אברהם כי לסבה זו בעצמה היה יותר טוב להניחו בביתו שיוכל להוכיחו ולהוליכו בדרך טוב אולי ישוב; ועי"ז בא לו מאמרו יתברך אל ירע בעיניך וגו'.

מדוע לפי הכתב והקבלה אברהם חשב שעדיף שישמעאל יישאר בביתו?

משום שאברהם סבר שאם ישמעאל יישאר בביתו, שמא הוא יצליח להחזירו בתשובה.

14. אילו תכונות מהתכונות שאמר המלאך שיהיו לישמעאל מתבררות כשישמעאל גדל (שאלה 7)? (פסוק כ) לפירושו של מי הן תואמות?

אוהב מדברות, לצוד חיות. כפירושו של רש"י.

15. מדוע לדעתך הגר משיאה את ישמעאל לאשה מצרית? היעזר במה שלמדנו בשיעורים הקודמים...

משום שמוצאה של הגר היה ממצרים, היא היתה בת פרעה, שניתנה לשרה מפרעה כשפחה בעקבות עונשו על לקיחת שרה

אברהם ושרה ענקי הרוח – חלק א: הכנסת אורחים, והתפילה על אנשי סדום

קרא את פרק יח וענה על השאלות הבאות:

אברהם ושרה גדולי אומתנו!

1. עיין בקטע הבא הלקוח מפיוט "אחד מי יודע" שאנו אומרים בליל הסדר?
אַרְבַּע מִי יוֹדֵעַ? אַרְבַּע אֲנִי יוֹדֵעַ: אַרְבַּע אֲמָהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לְחֹת הַבָּרִית, אֶחָד אֶלְהִינִי שְׁבַשְׁמִים וּבְאַרְץ...
מדוע לדעתך חשוב לציין את האבות הקדושים והאמהות הקדושות בפיוט זה? שים לב אלו עוד דברים מזכרים בפיוט... כדי ללמד אותנו שהאבות והאמהות הם חלק מהדברים הכי משמעותיים עבורנו
2. עיין בפסוק הבא (ישעיה נא, א-ב): "שִׁמְעוּ אֵלַי רְדִפִי צֶדֶק מִבְּקִשֵׁי ה' הִבִּיטוּ אֶל צוּר חֲצִבְתָּם וְאֶל מַקְבַּת בּוֹר נִקְרְתָם: הִבִּיטוּ אֶל אֲבְרָהָם אֲבִיכֶם וְאֶל שָׂרָה תַּחֲוֹלְלֶכֶם כִּי אֶחָד קָרָאתִיו וְאֶבְרָכְהוּ וְאֶרְבְּהוּ:"
**רש"י: אל צור שחוצבתם. מִמֶּנּוּ: ואל מקבת בור. שנוקבין וחוצבין בה את הבורות אשר נוקרתם בה, נוקרתם ל' נקרת הצור... ומי הוא הצור? הוא אברהם אביכם. ומי היא המקבת? היא שרה אשר חוללתכם = אשר ילדתכם... מה יש ללמוד מפסוק זה לגבי אברהם ושרה?
שאברהם ושרה הם השפיעו על האופי המיוחד של אומתנו.**

הקב"ה מבקר את אברהם

3. "וַיֵּרָא אֵלָיו ה'" (פסוק א)
א. מה היתה מטרת התגלות ה' אל אברהם?
לבקרו משום שהיה לו כאב לאחר ברית המילה
ב. כיצד אברהם התנהג ביום זה ומה הדבר מגלה עליו? היעזר בפירוש רש"י
ישב פתח האוהל כדי לחפש אורחים שיוכל להכניסם לביתו. הדבר מגלה על מידת החסד הגדולה של אברהם – הרצון להכניס אורחים גם כשכואב לו!
4. "וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי אִם נָא מְצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֵל נָא תַעֲבֹר מֵעַל עֲבֹדְךָ"
א. אל מי פנה אברהם בבקשתו: "אל נא תעבור מעל עבדך!"? התייחס לשני הפירושים שברש"י!
פירוש א: פנה לגדול שבהם, וביקש ממנו שיעצור ולא יעבור, ואם הוא יעשה כן, ממילא גם האחרים.
פירוש ב: פנה לקב"ה וביקש ממנו להמתין, עד שיעצור ויכניס את האורחים.
ב. עיין בפירוש רש"י (על פסוק ד), מדוע אברהם ביקש מהמלאכים: לרחוץ את רגליהם?
משום שהיה סבור (=חשב) שהם ערביים שמשתחוים לאבק רגליהם, ואברהם הקפיד שלא להכניס עבודה זרה לתוך ביתו.

ג. עיין בהסבר המהר"ל (גור אריה על בראשית פרק יח פסוק ד):

כסבור שהם ערביים. יש מקשים איך היו עושים אלהות אבק שברגליהם!

ואין זה קשיא... בעלי עבודה זרה היה סכלות דעתם כי השם יתברך ברוך הוא - אלהים קדושים הוא, אי אפשר לעבוד לו, ובחרו בכוחות שהם אינם קדושים, והם ממונים על דברים פחותים, ובעבור שאינם קדושים הם קרובים אל האדם הפחות, ולפיכך בחר זה בזבוב וזה באבק, כי היו עובדים לכחות של אלו דברים אשר הם בחלקם, כי האבק שברגל - דבר פחות ושפל מאד הוא, והיו הערבים סבורים כי האדם אשר הוא במעלה גדולה - ואין לך בתחתונים יותר גדול מן האדם במדריגה - והוא תחת המדריגה השפלה אשר בעליונים, ולפיכך היו עובדים לאבק שברגליהם, לאותו שהוא ממונה עליו למעלה. וידוע הוא כי אין דבר שפל כמו האבק שברגל, ואין דבר ממונה עליו רק הכח אשר הוא קטון יותר בכחות העליונים, והיו אומרים כי האדם הוא נכנע למדריגה השפלה שבעליונים, והאבק דרכים הוא דמות למדריגה השפלה יותר, והאבק בחלקו, כי כל התחתונים בחלקו של עליונים הם.

מדברי המהר"ל עולה שיש יתרון וחסרון למחשבתם שיש לעבוד לאבק שברגליים. מהו היתרון שבכך ומהו החסרון?

היתרון – שהם מבינים שהאלוקים הוא קדוש ונישא ואין מתאים שהאדם הפחות יעבוד לאלוקים העליון.

החסרון – שחשבו שאי אפשר לעבוד לו אלא לכוחות פחותים והכח הפחות שביותר הוא אבק שתחת הרגליים.

5. עיין פסוקים ד-ח, וכתוב איזה פועל חוזר כמה פעמים? ומה לדעתך ניתן ללמוד מכך לגבי הכנסת האורחים של אברהם ושרה?

הפועל: מהר: "וימהר אברהם", "שרה ויאמר מהרי", "ויתן אל הנער וימהר" הדבר מלמד על הזריזות שלהם בהכנסת האורחים. משמע שעשו זאת מתוך התלהבות ושמחה.

בשורת הזרע וצחוק שרה

קרא פסוקים ט-יד!

6. מהי ההבטחה שמקבל אברהם? (ו)

שבעוד שנה בדיוק יוולד לו בן משרה

7. מה ההבדל בין הבטחה זו למה שנאמר לאברהם בפרק טו, פסוקים ג-ו?

בפרק טו נאמר לאברהם שיוולד לו בן, ואילו כאן נאמר לאברהם **בדיוק** (=בעוד שנה בדיוק "כעת חיה") מתי הבטחה זו תתקיים.

8. לפי **הפשט**, מה גורם לשרה לצחוק? ציין גם בפני מי שרה צחקה? (יב)

שרה צחקה – התפלאה, כיצד יתכן שתלד והרי גם היא וגם אברהם זקנים. שרה צחקה בקרבה (=בינה לבין עצמה).

9. לפי **הפשט**, מהי **טענת** המלאך כלפי סיבת הצחוק של שרה? (יג-יד)

מדוע שרה תמהה כיצד יתכן שהיא תלד, והרי הקב"ה אינו מוגבל לענייני הטבע

10. לפי **הפשט**, כיצד שרה מגיבה לטענת המלאך כלפי צחוקה?

אמרה: "לא צחקתי כי יראה".

11. עיין בפירוש **רש"י** (פסוק יב):

א. מה גרם לשרה לצחוק?

מכיוון שראתה שהיא זקנה, שאלה כיצד יתכן שבאופן הזה היא תוכל ללדת!?

ב. מדוע שרה מסרבת לאשר שהיא צחקה לשמע הבשורה?

כי היא חששה שהרי היא צחקה בקרבה והם ידעו שהיא צחקה

12. עיין בדברי הכלי יקר הבאים:

והנה קרוב לשמוע בענין זה, ששרה לא נסתפקה ביכולת האל יתברך וצחקה על היעוד, שהוא: שכרך הרבה מאוד, רק חשבה מאחר שהם קרובים לשערי מות ולא הרבה יזכרו ימי חייהם, ודאי בדרך הטבע לא יזכו לגדל הבן ולהשיאו אשה, ואין זה יעוד שלם כי לא הרבה ישמחו בו, על כן צחקה ואמרה בשלמא אני אחר שנעשה לי נס שאחרי בלותי היתה לי עדנה ודאי זכותי גרם לי וזה הזכות יעמוד לי גם לחיות ימים רבים, אבל אדוני זקן ולא חזר לימי עלומי כי אין אני מרגשת בו תוספת כח, וא"כ ודאי אין לו זכות גדול כי כבר אכלו בנצחון המלכים, ולא ירבה ימים כנגד הטבע וא"כ למה זה לו בן.

א. לפי דברי הכלי יקר, האם צחוקה של שרה נבע מחוסר אמונה? פרט!

צחוקה של שרה לא נבע מחוסר אמונה אלא נבע מפליאה, שהרי היא ראתה שהיא הפכה להיות צעירה, ואילו אברהם

נשאר זקן, ואם כן, נס לידת יצחק יועיל לה, אך מה הוא יועיל לאברהם אם הוא כה זקן!?

בשורת הפיכת סדום

13. מדוע הקב"ה "מעדכן" את אברהם לגבי הפיכת סדום? יז-יט היעזר בפירוש רש"י

מכיוון שאברהם יהיה לגוי גדול ורב, והארץ שלו והוא אהוב על ה' מבחינת התנהגותו, אם כן, לא ראוי שלא לספר לו את מה שהקב"ה "מתכנן".

14. סדום נהפכה משום: "ויאמר ה' זעקת סדום ועמרה כי רבה וחסאתם כי כבדה מאד:" (כ)

עיין בפירוש רבי אברהם אבן עזרא:

ופירוש: **זעקת סדום** - שדברו דברים כנגד השם או זעקת החמס. **וחסאתם כי כבדה** - ולא תכילנה הארץ.

מה היתה הסיבה להחרבת סדום? ומדוע לא ניתן היה להענישה בעונש אחר?

הסיבה היא שפגעו בשם ה' או משום החמס (=גזל) שעשו. ומרוב שהרבו לפשוע אין הארץ יכולה יותר לשאת אותם, ואין ברירה אלא לכלותם.

אברהם ושרה ענקי הרוח – חלק א: הכנסת אורחים, והתפילה על אנשי סדום

15. כיצד בפסוק יט מופיע הפער (=ההבדל הגדול) שבין התנהגותו של אברהם להתנהגות אנשי סדום?
סדום נחרבה משום שחטאתם היתה כה גדולה, ולעומתה אברהם וזרעו אחריו הולכים בדרך ה' ועושים צדקה ומשפט (ההפך מאנשי סדום).

16. מדוע אברהם אינו מוכן לקבל את זה שהקב"ה יהפוך את סדום? (כג)
מכיוון שלדעתו זה לא הוגן, לספות (=לכלות) את הצדיקים עם הרשעים.

17. עיין בדברי המדרשים הבאים, וכתוב כיצד לדעת כל אחד מהמדרשים, אברהם מנסה להצדיק את בקשתו מה' שלא להחריב את סדום:

א. בראשית רבה מט, ט:

"חֲלָלָה לָךְ" (בראשית יח, כה)... אָמַר רַבִּי אֶחָא חֲלָלָה חֲלָלָה שְׁתֵּי פְעָמִים, חֲלִיל לָשֵׁם שְׁמַיִם יֵשׁ בְּדַבְרָךְ. אִם הִקְב"ה יַחְרִיב אֶת סְדוּם יִהְיֶה בְּכֹךְ חִילּוּל שְׁם שְׁמַיִם, עַל שֶׁהוּא מַחְרִיב חֶלֶק מֵהָעוֹלָם שֶׁהוּא בָּרָא!

ב. בראשית רבה לט, ו:

רַבִּי עֲזַרְיָה מְשֵׁם רַבִּי אֶחָא פְּתַח (תהלים מה, ח): אֶהְבֶּתָּ צְדָק וּתְשַׁנָּא רָשָׁע עַל כֵּן מְשַׁחֵד אֱלֹהִים אֶלְהִידָךְ שְׁמוֹן שְׁשׁוֹן מִחֲבָרְךָ, רַבִּי עֲזַרְיָה פְּתַח קְרִיָה בְּאַבְרָהָם, בְּשַׁעָה שֶׁעֲמַד אַבְרָהָם אָבִינוּ לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל הַסְּדוּמִים, מַה כְּתִיב תַּמָּן (בראשית יח, כה): חֲלָלָה לָךְ מַעֲשֵׂת פְּדַבְרָךְ הִזָּה לְהַמִּית צְדִיק עִם רָשָׁע וְהִזָּה וְגו', אָמַר רַבִּי אֶחָא נִשְׁפַּעְתָּ וְאַמְרַתָּ שְׁאִין אֶתָּה מְבִיא מְבוּל לְעוֹלָם, וְיָמָה אֶתָּה מַעֲרִים עַל הַשְּׁבוּעָה, אֶתְמַהָּא, מְבוּל שֶׁל מַיִם אִין אֶתָּה מְבִיא, מְבוּל אֵשׁ אֶתָּה מְבִיא, אִם כֵּן לֹא יִצְאָתָּ יְדֵי הַשְּׁבוּעָה!
אִם הִקְב"ה יַחְרִיב אֶת סְדוּם יִצָּא שֶׁהוּא עוֹבֵר עַל שְׁבוּעָתוֹ שֶׁלֹּא לְהַבִּיא יוֹתֵר מְבוּל לְעוֹלָם (מְבוּל בְּמוֹבַן שֶׁל הַחֲרָבָה).

18. "ויגש אברהם ויאמר האף תספה צדיק עם רשע?!"

א. מהי טענתו של אברהם כלפי הקב"ה לגבי החרבת סדום?

שיתכן שיש שם צדיקים, ואין זה ראוי להורגם בגלל הרשעים

ב. עיין בדברי הרמב"ן הבאים:

אפו של הקדוש ברוך הוא [הכוונה: למילה: "האף" שבפסוק] היא מדת דינו, וחשב אברהם שהיא תספה צדיק עם רשע. לא ידע (אברהם) מחשבות ה' אשר חשב עליהם ברחמיו.

כיצד לדברי הרמב"ן ניתן להסביר את הצידוק המוסרי להשמדת סדום?

הקב"ה לא ישמיד את סדום לפי מידת הדין אלא לפי מידת הרחמים. רק אם לא יהיה ניתן לעשות באופן אחר!

19. מדוע אברהם מנסה לשכנע את הקב"ה שלא להשמיד את סדום אם יש שם חמישים צדיקים? היעזר ברש"י פסוק בד מכיוון שיש שם 5 כרכים, ודי ב10 צדיקים לכל כרך (=עיר).

20. עיין בדברי המשך חכמה (כד) הבאים:

אולי יש חמישים צדיקים בתוך העיר כו' אשר בקרבה - פירוש כי יש טוב מוחלט ויש טוב מצטרף בבחינת הרע הוא טוב וכמאמרם בדורותיו היה צדיק כו' (סנהדרין קח) וזה שאמר אף אם הם אינם צדיקים בעיר אחרת רק שלנגד (=ביחס) טאנשי סדום המה צדיקים לא תשחית למען חמישים הצדיקים אשר בקרבה הם צדיקים אבל בעיר אחרת אינם צדיקים.

על איזה סוג צדיקים אברהם מדבר? מה הדבר מגלה על אופיו של אברהם?

אברהם אבינו ביקש שהקב"ה יתחשב ויציל את סדום גם אם יהיו בה אנשים שנחשבים צדיקים לעומת אנשי סדום, ואפילו אם אינם צדיקים כל כך גדולים! הדבר מגלה על החסד של אברהם ורצונו להציל את סדום למרות חטאיה.

21. "ויאמר אל נא יחר לה' ואדברה אף הפעם אולי ימצאון שם עשרה... " (לב):

עיין בפירוש רש"י וכתוב: מדוע אברהם לא ביקש להציל את סדום אם יהיו שם פחות מעשרה צדיקים?

מכיוון שידע שעבור פחות מעשרה לא יועיל שהרי נח ובניו ונשותיהם ואשתו היו 8 ולא עצר את המבול, ועל תשעה (45 + צירוף הקב"ה) הקב"ה לא הסכים לבטל את הגזירה!

נו, אם יש כל כך הרבה דפים, מי התותח אני או אתה? או שבכלל שנינו...

אברהם ושרה ענקי הרוח – חלק ב: הפיכת סדום

קרא את פרק יט וענה על השאלות הבאות:

1. האם לדעתך, לוט היה צדיק או רשע?

2. לוט בחר להיות שופט בין אנשי סדום, כפי שמבואר ברש"י על פסוק א, מדוע לדעתך לוט בחר או נבחר על ע"י תושבי העיר לתפקיד זה?
אולי משום שלוט גדל בבית אברהם שהיה נזהר מהגזל, ולכן אולי סמכו על זה שידון אותם בראוי. שחשוב ללוט הצדק, כפי שלמד זאת בבית אברהם.

סיבת הגעת המלאכים לסדום

3. קרא את דברי האור החיים הקדוש:

בערב. טעם הדבר למצוא הכנה ללוט להכניסם ולזכות בהצלתו, והגם שאמרו (ב"ר פ"ג) כי בזכות אברהם ניצול, אבל צריך למצוא לו זכות כל שהוא, ואם היו באים ביום אפשר שלא היו מניחים אותו בני העיר להכניסם כל עיקר. מדוע המלאכים הגיעו ללוט דוקא בערב?
על מנת לאפשר ללוט לזכות במצוות הכנסת אורחים שבזכותה הוא יינצל.
מה הדבר מלמד על "זכותו" של לוט לגבי הצלתו? האם הוא היה צדיק?
שאלמלא היה עושה את המעשה הזה הוא לא היה ראוי לזכות להצלה מצד עצמו. משמע שלוט לא היה צדיק כל כך גדול!

4. עיין בהסבר הנצי"ב (העמק דבר א):

המלאכים. באו והתראו בדמות נביאים שהמה דומים למלאכים על כן נרתע לוט מפניהם ומשום הכי כתיב בלשון "המלאכים".

כיצד לוט זיהה שמדובר במלאכים?

משום שהיו נראים כמו נביאים הדומים למלאכים.

בזה דענין כל הספור דאנשי סדום הרשיעו עם המלאכים עצמם ולוט עשה עמהם צדקה וניצל. יש להבין הלא הקב"ה ירד לראות כ"י הכצעקתה הבאה עשו בלי זה העסק. וכן לוט היה ראוי להציל אותו גם בלי"ז וא"כ למאי סיבב הקב"ה זה העסק?

מה השאלה שמטרידה את הנצי"ב?

מדוע קודם הפיכת סדום היה צריך שיהיה האירוע עם המלאכים בו לוט מכניס אותם לביתו ואנשי העיר מבקשים להתעלל בהם?

אלא מתחלה יש לדעת דכך מדתו של הקב"ה כשרצונו ית' להעניש אומה או אדם ועדיין ללא הגיע מדה"ד (=מידת הדין) לכך אזי מסבב המקום ית' להגיע ליד חטא חמור, ויענשו ע"פ מדה"ד... וכן כתיב בבני עלי "ולא ישמעו לקול אביהם כי חפץ ה' להמיתם" פירושו: שהקשיח ה' לבם משמוע כדי שיגיע להם העונש ע"פ מדה"ד. והטעם של "החפץ" הוא לפי הענין כמו בבני עלי היה החפץ כדי להראות חומר מקדש וקדשיו... והכי נמי (=וכך גם) להיפך כשרצונו ית' להגביה קרן אומה או אדם אבל לא הגיע לזה השכר עפ"י מעשיו. הקב"ה מזמין לפניו מצות ומע"ט שיבא לידו כך ויקבל שכרו משלם ע"פ מדה"ד... מהו העקרון אותו מסביר הנצי"ב?

שהקב"ה רוצה לתת לאדם שכר טוב או עונש על פי מידת הדין, ולכן מזמן חטא או מצוות ומעשים טובים על מנת לאפשר לאדם/לעם לקבל את השכר/העונש כפי מידת הדין (= כפי שראוי להם לפי מעשיהם).

וכזה אירע במעשה סדום דבאמת נראה ממה שאמר ה' זעקת סדום ועמורה כי רבה. שאע"ג שמצד החטא לבד לא הגיע שיעשו כלה לולי שרבה זעקת הנרצחים... על כן הגיע זה העסק שהביאם ליד גמר הדין הקשה. וכן לא היה לוט כדאי להיות ניצול בזכות עצמו כאשר כך עלה ברצון תחלה אלא שנשתנה הדבר... משום הכי (=משום כך) היסב הקב"ה שיבואו המלאכים בדמות בני אדם גדולים בערב דוקא וזה הביא שיתפעל לוט וישתדל בכבודה ובה יגדל זכות עצמו...
מה גרמה אופן ההתנהגותו של לוט כלפי המלאכים לתושבי סדום, ומה התנהגות לוט גרמה לו?

אברהם ושרה – ענקי הרוח – חלק ב: הפיכת סדום

התנהגות לוט גרמה לו שיזכה להינצל, ואילו התנהגות אנשי סדום גרמה להם להגדיש את הסאה ובכך שייגמר דינם לכלייה. כיצד הקב"ה "דאג" לכך שלוט יכניס את המלאכים לביתו, ויכבדם?
הקב"ה ציוה את המלאכים להתחפש לאנשים חשובים על מנת שירגיש מחוייבות לכבדם, ובכך יהיה זכאי מכח עצמו להינצל.
5. **שאלת אתגר:** במה הסברו של הנצי"ב דומה להסברו של **אור החיים** ובמה הוא שונה?
דומה: בנוגע לכך שהמלאכים באו על מנת לאפשר ללוט זכות להינצל מכח עצמו.
שונה: הסיבה לבוא המלאכים בערב, בעוד שלאור החיים הסיבה היא כדי שבני העיר לא ימנעו מהם להיכנס לעיר, לדעת הנצי"ב מטרת בואם בערב היא כדי לגרום ללוט לפעול ולהכניסם לביתו.

הכנסת האורחים של לוט

6. ציין דמיון אחד בין הכנסת האורחים של אברהם לזו של לוט, ולפחות שני הבדלים ביניהן! (ב-ג)
דומה: הפצרה בהם לבוא אליו.
הבדלים: א. שרה היתה חלק מהכנסת האורחים, ואילו אשת לוט לא. ב. סוגי המאכלים וכמותם, אצל אברהם יותר מאשר אצל לוט. ג. לוט – "לינו ורחצו רגליכם" אברהם – קודם: "יקח נא מעט מעט ורחצו רגליכם..."

תגובת אנשי העיר להכנסת האורחים של סדום ועונשם

7. כיצד מגיבים אנשי העיר לשמע האורחים שבבית לוט? (ה)
ביקשו שיוציא אותם והם יתעללו בהם (משכב זכור)
8. האם מדובר באנשים בודדים שהגיבו כך, או כלל אנשי העיר? (ד) הוכח דברך מהפסוק!
מדובר באווירה כללית, וכל אנשי העיר מכל המעמדות לקחו בכך חלק: "אנשי העיר אנשי סדום נסבו על הבית מנער ועד זקן כל העם מקצה".
9. לוט מציע לאנשי העיר סדום להתעלל בבנותיו במקום באורחיו. (ו-ט)
עיין בפירוש הרמב"ן (ח):
אוציאה נא אתהן אליכם מתוך שבחו של האיש הזה באנו לידי גנותו, שהיה טורח מאד על אכסניא שלו להציל אותם מפני שבאו בצל קורתו, אבל שיפייס אנשי העיר בהפקר בנותיו אין זה כי אם רוע לב, שלא היה ענין הזמה בנשים מרוחק בעיניו, ולא היה עושה לבנותיו חמס גדול כפי דעתו.
לכך אמרו רבותינו (תנחומא וירא יב) בנוהג שבעולם אדם מוסר עצמו על בנותיו ועל אשתו והורג או נהרג, וזה מוסר בנותיו להתעלל בהן...
האם לדברי הרמב"ן הצעתו של לוט היא חיובית או שלילית? נמק מדוע!
זו הצעה שלילית, מכיוון שעל פי טבע האדם הוא לדאוג לאשתו ולבנותיו יותר מאשר לאדם זר!! בנוסף, מתגובתו מתברר ש"נח" לו להתעלל בנשים, ודבר זה הוא גנות גדולה על לוט!

בריחת לוט ובני משפחתו מסדום

10. את מי מצוה לוט על ידי המלאכים להוציא מהעיר? (יב-יג)
חתנים, בנים ובנות וכל אשר לו
11. כיצד מגיבות בנות לוט, וכיצד מגיבים חתניו לשמע הצורך לצאת במהירות מהעיר? (יד-טו)
חתניו צוחקים ומזלזלים בדבריו, ואילו אשתו ושתי בנותיו יוצאות מהעיר
12. לוט מתמהמה ואינו בורח מיד. מדוע? (טז) עיין רש"י
משום שחש על ממונו שיאבד.
13. האם להסברו של רש"י ההתמהמהות של לוט היא בהכרח שלילית? השווה לדברי רש"י על בראשית לב, כה!
לא בהכרח שלילי שהרי גם יעקב התעכב (חזר) עבור פכים קטנים ששכח.
14. מדוע לוט מבקש לברוח אל הקרובה לנוס שמה? (כ) רש"י 2 פירושים
פירוש א: משום שהיא "צעירה" = חדשה ועוונותיה מועטים.
פירוש ב: משום שיש בה מעט אנשים, ולכן למרות שהיא מערי סדום ניתן להניחה.
15. עיין בדברי רבינו בחיי הבאים (כט):

אברהם ושרה – ענקי הרוח – חלק ב: הפיכת סדום

יש לשאול ההפיכה הזאת והמשפט הגדול הזה בסדום למה, כי בודאי אומות היו בעולם שהם רעים וחטאים כמותם ולא היה בהם העונש כל כך, ועוד אברהם שהיה שורש האמונה היה אפשר לו להחזירם בתשובה, והתשובה עולה כל הכל? אבל מפני שהיתה עיר סדום מארץ ישראל על כן היה המשפט הזה גדול כל כך למעלת הארץ הקדושה שאינה סובלת עוברי עברה, והיתה מקיאה אנשי התועבות ההם, ועל כן הקדימה עתה וקאה הגוי הזה משם. מדוע סדום נענשה יותר מערים אחרות שגם בהן היתה שחיתות? משום שסדום היא חלק מארץ ישראל, ומפני גודל קדושתה כך האיסור והחומרה של עבירות שנעשות בה!

"קדושה אני מבקש. קודש קודשים אני מבקש. תנו לי קדושת ארץ ישראל. תנו לי קדושת אהבת ישראל"

(הרב נריה)

אברהם ושרה ענקי הרוח – חלק ג: עקידת יצחק

קרא את פרק כב וענה על השאלות הבאות:

סיבת העקידה

"וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם" (א)

1. עיין בדברי תרגום יונתן:

והוה בתר פתגמיה האילין מן די נצו יצחק וישמעאל ישמעאל הוה אמר: לי חמא למירות ית אבא דאנא בריה בוכריא ויצחק הוה אמר לי חמי למירות ית אבא דאנא בר שרה אנתתיה ואנת בר הגר אמתא דאמי. עני ישמעאל ואמר אנא זכאי יתיר מנך דאנא אתגזרית לתליסרי שנין ואין הות צבותי למעכבא לא הוינא מסר נפשי לאתגזרא, ואנת אתגזרת בר תמניא יומין אילו הוה בך מנדעא דלמא לא הוית מסר נפשך לאתגזרא!

מתיב יצחק ואמר הא נא יומיא בר תלתין ושית שנין ואילו בעי קודשא בריך הוא לכולי אבריי לא הויתי מעכב מן יד אשתמעו פתגמין האילין קדם מרי עלמא ומן יד מימרא דיי נסי ית אברהם...

תרגום: ויהי אחר הדברים האלה שהתוכחו יצחק וישמעאל. ישמעאל היה אומר: לי ראוי לרשת את אבא, שאני בנו הבכור. ויצחק היה אומר: לי ראוי לרשת את אבא, שאני בנו הגר, אמתה של אמי. ענה ישמעאל ואמר: אני ראוי יותר ממך שאני מלתי את עצמי ל13 שנים, ואם הייתי רוצה לעכב לא הייתי מוסר נפשי למול (בגיל מאוחר כזה), ואילו אתה מלת לגיל 8 ימים, ואילו היה בך דעת אולי לא היית מוסר את נפשך למול. השיב יצחק ואמר לו: הנה אני היום בן 36 שנים ואם היה רוצה הקב"ה לכל אבריי – לא הייתי מעכב! כאשר נשמעו הדברים הללו לפני הקב"ה, מיד ציווה הקב"ה לנסות את אברהם...

לפי התרגום, בעקבות מה התרחשה עקידת יצחק?

בעקבות הויכוח של ישמעאל ויצחק, שישמעאל הקניט את יצחק ואמר לו שאם בעת הברית הוא היה בעל דעת הוא לא היה מסכים לכך, ויצחק אמר שאפילו אם הקב"ה היה מצווה להקריב את כולו הוא היה מסכים לכך!

2. כיצד לפי הסבר התרגום מובן מדוע נסיון העקידה הוא דוקא לאברהם ולא ליצחק?

משום שיצחק אמר בפירוש שהוא מוכן להקריב את כולו, ואילו אברהם לא נכח בשיחה זו שבין יצחק לישמעאל.

3. עיין בדברי הגמרא (סנהדרין פט/ב):

"ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם" (אחר מאי)? "א"ר יוחנן משום רבי יוסי בן זימרא אחר דבריו של שטן, דכתיב (בראשית כא, ח): "ויגדל הילד ויגמל" וגו' אמר שטן לפני הקב"ה: רבוננו של עולם זקן זה חננתו למאה שנה פרי בטן, מכל סעודה שעשה לא היה לו תור אחד או גוזל אחד להקריב לפניך? אמר לו: כלום עשה אלא בשביל בנו, אם אני אומר לו זבח את בנך לפני מיד זובחו! מיד: "והאלהים נסה את אברהם".

לפי דברי הגמרא, מה הוביל לעקידת יצחק?

קטרוג השטן על אברהם על כך שלא הודה לקב"ה מספיק על לידת בנו בגיל כה מאוחר!

4. עיין בדברי רבי אברהם אבן עזרא (א):

"ואחר שהכתוב אומר בתחלה והאלהים נסה את אברהם סרו כל הטענות והשם נסהו כדי שיקבל שכר".

מה מטרת נסיון העקידה לפי דבריו?

לתת לאברהם שכר על עמידתו בנסיון.

ציווי ה'

5. מה ההבדל בין פניית הקב"ה לאברהם בנסיון העקידה לעומת נסיון עזיבת ארצו ומולדתו (המופיע ב: יב, א), ומדוע? היעזר ברש"י בפרקנו על פסוק ב

בנסייון לך לך הקב"ה מצווה את אברהם, ואילו בעקידה הקב"ה **כביכול מבקש זאת** מאברהם, במילת: "נא". סיבת ההבדל היא מפני שהקב"ה "רוצה" שבנסייון העקידה יתברר שאברהם עומד בנסייונות ה' גם אם הם קשים והם סותרים את הדעת האנושית.

6. מדוע הקב"ה לא אומר "קח נא את יצחק" אלא: "את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק"? 2 סיבות ברש"י
א"כדי לעשות לאברהם "הכנה" כדי שלא יתעלף מהבהלה. ובשביל לחבב את המצוה בעיני אברהם, ולתת לו שכר על כל דיבור ודיבור.

7. "ולך לך אל ארץ המדינה": מדוע הר המוריה נקרא בשם זה? רש"י
על שם: "שמעם יוצאת הוראה לישראל. על שם עבודת הקטורת שתיעשה שם שיש בה ריחות טובים (מור ונרד).

8. "והעלהו שם לעולה": מה היה ציווי ה', ומדוע? ומה אברהם הבין בטעות שה' התכוון לעשות? רש"י
ציווי ה' היה להעלות את יצחק לעולה, כדי להראות לה' שאינו מונע ממנו את בנו יחידו שמשרה, אך לא לשחוט אותו, ואילו אברהם הבין בטעות, שכונת ה' היתה לשחוט אותו.

9. "על אהד הקרים אשר אמר אליך": מדוע הקב"ה לא אמר מיד על איזה הר בדיוק מדובר? רש"י
כדי להרבות את שכרו של אברהם על כל דיבור ודיבור.

10. עיין בדברי הרמב"ן הבאים: (ב)

וצוהו להעלותו במקום שהוא כי הוא ההר חמד אלהים לשבתו, ורצה שתהיה זכות העקידה בקרבנות לעולם כאשר אמר אברהם "ה' יראה",

מדוע לפי הסבר הרמב"ן הקב"ה ציוה את אברהם להקריב את יצחק דוקא בהר המוריה?
מכיוון ששם יוקם בית המקדש וכך בכל פעם שיקריבו קרבנות יעלה לזכרון מעשהו של אברהם!

ועוד כי למען צדקו הגדיל טרחו ורצה שיעשה זה אחרי מהלך שלשה ימים, כי אלו יעשה כן בפתע פתאום במקומו, היתה פעולתו במהירות ובהלה, אבל כשיהיה אחר מהלך ימים כבר נעשה בישוב דעת ועצה. וכך אמרו בבראשית רבה (נה, ה): "רבי עקיבא אומר נסה אותו בוודאי שלא יהיו אומרים הממו וערבבו ולא היה יודע מה לעשות".

מדוע אברהם היה צריך ללכת שלושה ימים ולא להקריב מיד ביום הראשון שיצא עם יצחק מביתו?
כדי לוודא שהוא מקיים את מצוות ה' מתוך יישוב הדעת ולא מתוך "בהלה", וכל יוכל לתת לו שכר על מעשהו.

הליכת אברהם ויצחק להר המוריה

11. עיין בדברי החזקוני (ה) הבאים:

שבו לכם פה – ירא היה פן יעכבוהו מלשחוט את בנו. **עם החמור** – נהג בהר בחומרא גדולה שלא נהג שם בהמתו.

א. מדוע אברהם לא לקח איתם את שני הנערים? ומדוע הוא השאיר שם את החמור?
את הנערים, משום שחשש שהם לא יאפשרו לו להעלות את יצחק לעולה. את החמור משום שנהג קדושה בהר המוריה, ולא רצה להעלות שם את (החמור) הבהמה!

ונשתחווה ונשובה – שלפי צורך השעה אפשר לשנות הדבור.

ב. מה הקושיא שהטרידה את החזקוני וכיצד הוא תירץ אותה?

הקושיא: מדוע אברהם אמר שהם יחזרו והרי ידע שיצחק לא אמור לחזור, הרי הוא אמור לעלות לעולה! **התירוץ**: מכיוון שאם הוא יגיד לנערים שהוא מקריב את יצחק הם ימנעו ממנו לעשות זאת, לכן הוא שינה בדיבורו, כדי שלא יבינו זאת ולא ימנעו ממנו לקיים את ציווי ה'!

12. הגמרא (יבמות סב/א) דורשת את המילים: "שבו לכם פה עם החמור", "עם הדומה לחמור".

ובמדרש בראשית רבה (נו, א-ב) נאמר: "ויקרא את המקום מרחק", מה ראה? ראה עגן קשור בקר, אמר דומה שאותו מקום שאמר לי הקדוש ברוך הוא להקריב את בני שם.

אמר ליצחק: בני, רואה אתה מה שאני רואה? אמר לו הן! אמר לשני נערי: רואים אתם מה שאני רואה? אמרו לו לאו! אמר הואיל ונחמור אינו רואה ואתם אין אתם רואים (בראשית כב, ה): שבו לכם פה עם החמור... שבו לכם פה עם החמור = עם החמור.

במה שונה הסבר הגמרא והמדרש מהסברו של החזקוני ביחס לסיבת השארת אברהם את הנערים מאחור?
להסבר החזקוני אברהם לא העלה אותם להר מחשש שיעכבו בעדו מלהקריב את יצחק, ואילו להסבר הגמרא, הם לא ראוים להיות במעמד העקידה בהר המוריה!

אברהם ושרה – ענקי הרוח – חלק ג: עקידת יצחק

13. המדרש (בראשית רבה נ, ד) מספר שהמלאך פונה לאברהם וליצחק בקשר לעקידת יצחק: וזה לשונו:

וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי (בראשית כב, ז), בָּא לוֹ סְמָא"ל אֲצֵל אָבִינוּ אַבְרָהָם אָמַר לִי סָבָא סָבָא אוֹבְדָתָ לְבָד, בְּן שְׁנַתוֹ לְךָ לְמַעַבְדָּה שְׁנָה אֶתָּה הוֹלֵךְ לְשִׁחְטוֹ, אָמַר לוֹ עַל מְנַת כּוֹן! אָמַר לוֹ וְאִם מְנַסָּה אוֹתְךָ יוֹתֵר מִכּוֹן אֶתָּה יָכוֹל לְעַמּוֹד, (איוב ד, ב): הַנְּסָה דָבָר אֶלֶיךָ תִּלְאַה? אָמַר לוֹ וַיִּתֵּר עַל דִּין. אָמַר לוֹ לְמַחֵר אוֹמֵר לְךָ שׁוֹפֵף דָּם אֶתָּה חֵיב שְׁשִׁפְכָתָ דָּמוֹ שֶׁל בְּנֵךְ, אָמַר לוֹ, עַל מְנַת כּוֹן.

לשם מה פונה המלאך לאברהם, וכיצד הוא מנסה לשכנע אותו?

המלאך פונה לאברהם ומנסה לשכנע אותו לוותר על הקרבת יצחק, שכן יש בזה שפיכות דמים!

וְכִינּוּן שְׁלֵא הוֹעִיל מִמֶּנּוּ כְּלוּם בָּא לוֹ אֲצֵל יִצְחָק, אָמַר לוֹ בְּרָא דְעֵלּוּבְתָא (=בן העלובה), הוֹלֵךְ הוּא לְשִׁחְטָךְ! אָמַר לוֹ עַל מְנַת כּוֹן. אָמַר לוֹ אִם כּוֹן אוֹתָן הַפְּרָגוּזִיּוֹת שְׁעֵשֶׂת אִמְךָ לְשִׁמְעָאֵל שְׁנֵאֵיהָ דְבִיתָהּ יְרוּתָא, וְאֶתָּה אֵינְךָ מְכַנֵּס בְּלִבְךָ. כִּד לֹא תִיעוּל מִיֵּלָא תִיעוּל פְּלָגָא (=אמנם לא הצליח לשכנע אותו לגמרי, אבל יצר אצלו ספק מסויים), הִדָּא הוּא דְכִתְיִב: "וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל אַבְרָהָם אָבִיו אָבִי", לְמָה אָבִי אָבִי שְׁתֵּי פְעָמִים? כִּדֵּי שְׁיִתְמַלֵּא עֲלָיו רַחֲמִים.

מדוע המלאך פונה ליצחק, והאם הוא מצליח לשכנע אותו?

המלאך פונה ליצחק משום שראה שאת אברהם הוא לא הצליח לשכנע. והוא הצליח לגרום לו חשש, ולכן יצחק מנסה לעורר את רחמי אברהם אביו שלא לשוחטו.

(בראשית כב, ז): וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהַעֲצִים, אָמַר לוֹ יִצְחָק לְהֵהוּא גְבָרָא דִּיגְעֵר בֵּיהּ! מְכַל מְקוֹם אֱלֹהִים יִרְאַה לוֹ הַשָּׁה בְּנֵי, וְאִם לֹא אֶתָּה הַשָּׁה לְעֵלָה בְּנֵי, (בראשית כב, ח): וַיִּלְכוּ שְׁנֵינֵיהֶם יַחְדָּו, זָה לְעֵקֶד וְזָה לְעֵקֶד, זָה לְשָׁחַט וְזָה לְשָׁחַט. לפי המדרש, כיצד אברהם עונה ליצחק לשאלתו "איה השה לעולה?"

הקב"ה ידאג לשה, ואם לא, אתה = יצחק תהיה השה!

14. המדרש (בראשית רבה נ, ח) מספר על בקשה מיוחדת שיצחק מבקש מאברהם אביו:

אָמַר רַבִּי יִצְחָק בְּשָׁעָה שֶׁבִּקֵּשׁ אַבְרָהָם לְעֵקֶד יִצְחָק בְּנֵו, אָמַר לוֹ אַבְרָא בְּחוֹר אֲנִי וְחוֹשְׁשֵׁי שְׁמָא יִדְעִיעַזַע גּוּפֵי מִפְתָּדָה שֶׁל סָפִין וְאַצְעָרָךְ, וְשְׁמָא תִפְסֵל הַשְּׁחִיטָה וְלֹא תִעַלָּה לְךָ לְקַרְבָּן, אֲלֵא כְּפִתְנֵי יָפָה יָפָה (=קשור אותי חזק), מִיָּד: וַיִּעֲקֹד אֶת יִצְחָק, כְּלוּם יָכוֹל אָדָם לְכַפּוֹת בְּן שְׁלֹשִׁים וְשִׁבְעָה [נסח אחר: בן עשרים ושש שנה] אֲלֵא לְדַעְתּוֹ.

לפי דברי המדרש, האם יצחק הבין בסמוך לעקידה שהוא עתיד לעלות לעולה? כיצד הדבר בא לידי ביטוי?

לפי המדרש, יצחק מבין שאין שה והוא אמור להיות השה. ולכן הוא מבקש מאברהם אביו לקשור אותו חזק.

מדוע חשוב ליצחק לבקש מאביו: "כְּפִתְנֵי יָפָה יָפָה"?

משום שאם הוא לא ייקשר חזק, שמא הוא יזוז מפני הפחד מהסכין ואז תיפסל השחיטה.

מִיָּד וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת יָדוֹ, הוּא שׁוֹלַח יָד לְטַל אֶת הַסָּפִין. וְעֵינָיו מוֹרִידוֹת דְּמָעוֹת וְנוֹפְלוֹת דְּמָעוֹת לְעֵינָיו שֶׁל יִצְחָק מִרַחֲמָנוֹתָ שֶׁל אַבְרָא, וְאֵף עַל פִּי כּוֹן הֵלֵב שְׁמֵחַ לְעֵשׂוֹת רְצוֹן יוֹצְרוֹ,

כיצד המדרש מתאר את תחושתו של אברהם ביחס לעקידת בנו יצחק?

לאברהם אבינו היה קשה מאוד לעקוד את יצחק והוא התחבט בין השכל שדרש לעשות את רצון ה', לבין הרגש האבהי של אהבת הבן.

כיצד לדעתך ניתן לקיים את רצון ה' ברגעים שנראה שהדבר קשה ביותר מבחינה ריגשית?

כשמחוברים לרצון ה' לומדים להשליט את השכל = הבחירה והרצון לעשות את רצון ה' על הרגש.

כיצד דברי המדרש מעצימים את יצחק ואברהם?

למרות שאברהם ויצחק הבינו היטב את משמעות העקידה, הם ביטלו את דעתם ורגשותיהם לציווי ה'.

וְהָיוּ הַמְּלֹאכִים מִתְקַבְּצִין כְּתוֹת כְּתוֹת מְלִמְעָלָן, מָה הוֹוֹן צְנִיחִין? (ישעיה לג, ח): "נִשְׁמָו מִסְּלוֹת שְׁבַת עֲבָר אֲרוּחַ הַפֶּר בְּרִית מְאֻס עָרִים" = אֵין רְצוֹנוֹ בִּירוּשָׁלַיִם וּבְבִית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁהִיָּה בְּדַעְתּוֹ לְהוֹרִישׁ לְבְנָיו שֶׁל יִצְחָק. (ישעיה לג, ח): לֹא חָשַׁב אֲנוּשׁ, לֹא עֲמָדָה זְכוּת לְאַבְרָהָם לִית לְכָל בְּרִיָּה חֲשִׁיבוֹת קְדָמוֹי.

כיצד המלאכים מגיבים להתנהגותם של אברהם ויצחק?

ש"לא יתכן" שיצחק יוקרב שהרי הקב"ה רוצה לתת את ירושלים ליצחק. ואם זכותו של אברהם לא עמדה לו, זכותו של אפ אדם אינה נחשבת מול ה'.

(י) וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת יְדֹ וַיִּקַּח אֶת הַמֵּאֲכָלֶת לְשֹׁחֵט אֶת בְּנוֹ:

15. רבינו בחיי (י) מתאר את דברי יצחק לאברהם רגע לפני הנפת המאכלת (=סכין):

ויקח את המאכלת – אמר: אבי, אל תודיע לאמי כשהיא עומדת על הגג או כשהיא עומדת על הבור שמא תפיל עצמה ותמות.

מה מטריד את יצחק רגע לפני שהוא יודע שהוא הולך להשחית? מה הדבר מגלה על אופיו?

יצחק מבקש מאברהם אביו שיזהר כשהוא מספר לאמא (שרה) שלא יבהיל אותה.

16. **הכתב והקבלה (י) מסביר כיצד אברהם ניגש למעשה שחיטת בנו:**

וישלח אברהם את ידו. יורה בזה דלקיחת המאכלת לא היתה בעצלות ושפלות ידים כעושה דבר דלא ניחא ליה, אבל בזריזות גדולה כמי שפושט ידו לקחת דבר שחשקה נפשו בו, וכמו שהעיד הכתוב על זריזותו כל שלשת הימים. ככה גם ברגע אחרונה העיד הכתוב שלא היה בכח טבע רחמי האב על בנו להחליש אהבתו בגמרה של מצוה, ולעבוד עבודת הקדש בשחיטת בנו בזריזות נפלאה. כי לשון שליחות יורה על הזריזות, לכן השגת הקנינים שמשדלים אחריו בזריזותו נקרא משלח ידך (ראה ט"ו, פ).

כיצד אברהם ניגש לשחיטת בנו? מה הדבר מגלה על דבקות אברהם בקב"ה?

אברהם עשה זאת בזריזות גדולה לעשות רצון בוראו, כאילו עושה דבר שחשקה נפשו לעשותו, כך במשך כל שלושת הימים, למרות שהציווי הוא לשחוט את בנו.

עצירת אברהם על ידי המלאך

17. רבינו בחיי (י):

כשרצה לשחטו, ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים ויאמר אברהם אברהם, שני פעמים מפני שהיה ממהר לשחטו.

א. מדוע המלאך פונה אל אברהם פעמיים בשמו?

כדי לעצור אותו, משום שאברהם מיהר לשחטו.

ב. מדוע לדעתך אברהם מיהר לשחוט אותו?

מכיוון שזו מצוות ה', וחשש שיצר הרחמנות שלו יתגבר ויימנע מלשחוט את בנו.

ויאמר: "אל תשלח ידך", א"ל מי אתה? א"ל: מלאך אני! א"ל כשנאמר לי "קח את בנך" הוא (=הקב"ה) בעצמו אמר לי, ועכשיו אם הוא מבקש הוא יאמר לי!

ג. כיצד אברהם מגיב לשמע עצירתו על ידי המלאך, ומדוע?

מסרב, משום שטען שאת הציווי להעלות את יצחק אמר הקב"ה בעצמו, ואילו כאן מלאך (שמדרגתו פחותה) אומר לו לא לעשות זאת!

מיד: "ויקרא מלאך ה' שנית מן השמים, א"ל בי נשבעתי נאם ה' וגוי. א"ל: רבש"ע אתה נשבעת, ואני נשבעתי שלא ארד מן המזבח עד שאומר לך מה שאני צריך, לא אמרת לי כה יהיה זרעך?! ממי? א"ל: מיצחק. א"ל: רבש"ע כשם שהיה בלבבי להשיבך: אתמול אמרת לי "כי ביצחק יקרא לך זרע" עכשיו תאמר לי והעלהו לעולה, וכבשתי את יצרי ולא השיבותי, כך כשהיו בני חוטאין נכנסין לצרה תהא זוכר להם עקדה זו, ותחשב לפניך כאלו אפרו צבור על גבי המזבח וכאלו דמו זרוק לפניך על המזבח, ותסלח לכל עונותם.

ד. מה אברהם אביו "דורש" מהקב"ה בעקבות עמידתו בנסיון העקידה?

שבשעה שעם ישראל (בניו) יחטאו, יסלח להם, ויזכור את מסירות הנפש של אברהם שהיה מוכן לעקוד את יצחק בנו.

ה. מנין שאברהם דרש זאת מהקב"ה? העתק את לשון רבינו בחיי!

"ואני נשבעתי שלא ארד מן המזבח עד שאומר לך מה שאני צריך".

ו. מה נימוקו של אברהם לכך שהוא "מעזיז" לתבוע זאת מהקב"ה?

משום שגם לו יכלו להיות טענות כלפי הקב"ה שאינו עומד בהבטחתו, וכך גם ביחס לעם ישראל כשלא יעמדו בציווי ה'!

השכר עבור המוכנות של אברהם להקריב את יצחק

18. מהו השכר שמובטח לאברהם בעקבות עמידתו בנסיון העקידה?
ריבוי זרע, ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים, ויכבשו את ארצות אויביהם, וכל הגויים ילכו בדרך אברהם לקרוא בשם ה' ויזכו לברכה (ספורנו).

19. "וְהִתְבָּרְכוּ בְזֶרַעַךְ כָּל גּוֹי הָאָרֶץ עִקֵּב אֲשֶׁר שְׁמַעְתָּ בְקִלְיִי" : (יח)
ספורנו (יח):

והתברכו בזרעך כל גויי הארץ. כשיקראו כולם בשם ה' לעבדו שכס אחד כלם יתברכו בזרעך וישתדלו להדמות להם :
א. מהי הברכה: "והתברכו בזרעך כל גויי הארץ"?

כל הגויים ילכו בדרך אברהם וישתדלו להידמות לו ולעבוד את ה'.

העמק דבר (יח):

והתברכו בזרעך וגוי'. הוא ברכה בפני עצמה. שישאו חן וחסד בעיני אוה"ע עד שיתברכו בס :
ב. מהי הברכה לפי הסבר הנצי"ב בפירושו העמק דבר?

שיזכו למצוא חן בעיני הגויים, עד שהגויים יברכו אותם.

ג. הנצי"ב:

עקב אשר שמעת בקולי. ברכה זו אינו בשביל שלא חשך את בנו אלא עקב אשר הבין בקול ה' ולמד מדבריו שרצונו לעשות קרבן קבוע... על כן זכו בניו שיהא חוט של חן נמשך עליהם כחוק העוסק בתורה...

שאלת אתגר סופר דופר: לפי הנצי"ב, מדוע זכה אברהם שזרעו יתברך על ידי הגויים? ומהי הסיבה שהוא שולל לסיבת הברכה?

הסיבה לברכה היא בגלל שעשה את רצון ה', והבין שרצון ה' הוא שבניו ילמדו תמיד תורה (וזוה הקרבן הקבוע), וכל הלומד תורה בקביעות זוכה לברכה, וחוט של חסד משוך עליו תמיד. אך הוא שולל שהסיבה לכך היא משום שלא חשך את בנו יצחק והיה מוכן להקריבו לעולה חד פעמי.

אברהם ושרה ענקי הרוח – חלק ד: קבורת שרה

קרא את פרק כג וענה על השאלות הבאות:

וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה (א)

1. כמה שנים חייה שרה אמנו? 127.
 2. עיין ברש"י על פסוק א, וכתוב: מדוע התורה כתבה את המילה: "שנה" לאחר כל כלל וכלל?
ללמדנו שכל שנות חייה היו שוות לטובה, בלא חטא ושעמדה ביופיה.
 3. עיין בדברי הרמב"ן הבאים:
מאה שנה ועשרים שנה לשון רש"י: "לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו, בת מאה כבת עשרים לחטא, ובת עשרים כבת שבע ליופי וכן כתב בשני חיי אברהם (להלן כה ז) ואין מדרשו זה נכון, שהרי בשני חיי ישמעאל (שם פסוק יז) נאמר כשני חיי אברהם בשוה, ולא היו שוים בטובה, אבל היה מתחלה רשע ועשה תשובה בסוף ועוד, כי שנה שנה לחלק משמע, ואיננו נדרש להשוותן.
א. האם הרמב"ן מסכים להסברו של רש"י, ומדוע?
הרמב"ם אינו מסכים להסברו של רש"י, שבכתוב באופן כזה ("שנה... שנה... ושנים...") הכוונה שכולם שווים לטובה, שהרי לגבי ישמעאל כתוב כמו לגבי אברהם ואעפ"כ אצל ישמעאל אין כולם שווים לטובה, שהרי ישמעאל היה רשע בתחילת ימיו וצדיק רק בסוף ימיו!
אבל "שנה שנה ושנים" דרך הלשון הוא – ומה שאמרו בבראשית רבה (נח א) בת מאה כבת עשרים לחטא,
ב. מתי לדעת הרמב"ן משתמשים בלשון: "שנה, שנה ושנים"?
זה חלק מדרך הלשון. ואין בכל סימן מיוחד
לא דרשו כן אלא מיתור הלשון, שחזר ואמר: "שני חיי שרה", שכללן והשוה אותן ולא ידרשו כן באברהם.
ג. מהיכן לדעת הרמב"ן למדו שכל שנות חייה של שרה היו לטובה?
מכך שהכתוב הוסיף את המילים: "שני חיי שרה".
 4. עיין בפירוש בעל הטורים:
"ויהיו חיי שרה" ... ד"א (=דבר אחר): מִנְיָן "ויהיו" היו עיקר שנותיה (כלומר) משנולד יצחק, דבת תשעים היתה כשנולד וכל ימיה קכ"ז.
מה **רומז** התורה כשהיא משתמשת בביטוי: "ויהיו" ביחס לתיאור משך שנות חיי שרה?
שעיקר שנות ימי חייה היו מיום שנולד יצחק עד שמתה, כלומר: 37 שנים.
 5. עיין בפירושו של האור החיים הקדוש:
או ירצה (=ניתן לפרש) לפי מאמרם ז"ל הנוכח שמתה על ידי בשורה רעה (=ששמעה על עקידת יצחק) זה יגיד שאם לא היה המאורע עוד לה חיים, והוא אומר: "ויהיו" פירוש הויה חדשה משונית מהקצבה שקצבת ימיה (המקורית) יותר הם, ועל ידי מעשה הנוכח היו חייה סך האמור בענין,
א. כיצד מסביר האור החיים הקדוש את הלשון: "ויהיו" שנכתב לגבי מיתת שרה אמנו? מה לומדים מכך?
ויהי הוא לשון צער, ללמד שמיתת שרה היתה בגלל הצער שנגרם לה בעקבות ששמעה עקידת יצחק. לומדים מכך שהתוכנית המקורית היתה שימי חייה יהיו ארוכים יותר מ127 שנים!
ואומר: "חיי שרה", כי הצדיקים מחיים ימיהם, והרשעים ימיהם מחיים אותם.
ב. מה כוונת הביטוי: "כי הצדיקים מחיים ימיהם, והרשעים ימיהם מחיים אותם"?
אצל הצדיקים יש ערך לכל יום ויום בזכות מעשיהם, ואילו הרשעים מצד (זכות) עצמם אינם ראויים לחיות והם חיים מכח גזירת ה' למספר ימי חייהם.
- ... ולמה שפירשתי שעל ידי סיבת הבשורה עלו לה חייה פחות ממה שהיו, יכוין להודיע משפט החסד אשר ישפוט הקב"ה לידידיו, כי כל צדיק שלא השלים ימיו לסיבה ידועה, לא יגרע ה' מצדיק מה שהיה מרויח אילו חי שניו שלמים וישלים לו שכרו על השנים שלא פעל בהם דבר, כי יאמר אליו ה' הייתי חי תְּאֵוֹתֵי הֵיטֵב לְסֶגְל דְּבַר טוֹב, והוא אומר: שני חיי שרה פְּיֻוֹן אל השאר, שכל שנותיה היו חיים ממנה והאירו מכבודה.
- ג. מהו המסר אותו מלמד האור החיים הקדוש ביחס לכך שאדם מת בגיל בגיל "מוקדם" יותר מהמתוכנן?

אברהם ושרה ענקי הרוח – חלק ד: קבורת שרה

שאם רצה לעשות עוד דברים טובים ורק מפני שנפטר הוא לא הספיק הקב"ה מחשיב לו כאילו עשה את אותם הדברים הטובים בפועל!

ד. מהיכן אור החיים הקדוש לומד זאת?

מהמילים: "שני חיי שרה", שבא לרמוז שגם השנים שלא חייה בפועל האירו והשפיעו על כל השנים בהן חיה בפועל!

תגובת אברהם למיתת שרה

6. עיין במדרש הבא (בראשית רבה נח, ה):

"וַיָּבֹא אַבְרָהָם לְסָפֵד לְשָׂרָה". מהיכן בא? אָמַר... רַבִּי יוֹסִי... מֵהַר הַמּוֹרְיָה, וּמִתָּה שָׂרָה מְאוֹתוֹ צָעַר, לְפִיכָּךְ נִסְמְכָה עָקְדָה לְיִצְחָק חַיִּי שָׂרָה".

הסבר! מהו הרמז בכתוב שממנו למד המדרש שיש קשר בין מיתת שרה למעשה העקידה?

מכך שכתוב "ויבוא אברהם לספוד לשרה" משמע שהוא היה במקום אחר. ומהו אותו מקום? עקידת יצחק בהר המוריה.

7. עיין בהסבר הרמב"ן (ב):

או שיהיה לשון "ויבא" לאמר: שנתעורר אברהם להספד הזה והתחיל לעשותו, כי כל מתעורר ומתחיל במלאכה יקרא בא אליה וזה לשון מורגל בדברי חכמים... ולא יתכן בעיני שבא מעיר אחרת אל חברו, שאלו היה כן, היה מזכיר אותו המקום, והיה הכתוב מפרש: "וישמע אברהם ויבא ממקום פלוני".

כיצד מסביר הרמב"ן את המילים: "ויבוא אברהם" לפי הפשט? וכיצד הוא מוכיח את דבריו?

שאינו הכוונה שאברהם בא ממקום אחר, מכיוון שהפסוקים לא הזכירו מהו המקום בו היה אברהם קודם לכן! אלא הכוונה במילה: "ויבוא" שאברהם התכוון להספד שרה.

בקשת אברהם אחוזת קבר לקבורת שרה

8. ישנו שיח ארוך בין אברהם לבני חת. השלם את הטבלה הבאה:

פניית אברהם לבני חת					
פסוקים	בקשת אברהם	נימוק אברהם	פסוקים	תשובת בני חת	נימוקם
ג-ד	שיתנו לו אחוזת קבר לקבור את שרה	"גר ותושב אנוכי עמכם"	ה-ו	במבחר קברינו קבור את מתך	נשיא אלוקים אתה בתוכנו
פניית אברהם לעפרון					
פסוקים	בקשת אברהם	בפני מי נאמרה הבקשה?	פסוקים	תשובת עפרון	בפני מי נאמר?
ח-ט	שעפרון ימכור לו את מערת המכפלה בכסף מלא	בני חת	י-יא	השדה והמערה יינתנו לך במתנה	באזני כל בני חת שהגיעו לשער העיר
יג	אני מבקש לשלם עבור השדה והמערה	באזני (=בפני) עם הארץ	יד-טו	תשלם לי 400 שקל כסף	כנ"ל

9. "גר ותושב אנוכי עמכם" (ד)

א. עיין בהסבר רבי אברהם אבן עזרא:

גר - לבדו הוא הלך. ותושב - הוא הגר היושב בארץ.

מה ההבדל בין "גר" ל"תושב"?

גר – אדם שנמצא זמנית במקום מסויים. תושב – אדם שנמצא באופן קבוע במקום.

ב. עיין בהסבר הרמב"ן (ד) בביאור השיח שבין בני חת לאברהם:

היה המנהג להיות להם בתי קברות, איש לבית אבותיו, ושדה קבורה אחד יקברו בו כל הגרים.

אברהם ושרה ענקי הרוח – חלק ד: קבורת שרה

והנה אברהם אמר אל בני חת, אני גר מארץ אחרת ולא הנחלתי מאבותי בית הקברות בארץ הזאת, והנה עתה אני תושב עמכם, כי חפצתי לשבת בארץ הזאת, ולכן תנו קבר להיות לי לאחזת עולם כאחד מכם. מה ביקש אברהם מבני חת, ומדוע? הוא ביקש מהם מערת קבורה משפחתית שתשמש עבור משפחתו ולא להיקבר במערה כללית שבה נקברים כל הגרים.

ומפני שאמר "תנו", חשבו שבקש אותה מהם במתנה, וענו אותו אינך נחשב בעינינו כגר ותושב, אבל אתה מלך, המליכך האלהים עלינו ואנחנו ואדמתנו עבדים לך, תקח כל בית הקברות שתחפוץ בו וקבור מתך שם, ויהיה לך לאחזת קבר לעולם, כי איש ממנו לא ימנעהו ממך. מה הבינו בני חת מאברהם? באיזה אופן הוא ביקש לקבל מהם את מערת המכפלה והשדה? שהוא מבקש מהם את המערה במתנה (חינם).

10. עיין בפירוש הרא"ש (י):

"לכל באי שער עירו" לגלות המקח לסוחרים הבאים לעיר שיוודע להם. מדוע, לדעתך, חשוב לתורה לציין שהמשא ומתן של עפרון ואברהם היה בפני כל הסוחרים? כדי ללמד שאם למישהו מהם היה רצון לקנות את המערה במקום אברהם הוא יוכל לעשות זאת, ושלא יוכל אח"כ לטעון שהוא לא ידע מכך.

11. מדוע, לדעתך, לאחר הסכמת בני חת לתת לאברהם אחוזת קבר הוא ביקש ש"יסדרו לו פגישה" עם עפרון?

12. עיין בפירושים הבאים, וכתוב מדוע לדעת כל פירוש אברהם לא הסתפק בהסכמת בני חת אלא ביקש את אישור עפרון בשביל לקנות את מערת המכפלה?

רמב"ן (ח): "אבל אם רצונכם שאקבור מתי פגעו לי בעפרון שיש לו מערה בקצה שדהו, ואיננה לו בית קברות אבותיו, כי לשדה היא להם".

עפרון היה בעל השדה, ולכן צריך לבקש ממנו רשות באופן אישי!

חזקוני (ח): "עפרון לא היה חתי (אלא) בא ונתנישב בתוכם ונעשה נשיא ואמר להם אברהם שיבקשו מעפרון שיסכים בדבר".

עפרון היה השר/השופט (נשיא) של בני חת, ולכן אברהם ביקש לקבל את הסכמתו.

13. מהי הפעולה שעשה אברהם לאחר השיחה עם בני חת ועם עפרון? (פסוקים: ז, יב) משתחוה. (ז) "וישתחו לעם הארץ לבני חת". (יב) "וישתחו אברהם לפני עם הארץ":

14. מדוע הוא עשה זאת?

רבי אברהם אבן עזרא (ז): והשתחוויה שישוח ראשו וזה משפט הנותן שבח לאחר וגם משה השתחוה לחותנו.

אברהם סימן להם בראשו, כאומר להם תודה על הסכמתם. והדבר מותר כפי שעשה משה ליתרו חותנו.

אור החיים (ז): ויקם וגוי וישתחו וגוי גילה להם היפך דבריהם אליו כי אינו מחזיק עצמו נשיא להם אלא בגדר שהם בכבוד למעלה ממנו.

בתגובה על כך שכיבדו אותו הוא השתחוה כדי לומר להם שעליו לכבדם יותר ממנו.

15. האם לפי יחסם כלפיו הוא היה חייב לנהוג כך כלפיהם?

לפי יחסם כלפיו מובן שהוא לא היה חייב לכבדם (שהרי התייחסו אליו כ"נשיא אלוקים"), אלא שרצה לכבדם או להודות להם על הסכמתם למכור לו את השדה והמערה שבו.

16. מדוע, לדעתך, למרות הסכמת בני חת ועפרון לתת לאברהם אחוזת קבר בחינם אברהם התעקש לשלם עליה?

17. עיין בהסבר המלבי"ם (ט):

אברהם ושרה ענקי הרוח – חלק ד: קבורת שרה

ויתן לי את מערת המכפלה. ר"ל שיתן אותה לי במתנה, ובפרט שהיא בקצה שדהו, ועקר טעם הנמוס שלא ימכור איש נחלתו לזרים לא שייך בזה, כי עקר השדה תשאר בידו והמערה היא רק זוית קטנה בקצה השדה, א. מדוע לדעת המלבי"ם אברהם מבקש מעפרון כמתנה? היעזר בדברי הרמב"ן שבשאלה 9 במשום שהמנהג שלהם (החוק) היה שלא למכור שדה למי שאינו מבני המקום.

ואמר "בכסף מלא", שרצונו לומר: שבינו לבין עצמו יקבל גם הוא ממנו מתנה כסף מלא בענין שלא יגיע הפסד לעפרון, אך יתננה לי בתוככם, שבפני העם יהיה בתורת מתנה שע"ז אינו מוזהר מן החק והנמוס, כדי שיהיה לאחזת קבר, כי כל שנעשה בדרך מתנה יכול לתת אחוזה, בפרט שהעם מסכימים ועפרון הוא המפרש את החק להיתר, שמה שיתן מעות יהיה דרך מתנה לא דרך מכר.

ב. מדוע להסבר המלבי"ם אברהם מתעקש לשלם עבור השדה והמערה? כדי "לפצות" את עפרון שלא יצא שיפסיד כתוצאה מכירת השדה לאברהם.

18. עיין בדברי המדרש (בראשית רבה עט, ז):
אמר רבי יודן בר סימון זה אָחַד מְשַׁלְשָׁה מְקוּמוֹת שְׂאִין אֲמוֹת הָעוֹלָם יְכוּלִין לְהוֹנוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל לומר גְּזוּלִים הֵן בְּיַדְכֶם, וְאֵלוֹ הֵן: מְעַרַת הַמְּכַפְלָה, וּבֵית הַמְּקַדָּשׁ, וּקְבוּרַתוֹ שֶׁל יוֹסֵף. מְעַרַת הַמְּכַפְלָה, דְּכַתִּיב (בראשית כג, טז): וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל עֶפְרוֹן וַיִּשְׁקַל אַבְרָהָם לְעֶפְרוֹן, בֵּית הַמְּקַדָּשׁ, דְּכַתִּיב (דברי הימים א כא, כה): וַיִּתֵּן דָּוִד לְאַרְנֹן בְּמִקְוֹם וּגו'. וּקְבוּרַתוֹ שֶׁל יוֹסֵף: וַיִּקַּן אֶת חֲלֶקֶת הַשָּׂדֶה, וַיַּעֲקֹב קִנְיָה שָׂכָם.

מדוע לדברי המדרש אברהם אבינו הקפיד לשלם עבור השדה ומערת המכפלה? כדי שבעתיד לא יוכלו לטעון הגויים שהם חוזרים בהם מנתינת מערת המכפלה במתנה.

19. עיין בדברי בעל הטורים (יז):

ויקם שדה עפרון – ר"ת (=ראשי תיבות) בהפך: "עשו". רמו לעשו שיקום לערער על המערה.

מדוע לדעת בעל הטורים דוקא את מערת המכפלה מקפיד אברהם לקנות בכסף מלא? משום שעתידיים עשו ובניו אחריו לערער על המערה ששייכת דוקא ליעקב (ממשיכו של אברהם).

20. "ויקם שדה עפרון אשר במכפלה אשר לפני ממרא השדה והמערה אשר בו..." (יז)

רש"י (יז): ויקם שדה עפרון - תקומה היתה לו שיצא מיד הדיוט ליד מלך.

ופשוטו של מקרא ויקם השדה והמערה אשר בו וכל העץ לאברהם למקנה וגו' :

מהו כוונת הפסוק לפי הפשט, וכיצד חכמים דורשים את מעמד המערה לאחר שהפכה להיות של אברהם?

לפי הפשט, השדה והמערה עברו לרשותו של אברהם.

לפי דרשת חז"ל, מעמדם של השדה והמערה השתדרג בעקבות הפיכתם שייכים לאברהם אבינו.

קיבלת מתנה מאיש זר? תיזהר שלא יתחכם איתך בהמשך...

אולי עדיף לשלם? לא??

יצחק ורבה: חלק א – חיפוש אשה ליצחק

קרא את פרק כד, פסוקים א-כז וענה על השאלות הבאות:

שליחות אליעזר

1. מה מצווה אברהם את אליעזר? (א-ד)
להשיא את יצחק אשה מבנות עיר מולדתו (ארים נהרים) ולא מבנות כנען.
2. מהם שלושת הדברים שאברהם משיב את העבד להקפיד עליהם? (ג,ד,ו)
א. לא לקחת אותה מבנות הכנעני
ב. לקחת אשה מארץ מולדתו
ג. שהאשה תבוא ליצחק ולא שיצחק ילך אליה.
3. עיין בדברי רבינו בחיי (ג): "הזהירו בשבועה שלא יקח אשה לבנו מבנות כנען הזרע המקולל"
מדוע לדברי רבינו בחיי לאברהם חשוב שהאשה לא תהיה מבנות כנען?
משום שכנענו בנו של חם התקלל בגלל חטאו ביחס לנוח.
4. עיין בדברי הכתב והקבלה (ג) הבאים:
כי הכנענים היו רעים במדות ובמעשים... ולזה ימשך ענינם אל הבנים, ולזה הרחיק בנות אנשי כנען.
א. **מדוע לדבריו, לאברהם חשוב שהאשה לא תהיה מבנות כנען?**
משום שהמעשים והמידות שלהם היו מקולקלים, ואברהם אבינו חשש שזה "יעבור" לבניו.
אמנם לבן ובתואל עם היותם עובדי אלילים אין מן המחויב שיעבור רשומם לבניהם, כי אמונה הכוזבת לא תעשה רושם רק בנפש ולא יתפשט בבנים, לכן בחרו האבות בבנות בתואל ולבן (ר"י):
ב. **מדוע אברהם לא חשש שהפגם הזה יהיה גם ביחס לבני לבן ובתואל?**
מפני שהם לא היו פגומים מבחינה מעשית אלא רק אמונית, ולכן ניתן לתקנה על ידי חינוך.
5. עיין בהסבר הנצי"ב (ב):
אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו. הקדים הכתוב לבאר שלש תכונות בכח אליעזר. אשר משום זה היה מסוגל לשליחות הלז. באשר ענין הנדרש להשתדלות נגמר ויוצא לאור ע"י אי משלשה אופנים. פעם ע"י לשון רכה והפצרה. פעם ע"י שכל והרחבת דברים. פעם ע"י דעה רחבה ומענה עז. והכל לפי הענין והאדם שבא עמו בדברים. והנה ידוע שאין טבע כל ב"א שוין. יש ב"א מוכשרים לגמור הענין בזה האופן דוקא ויש להיפך וכאן לא ידע אברהם האידך יהיה נדרש לבצע הענין. ע"כ בחר בזה העבד שהיו לו כל התכונות. שהיה עבדו ונכנע לאדוניו במענה רך.
מדוע אברהם ציווה/השביע את אליעזר, מה היה מיוחד בתכונותיו?
אברהם ידע שיש לאליעזר את מכלול התכונות הנצרכות למצוא אשה לבנו: לשון רכה, שכל ורוחב דעת, דיבור קשה ועז.
6. עיין בדברי הרמב"ן (ג) הבאים:
ואשביעך בה' היה ראוי לאברהם שיצוה את יצחק בנו שלא יקח אשה מבנות כנען, אבל היה רצונו לשלוח בחייו אל ארצו ומשפחתו והשביע העבד לעשות כן בחייו או במותו, ולכן הוצרך על כל פנים להשביע לעבד ללכת שם, והוצרך לאמר אני מצוך שלא תקח אשה לבני מבנות כנען ושתלך אל ארצי ותקח לו אשה מבית אבי וכיון שהשביע את העבד על זה, לא הוצרך לצוות את יצחק דבר כי יודע בו שלא יעבור על רצון אביו ועל השבועה שהשביע את עבדו, כי היה הענין נודע ליצחק באמת.
מדוע אברהם השביע את אליעזר ולא את יצחק?
מכיוון שאברהם רצה שהדבר יקרה בכל מקרה, ולכן ציווה את העבד שיעשה זאת, אפילו במקרה שאברהם לא יספיק לעשות זאת לפני מותו. וממילא יודע ליצחק על ציווי אביו לעבד, ואין לחשוש שיעבור על השבועה.
7. עיין בפירוש העמק דבר (ו):
פן תשיב את בני שמה. ידוע הטעם שה"י נחשב לעולה שאסור להוציאו לחוץ. והיינו דבר המלאך בשעת עקידה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני...
מדוע אברהם הזהיר את אליעזר שיצחק לא יצא לארץ מולדתו של אברהם?
מכיוון שיצחק הצדיק הצטווה על ידי המלאך שלא לצאת לחוץ לארץ.

8. "וַיִּבְרַךְ הַגְּמְלִים" (יא)

א. הרשב"ם מסביר: "שני ברכים יש לגמל זה על גב זה וצריך להבריכו פעמים קודם שישתה מפני גובהו".
מה הכוונה "ויברך הגמלים", ולשם מה אליעזר עשה זאת?

להושיבם על ברכיהם (שמקפלים את הרגליים פעמיים). והיה צריך לעשות זאת על מנת להשקותם, כי כשהם עומדים הם גבוהים וקשה לתת לפניהם מים.

ב. עם כמה גמלים אליעזר הגיע? (י)

10 גמלים.

מבחן אליעזר לנערה

9. מה "המבחן" שעושה אליעזר כדי לברר מי האשה שתתאים ליצחק? (יא-יד)

האשה שאבקש ממנה להשקות אותי והיא תציע מעצמה להשקות גם את הגמלים – היא הראויה ליצחק.

10. מדוע אליעזר בחר דוקא בכך? מה התכונה שחיפש אליעזר? היעזר בדברי רש"י על פסוק יד

אליעזר חיפש את תכונת החסד, שבה הצטיין אברהם.

11. עיין בדברי רבי אברהם אבן עזרא (יד) הבאים:

אותה הוכחת - נסמך העבד על תפלת הנביא שהשם ענהו והוכיח בחלום על יד המלאך. שהוא שליח השם לעזרו. והעבד חשב בלבו כי אין עם נדיב כמו משפחת אדוניו.

א. מדוע אליעזר היה משוכנע שהמבחן שעשה יברר אשה הראויה לבית אברהם?

משום שהתנהגות חסד שכזו אפשרית רק בבית אברהם אבינו.

ורבים יתמהו באמרם שלא שאל כהוגן.

ב. מה הסכנה במבחן שעשה אליעזר?

שיתכן שתהיה בעלת חסד אך היא לא תהיה ממשפחת אברהם ונמצא שאינה ראויה ליצחק, כפי שהשביע אותו אברהם!

12. עיין בדברי חז"ל (תענית ד/א) הבאים:

אמר רבי שמואל בר נחמני, אמר רבי יונתן, שלשה שאלו שלא פהגן, לשנים השיבום פהגן, לאחד השיבוהו שלא פהגן, ואלו הן, אליעזר עבד אברהם, ושואל בן קיש, ויפתח הגלעד. אליעזר עבד אברהם, דכתיב, (בראשית כד) ("ובנות אנשי העיר יוצאות לשאוב מים), "והיה הנערה אשר אמר אליה" וגו', יכול אפלו חגרת, או סומא*? השיבוהו פהגן ונדדמנה לו רבקה.

א. לדברי חז"ל בגמרא, מדוע "המבחן" שעשה אליעזר לא היה כהוגן?

בכך שבדק רק מעשה ולא התנה זאת גם בייחוס.

ב. מדוע לדעתך למרות שאליעזר שאל שלא כהוגן, הקב"ה השיבו כהוגן וזימן לו את רבקה?

אולי בגלל צדקתו של אברהם.

* במדרש רבה (ויקרא רבה לז, ד) יש נוסח אחר, והוא: "אלו יצתה שפחה כנענית... היית אומר אותה הוכחת לעבדך ליצחק?!"

ג. עיין בדברי רבי אברהם אבן עזרא (יד) הבאים:

ולא ידעתי למה (אמרו שאליעזר שאל שלא כהוגן) כי אילו היתה נערה אחרת שתשקה ותשקה לגמליו ומצאה שהיא ממשפחה אחרת היה עוזב אותה ולא הפסיד כלום. כי ויאמר בת מי את פירושו וכבר אמר לה קודם שיתן לה כלום. וכן אמר ואשאל אותה ואשים הנזם וכלל הדבר שהתפלל לשם שיוכיח אחת ממשפחת אדוניו. וההוכחה שתעשה דרך מוסר כמו בת נדיב והשם שמע תפלתו.

מדוע לשיטת רבי אברהם אבן עזרא אליעזר נהג כהוגן?

משום שרק המבחן הראשוני הוא התנהגותי-אישיותי, ואם יתברר שהיא לא ממשפחת אברהם אליעזר לא יבחר בה ליצחק.

תכונותיה של רבקה

13. התורה מתארת את מעלותיה של רבקה:

א. מהן שתי המעלות שמתארות בפשט הפסוקים? (טז)

יצחק ורבקה: חלק א – חיפוש אשה ליצחק

יופי, צניעות (שמרה על גופה)

ב. עיין בדברי רש"י הבאים (על סנהדרין דף פב/ב):

מעשה כנען - זמה, כדאמרין בערבי פסחים (ק"ג, ב) חמשה דברים צוה כנען את בניו, ואהבו את הזמה.

כיצד לפי הניגוד שבין רבקה לעמי כנען, ניתן להבין מדוע היה חשוב לאברהם שאליעזר ישיא את רבקה אשה ממשפחתו מפרך ארם ולא מעמי כנען?

כן, משום שעמי כנען היו פרוצים בעריות (=לא שמרו על קדושת הגוף והמשפחה) ולכן אברהם לא רצה שבנו יתחתן עם אשה כזו.

ג. עיין במדרש (בראשית רבה ס, ה):

"וַתֵּרֶד הָעֵינָה וַתִּמְלֵא כֶּדָה וַתַּעֲלֵי, כָּל הַנְּשִׁים יוֹרְדוֹת וּמִמְלָאוֹת מִן הָעֵינִי, וְזוֹ כֵּינִי שָׂרָאִי אוֹתָהּ הַמַּיִם מִיָּד עָלוּ, אָמַר לָהּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶתְּ סִימֶן לְבָנֶיךָ, מָה אֶתְּ כֵּינִי שָׂרָאִי אוֹתָךְ הַמַּיִם מִיָּד עָלוּ, אִף בְּנֶיךָ כֵּינִי שֶׁהַבָּאָר רוֹאֶה אוֹתָךְ מִיָּד תִּהְיֶה עוֹלָה, הִדָּא הוּא דְכֻתִּיב (במדבר כא, יז): "אֲזַ וְשִׁיר יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת עָלַי בְּאֶרֶץ".

מהי המעלה הרוחנית שמתארת ביחס לרבקה, שגרמה לאליעזר לבדוק אותה במבחן שקבע?

שראה שנעשה לה נס והמים עלו לקראתה.

שעת "המבחן" של אליעזר

14. האם רבקה עמדה במבחן שאליעזר הציב בפניה? הסבר!

כן, הוא ביקש ממנה שתשאב לו מים, והיא אמרה שלא רק עבורו תשקה אלא עבור כל גמליו.

15. מנין ידעה רבקה שגם הגמלים צריכים לשתות? היעזר בתשובתך לשאלה 8...

מכיוון שהם ישבו על ברכיהם כדי שיהיו מוכנים לשתות.

16. כאשר אליעזר רואה כיצד רבקה פועלת הוא מבין שרבקה ראויה לבית אברהם. (יח-כ)

א. מהם הביטויים לכך?

הביטוי ותרוץ ותמהר מופיע שלוש פעמים. מראה על זריזות ועשיה מתוך שמחה. כלומר החסד הוא טבעי לה ולא מעיק עליה...

ב. כיצד התנהגות זו מתאימה לביתו של אברהם? היעזר במה שלמדנו בפרק יח לגבי הכנסת האורחים של שרה ואברהם...

גם כאשר אברהם ושרה מכניסים את המלאכים לביתם הם מקפידים לעשות הכל במהירות וזריזות.

17. "וְהָאִישׁ מִשְׁתָּאֵה לָהּ מִחֵרֶשׁ לְדַעַת הַהַצְלִיחַ ה' דְּרָכּוֹ אִם לֹא" (כא).

א. הסבר את הפסוק בלשונך!

אליעזר עמד בדריכות לראות האם ה' הצליח דרכו או לא!

ב. מה הקושיא שיש על הפסוק הזה?

הרי רבקה עמדה במבחן שאליעזר הציב. אם כן מדוע הוא מחכה לראות אם הצליח ה' דרכו. הרי עובדה שזה הצליח!

ג. עיין בהסבר רש"י (כא):

משתאה - משתומם ומתבהל על שראה דבריו קרוב להצליח אבל אינו יודע אם ממשפחת אברהם היא אם לאו.

לפי הסבר רש"י, מה פשר השתאותו של אליעזר?

אליעזר אמנם ראה שיש בה חסד, אך הוא לא ידע האם אכן היא ממשפחתו של אברהם. שהרי אחד מתנאי אברהם היה שיקח אשה ממשפחתו.

תוצאות המבחן

18. "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כָּלוּ הַגַּמְלִים לְשִׁתּוֹת וַיִּקַּח הָאִישׁ נֶזֶם זָהָב בְּקַע מִשְׁקָלוֹ וַיִּשְׁנֵי צְמִידִים עַל יְדֵיהָ עֲשָׂרָה זָהָב מִשְׁקָלָם": (כב)

א. מה הקושיא על מעשהו של אליעזר? היעזר בדברי רש"י שבשאלה הקודמת!

כיצד יתכן שאליעזר שם את הצמידים והנזם על רבקה, והרי הוא עדיין לא יודע האם היא ממשפחתו של אברהם!

ב. עיין בדברי הרמב"ן (כב):

464646"ויאמר לה בת מי אתי" ואחרי שאמרה אליו: "בת בתואל אנכי", שם הנזם על אפה והצמידים על ידיה, כאשר אמר להם...

יצחק ורבקה: חלק א – חיפוש אשה ליצחק

כיצד הרמב"ן מיישב את הקושיא?

הרמב"ן מסביר שסדר הפסוקים אינו לפי סדר ההתרחשות, רק אחרי שאמרה לו שהיא ממשפחת אברהם – הוא נתן לה את התכשיטים.

ג. שאלת אתגר: מהי הקושיא הנוספת שמתיישב על פי פירוש הרמב"ן? השווה בין פסוקים: כב-כב לפסוקים: מו-מח הקושיא הנוספת שמתיישבת היא מדוע כשאליעזר מספר ללבן ובתואל את הסיפור הוא "משנה" את הסדר ואומר שקודם הוא הביא לה את הנזם והצמידים.

19. כיצד מגיב אליעזר כשהוא מגלה שהמבחן שלו הצליח? (כו-כז) משתחוה לה', ומודה לקב"ה על שסייע לו להצליח במשימה שהטיל עליו אברהם

פגישת אליעזר את משפחת רבקה

20. בפרק שלנו מתואר שנעשו דברים במרוצה:

א. מיהם הרצים?

אליעזר, רבקה, לבן

ב. הסבר מדוע כל אחד מהם רץ? היעזר בפרשנים השונים...

אליעזר – רץ לקראת רבקה ("וירץ העבד לקראתה") מפני שראה שנעשה לה נס עם המים.

רבקה – בעת מילוי מים לאליעזר. היא רצה למלא עוד ועוד מים "ותרץ עוד אל הבאר", "ותמהר ותרד כדה".

לבן – רץ אל אליעזר ("וירץ לבן אל האיש החוצה"), מפני שנתן עיניו בממונו.

21. היכן התקיימה פגישת אליעזר ולבן, ומדוע דוקא שם? היעזר בפירוש רש"י

ליד העין, לבן בא להקביל את פניו של אליעזר, מפני שראה שיש לו ממון רב.

22. כאשר לבן אומר לאליעזר: "וַיֹּאמֶר בּוֹא בְרוּךְ ה' לָמָּה תַעֲמִד בַּחוּץ וְאֵנֹכִי פְּנִיתִי הַבַּיִת וּמָקוֹם לְגַמְלִים" (לא) היכן הם נמצאים באותו זמן?

ליד העין, רחוק מהבית.

23. מדוע אליעזר לא מוכן לאכול עד שהוא ידבר בפני משפחת רבקה? מה הדבר מגלה על אליעזר? (לג)

מכיוון שכל עוד הם לא יתנו את הסכמתם לתת את רבקה ליצחק, הוא עדיין לא השלים את משימתו. הדבר מגלה את נאמנותו של אליעזר לשליחות אברהם. ואולי לחשיבות שהוא ייחס לשבועה שהוא נשבע לאברהם.

24. כיצד אליעזר מציג את עצמו בפניהם? העתק את הפסוק

(לד) "עבד אברהם אנוכי".

25. "וַיֹּאמֶר אֶל אֲדֹנָי אֵלֵי לֹא תִלַּךְ הָאִשָּׁה אַחֲרָי": (לט)

א. מדוע לדעתך אליעזר מספר זאת למשפחת רבקה?

אולי כי רצה לספר להם בדיוק את מה שהיה. או שרצה להסביר להם כמה חשוב לאברהם שבנו יינשא לאחת מבני משפחתו.

ב. עיין בפירוש רש"י לפסוק:

"אֲלֵי" כתיב. בת היתה לו לאליעזר והיה מחזר למצוא עילה שיאמר לו אברהם לפנות אליו להשיאו בתו. אמר לו אברהם: בני ברוך ואתה ארוך, ואין ארוך מתדבק בברוך.

1. למי רצה אליעזר להשיא את יצחק, ומדוע אברהם התנגד לכך?

לבתו, משום שאליעזר היה עבד ולכן הוא "ארוך", וממילא אין בתו ראויה להינשא לו.

2. מדוע לדעתך היה חשוב לאליעזר לומר זאת ללבן?

אולי כדי לעודד (או לדחוק בהם) את משפחת רבקה להסכים, בכך שמספר שאפילו הוא רצה להשיא את בתו ליצחק!

26. כיצד משפחת רבקה מגיבה לסיפור אליעזר עבד אברהם? העתק את הפסוק

(נ-נא) מה' יצא הדבר לא נובל דבר אליך רע או טוב: הנה רבקה לפניך קח ולך ותהי אשה לבן אדניך כאשר דבר ה':

27. כיצד מגיב אליעזר לדבריהם? נב-נד

"משתחוה לה": צנותן למשפחתה ולה כלי כסף, זהב, בגדים ומגדנות. גאוכל ושותה עמם.

28. לבן (שהיה אחי רבקה) ואמה, מבקשים שתשב עמם "ימים" או "עשור" לפני שהיא תצא ליצחק. בכמה זמן מדובר? (נה)

ימים = שנה, עשור = עשרה חודשים.

29. מה גורם ללבן ואמו לשאול את רבקה האם היא מוכנה להצטרף לאליעזר? (נו-נז)

יצחק ורבקה: חלק א – חיפוש אשה ליצחק

דברי אליעזר שביקש מהם לאפשר לו לקחת את רבקה

30. מהי הברכה שמברכים את רבקה לפני יציאתה? (ס)

"אחתנו את היי לאלפי רבבה ויירש זרעך את שער שנאיו": שתזכה לריבוי זרע ושלא ייפגעו על ידי שונאיהם.

31. כאשר רבקה רואה את יצחק כתוב: "ותפול מעל הגמל". (סד) עיין בפירושים השונים, מה בדיוק היא עשתה?

רש"י: ותפל - השמיטה עצמה לארץ בתרגומו ואתרכינת הטתה עצמה לארץ ולא הגיעה עד הקרקע.

רבינו בחיי: ותפול מעל הגמל - אין הכונה שנפלה אלא לשון הטיה שהטתה את עצמה מעט לצד אחד אבל נשארה על הגמל.

נשארה לרכב אלא שהורידה את עצמה לצד השני.

רמב"ן: ולדעתי, בראות רבקה איש הולך לקראתה בשדה שירט הדרך והלך בשדה לעומתם, ידעה כי הוא בא לראותם ולקרוא

לשלום או להכניסם אל ביתו ללון, עשתה בדרך מוסר הנשים לעמוד בהצנע.

ירדה מהגמל ועמדה בצד, מפני הצניעות.

רשב"ם: ותפול מעל הגמל - לצניעות לפי שהיתה רובבת כמו איש משום ביעתות' דגמלא כדמפרש בפסחים:

ירדה מהגמל, משום צניעות, משום שאופן ישיבה על הגמל לא היה צנוע (=בפיסוק, וישבה כך בדרך מפני שפחדה ליפול מהגמל).

ספורנו: ותפול מעל הגמל. הכניעה ראשה בהיותה על הגמל לכבוד יצחק.

הורידה את ראשה כדי לכבד את יצחק

העמק דבר: ותפל מעל הגמל. מרוב פחד ואימה. אמנם לא ידעה ממי היא מתפחדת.

נפלה שלא מרצונה, מכיוון שפחדה כי היא לא ידעה שזה יצחק (כי היא לא הכירה אותו).

32. "וַיִּבְאֶה יִצְחָק הָאֵהָלָה שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת רַבְּקָה וַתְּהִי לוֹ לְאִשָּׁה וַיֵּאָהֲבָה וַיִּנָּחֵם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ": (סז)

א. עיין פירוש רש"י:

ויביאה האהלה והרי היא שרה אמו כלומר ונעשית דוגמת שרה אמו שכל זמן ששרה קיימת היה נר דלוק מע"ש

לערב שבת וברכה מצויה בעיסה וענן קשור על האהל ומשמתה פסקו וכשבאת רבקה חזרו (ב"ר):

אחרי אמו.

מדוע כשרבקה הגיעה יצחק התנחם על פטירת אמו? במה רבקה דמתה לשרה?

מכיוון שראה שכל הברכה שהיתה אצל שרה חזרה כשרבקה באה. הברכה היתה בשלושה דברים: נר דלוק מער"ש

לער"ש, ברכה בעסה, ענן קשור על האוהל (=ביטוי לשכינה).

ב. לפי דיוק מהפסוקים, האם יצחק התחתן עם רבקה מכיוון שאהב אותה או שאחר שהתחתן איתה אהב אותה?

מהפסוקים ניתן לדייק שקודם יצחק התחתן עם רבקה ("ויקח את רבקה"), ורק אח"כ אהב אותה.

ספר לי: היית רוצה לשלוח מישהו לשלוח לך אשה או לבחור בעצמך?...

יצחק ורבקה – חלק ב: הכמיהה לבן, לידת יעקב ועשו

קרא את פרק כה, פסוקים יט-לד וענה על השאלות הבאות:

הכמיהה לבן

1. עיין בדברי הרשב"ם (כ) הבאים:

בן מ' שנה - וכתוב בן ס' שנה בלדת אותם משני הפסוקים הללו למדנו שהיתה עקרה עשרים שנה.

כמה שנים היתה רבקה עקרה? מה הוכחתו לכך?

רבקה היתה עקרה 20 שנים, הוכחתו מכך שנישאו כשיצחק היה בגיל 40 ונולדו יעקב ועשו בגיל 60.

2. "וַיַּעֲתֶר יִצְחָק לֵאמֹר לִנְכַח אֲשֶׁתוֹ כִּי עֲקָרָה הוּא וַיַּעֲתֶר לוֹ ה' וַתֵּהָרֶב רֵבְקָה אֲשֶׁתוֹ": (כא)

א. עיין בדברי חז"ל (יבמות סד/א) הבאים:

"א"ר יצחק מפני מה היו אבותינו עקורים מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים".

מדוע האבות הקדושים לא הצליחו ללדת ילדים בקלות?

מפני שהקב"ה מתאוה לתפילתם.

ב. תפילת מי התקבלה לפני ה' על עקרות רבקה – תפילת רבקה או תפילת יצחק?

תפילת יצחק

ג. מדוע, לדעתך, דוקא תפילת יצחק התקבלה?

ד. עיין בדברי רש"י (כא) הבאים:

ויעתר לו – לו ולא לה שאין דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע לפיכך לו ולא לה. (יבמות סד/א).

לפי דברי רש"י, מה היתרון בתפילת יצחק לעומת תפילת רבקה?

משום שיצחק צדיק בן צדיק ואילו רבקה צדיקה בת רשע, ולכן זכותו של יצחק גדולה יותר!

ה. עיין בדברי אור החיים הקדוש (כ) הבאים:

בת בתואל הארמי וגוי אחות וגוי - טעם שחזר הכתוב להודיע זה, לא להשמיענו בת מי היא אלא ללמד סנגוריא על רבקה, לפי שאומר בסמוך ויעתר לו ה', לו ולא לה, ותבא הסברא לומר כי טעם הדבר לצד פחיתות רבקה ח"ו כי לא ראויה לשמוע אליה אלהים, לזה הקדים לומר בת בתואל לומר כי זו היא סיבה למה שהעתיר ה' ליצחק כי הוא בן אברהם והיא בת בתואל... לצד שלא נתפרסם רשעותו בעולם בא להודיע כי רשע היה ובאמצעותו לא הוכשרה תפילת רבקה כתפילת יצחק.

כיצד מחדד אור החיים הקדוש לגבי הסיבה לכך שתפילת רבקה לא התקבלה?

לא מפני שלרבקה היתה פחיתות מעלה אלא רק בגלל רשעותו של אביה.

ואומר: אחות לבן - ללא צורך... אלא הטעם הוא שבא ללמד זכות על רבקה בראותינו שילדה בן רשע מובהק, ותאמר איך מבטן ברוך יצא ארוור, לזה אמר כי זה הוא סיבה לדבר היותה אחות לבן "הארמיי" פירוש "הרמאיי" בתוספת רשע על אביו, וכבר קדמו חז"ל (שמו"ר ז ה) רוב הבנים [דומין לאחי האם] לטעם הידוע, ולזה יצא עשו, וזולת זה צאצאי צדיקים היו יוצאים ממנה כי צדקת גמורה היתה...

ו. לדברי אור החיים הקדוש, מהו האופן הנוסף שבו באה לידי ביטוי צידקתה של רבקה?

עשיו הרשע נולד ממנה בגלל שהיא היתה אחות לבן הרמאי, והבן הצדיק שיצא ממנה היה בזכות צידקותה!

עוד רמז בהודעת אחות לבן על דרך אומרם ז"ל (ב"ר ס"ג) שטעם רבקה שהיתה עקרה הוא לצד ברכת לבן כדי שלא יראה כי ברכתו תעשה מעשה טוב, לזה קודם שאמר הכתוב כי עקרה היא קדם לומר טעם הדבר ואמר אחות לבן, פירוש וזו היתה סיבה שנעקרה רבקה עד שהוצרכו לתפילה.

ז. **לדברי המדרש שמציין אור החיים הקדוש**, מה הסיבה הנוספת לכך שרבקה היתה עקרה בהתחלה?

בגלל היותה אחות לבן, שלא יתלה את זכות לידתה בו, אלא בזכות עצמה על ידי שרבקה ויצחק התפללו.

וַיִּתְרַצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּה וַתֹּאמֶר אִם כֵּן לָמָּה זֶה אֲנֹכִי וַיִּתְּלֶךָ לְדַרְשׁ אֶת ה' (כב)

3. **רש"י:** "ותאמר אם כן". גדול צער העבור. "למה זה אנכי". מתאוה ומתפללת על הריון: על מה הצטערה רבקה? על זה שההריון היה לה קשה.

4. עיין בדברי המדרש (בראשית רבה סג, ו) הבאים:

"וַיִּתְרַצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּה" (בראשית כה, כב)... **רַבִּי פְּרָכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי לִוִּי** שֶׁלֹּא תֹאמַר מְשִׁיבָא מְמַעֵי אִמּוֹ נִדְוָג לּוֹ, אֶלָּא עַד שֶׁהוּא בְּמַעֵי אִמּוֹ זֶרְתִּיחָה מְתוּחָה לְקַבְלִיחָה, הִדָּא הוּא דְכְּתִיב (תהלים נח, ד): "זָרוּ רְשָׁעִים מִרְחֻסִים". בְּשַׁעֲהַ שְׁהִיְתָה עוֹמֶדֶת עַל פְּתֵי כְּנִסְיוֹת וּבְפִתֵי מְדַרְשׁוֹת יַעֲקֹב מִפְּרָכָס לְצֹאת, הִדָּא הוּא דְכְּתִיב (ירמיה א, ה): "בְּטָרְסִים אֶצְרָךְ בְּבָטָן יְדַעְתִּיד", וּבְשַׁעֲהַ שְׁהִיְתָה עוֹבֶרֶת עַל פְּתֵי עֲבוֹדַת כּוֹכְבִים עֲשׂוֹ רַץ וּמִפְּרָכָס לְצֹאת, הִדָּא הוּא דְכְּתִיב: "זָרוּ רְשָׁעִים מִרְחֻסִים".
מה כל כך הטריד את רבקה בהריון שלה?

היא הרגישה שיש לה בבטן שני ילדים עם תכונות הפוכות, שכל אחד מהם רוצה דבר אחר, אחד קדושה ואחד טומאה. או שיש לה בן אחד שרוצה גם טוב וגם רע (רק בפסוק הבא נאמר לה שיש לה שני ילדים=תאומים).

5. האם לפי דברי המדרש התנהגות יעקב ועשיו נגרמה בגלל חינוך הוריהם או בגלל התכונות שכל אחד מהם נולד איתן?

לפי דברי המדרש, ההבדל בין יעקב ועשיו הוא הבדל מהותי הנובע מהשוני שיש בין התכונות של כל אחד מהם.

6. **רש"י:** ותלך לדרוש - לבית מדרשו של שם: לדרוש את ה' - שיגיד לה מה תהא בסופה: כיצד ניסתה רבקה להתמודד עם הקושי שהיה לה?

פנתה לחכמי הדור ששיגידו לה מה ה' רוצה ממנה

7. מה היא התשובה שמקבלת רבקה מה' (כג)

שיש לה שני בנים תאומים שהם נלחמים זה בזה, וימשיכו להילחם כל חייהם.

8. **רש"י** מסביר: מלאם יאמץ - לא ישוו בגדולה כשזה קם זה נופל וכה"א אמלאה החרבה (יחזקאל כו) לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים.

לפי דברי רש"י, מה הוא היחס שיהיה בין יעקב לעשיו?

מלחמה תמידית, כשהאחד למעלה השני למטה.

9. כיצד דברי ה' לרבקה הניחו את דעתה? הסבר לפי הפירושים השונים:

רשב"ם: (כג) אל תיראי כי צער העיבור שלך בשביל שתאומים יש בבטנך שמרובה צער העיבור של שנים מעיבור אחד.

סיבת הקושי הפיזי הוא בגלל שיש לה תאומים ולא בגלל שההריון לא תקין.

ספורנו: (כג) ממעיך יפרדו. ולא ימות אחד מהם בהתרוצצם.

שניהם יחיו, ואין צורך לחשוש שאחד מהם ימות.

רמב"ן: (כג) ויתכן שיאמר עוד כי בעבור היותם שני גוים שונאים ונלחמים זה בזה, **עשו בתחלת יצירתם מריבה רמז למה שיהיה ביניהם בסוף, ועתה ינוחו ותמצא מנוח והשקט לנפשה.**

רק בתחילת ההריון הם מתנהגים כך, אך בהמשך ההריון הם יירגעו...

בלי יקר: (כג) ויאמר ה' לה שני גוים בבטנך... ב' ילדים בבטנך אחד יהיה עובד ה' ואחד עובד ע"ג ולעולם ה' אחד ואין זולתו. יצחק... היה ירא מצד אשתו כי היא בת בתואל ואחות לבן... פן יצא ממנה זרע בלתי הגון כמו שיצא ישמעאל מהגר ואולי זה סיבת עקרותה. וכאשר נתרוצצו הבנים בקרבה אחד מפרכס לצאת על פתח ע"ג בזה הרגישה שודאי אחד יהיה צדיק ואחד רשע על כן אמרה למה זה אנכי, כי כמוני כהגר ומה אנכי טוב ממנה ולמה זה התפללתי ותלך לדרוש את ה' מה הועילה תפלתי?! ויאמר ה' לה שני גוים בבטנך זה רבי ואנטונינוס, והועילה תפלתה שגם עשו יצא ממנו זרע כשר כאנטונינוס ושאר גרי צדק, מה שאין כן בישמעאל ובזה את טובה מהגר.

רבקה חששה שמא הילד הרשע יצא ממנה בגלל אחיה ואביה הרשעים. וה' ענה לה שגם מהבן הרשע (=עשו) – יצאו צדיקים – אנטונינוס ושאר גרי צדק.

משך חכמה: (כג) וכיון שראתה שהבנים מתרוצצים וכשהולכת לבית ע"ז עשו מפרכס לצאת הרי כאן האחד טוב והאחד רע ולמה זה אנכי שלא כדרך שרה שלרבקה ניתן גם את הטוב גם את הרע ולא ביררו לה הטוב לעצמו והשיבו לה שני גוים זה אנטונינוס הרי שבחלק הרע שלך מעורבב גם הטוב ולכן המה שניהם בבטנך.

יצחק ורבקה: חלק ב – הכמיהה לבן, לידת יעקב ועשו

לשרה היה רק בן צדיק, ולהגר בן רשע, ומכיוון שרבקה שמעה שיש בתוכה בן רשע חששה, ה' אמר לה שאף מהבן הרשע שלה יצא טוב...

תכונותיו ואופיו של עשו

10. לפי פשט הפסוקים, מי הבכור – יעקב או עשיו? (כה)

הבכור ללידה הוא עשו.

11. כיצד מראהו של עשו מתואר? (כה)

אדמוני, שעיר מאוד.

12. מה מראהו של עשו מלמד על תכונותיו? היעזר בדברי רש"י (כה)

רש"י: אדמוני - סימן הוא שיהא שופך דמים. רשב"ם: כאדרת שער - שלובשים הרועים.

תכונות הרצח והצייד

13. מי קרא לעשיו בשם זה? ומדוע קראו לה דוקא בשם זה? היעזר בפירוש רש"י

ויקראו שמו עשו, ויקראו שמו עשו - הכל קראו לו בן לפי שהיה נעשה ונגמר בשערו כבן שנים הרבה. היה נראה כאדם "עשוי" כבר (בוגר).

14. מדוע יצחק אוהב את עשו? העתקת הסיבה המתוארת בפסוק (כח)

"כי ציד בפיו"

15. עיין בפירוש רבינו בחיי (כח):

ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו - יבאר הכתוב כי לא היה אוהב אותו בשביל בכורתו רק (=אלא) לפי שהיה מהנה אותו בצידו.

מה מדגיש רבינו בחיי (כח) לגבי אהבת יצחק לעשו?

יצחק לא אהב את עשו בגלל בכורתו, אלא בגלל הקשר שהיה ביניהם, שעשו היה מכבד אותו=מהנה אותו על ידי צידו.

16. מהם ההסברים השונים ל: "כי ציד בפיו"?

רבינו בחיי (כח): ולמדנו הכתוב כי עשו הרשע היה ציד משני צדדין: כי יצוד החיות במדברות ובשדות ממה שהזכיר איש שדה, ליוצוד גם כן דעת אביו כשהיה מזמן ההנאות בפיו מתוך ערמת דבריו וזהו כי ציד בפיו.

עשו היה ציד והיה מביא לאביו מצידו, וכן היה צד את דעתו של אביו ומרמה אותו.

רמב"ן (כח): כי ציד בפיו אמרו המפרשים (הראב"ע, והרד"ק): כי יתן ציד בפיו של יצחק...

ייתכן לפרש "ויאהב יצחק את עשו", בעבור כי בפיו של יצחק ציד תמיד, כל היום יתאוה לאכול את הציד, ותמיד הוא בפיו, לא יאכל דבר אחר, והוא המביא לו כאשר אמר איש יודע ציד.

ייהנכו בעיני כי היא מליצה, כי עשו ציד בפי אביו, יכנה האיש במעשה לתדירותו.

א כי עשו נתן ליצחק לאכול מהציד שצד. ב הציד של עשו היה משובח, ויצחק היה אוכל רק ממה שהוא צד! ג עשו היה טורח ודואג רבות לצוד עבור אביו.

17. עיין במדרש (דברים רבה א, טו) הבא:

אמר רבן שמעון בן גמליאל, לא כפד ברעה את אבותיו כמו אפי את אבותי, ומצאתי שפכד עשו לאביו יותר ממני.

פיצד? אמר רבן שמעון בן גמליאל הייתי משמש את אבי בכלים צואים, וכש הייתי הולך לשוק הייתי משליך אותן הכלים ולובש כלים נאים ויוצא בהן, אבל עשו לא היה עושה כן, אלא אותן כלים שקה לובש ומשמש בהן את אביו, הן מעלים. מהי המצווה שעשו "הידר" בה?

מצוות כיבוד הורים.

18. עיין בדברי המהר"ל (ספר תפארת ישראל פרק מא) הבאים:

ודע כי לא היה דבר זה מה שהיה משמש עשו את אביו במקרה כי אין דברים כאלו במקרה שיהיה זריז במצוה כמו זאת... עשו שכל מדתו היה מדת הדין הוא בפרט היה מוכן לזה שהיה דבק לגמרי באביו כאשר הביא אותו לעולם במדה זאת שהוא מדתו והבן זה. וכבר התבאר גם כן כי אין לך מצוה שהדין מחייב אותה יותר מן כבוד אב ואם שהדין מחייב אותה לכך ומכל שכן עשו שהיה כל מעשיו מדת הדין מוכן ביותר למצוה הזאת.

מדוע עשו מהדר דוקא אחר מצווה הזו?

יצחק ורבקה: חלק ב – הכמיהה לבן, לידת יעקב ועשו

עשו היה דומה לאביו, יצחק, והתכונה המרכזית של יצחק היא מידת הדין, וכך גם עשו. וכיבוד הורים היא המצוה הכי גדולה שמחייב אותה הדין.

תכונותיו ואופיו של יעקב

19. רש"י (כו): "ויקרא שמו יעקב" – הקב"ה. דבר אחר: אביו קרא לו יעקב על שם אחיות העקב.

מי קרא ליעקב בשם זה? מהיכן יש לדייק זאת? (כו)

ויקרא שמו יעקב = משמע שאחד קרא לו בשם זה. לפי הפירוש הראשון הקב"ה קרא לו יעקב, ואילו לפירוש השני יצחק קרא לו כך על שם מעשהו – שאחז בעקב עשו.

20. עיין בדברי הכלי יקר (כו) הבאים:

ויקרא שמו יעקב. ובעשו נאמר: "ויקראו שמו עשו" כי רבים קראו לו עשו! לפי שהדרכים הרעים הם רבים והדרך הטוב אינו כי אם (=אלא) אחד, על כן היו רבים אשר הסכימו על שמו של עשו, אמנם על יעקב לא יסכימו כי אם יחידי הדור ואנשי סגולה, ובני עליה מועטים הם.

מה הרמז בכך שלגבי שמו של יעקב כתוב: "ויקרא" בלשון יחיד, ואילו לגבי שמו של עשו נאמר: "ויקראו" בלשון רבים? שיש רק דרך אחת טובה – לעשות את רצון ה', כפי הולך בה יעקב, לעומת זאת, שאר הדרכים הן דרכים רעות, ובהן הולך עשו.

וכבר ידעת כי שם עשו מורה על קניני העוה"ז שנעשו ונגמרו מיד בלידתו כמבואר למעלה. ושם יעקב מורה על השלימות הרוחני הנקנה בסוף על כן נאמר בעשו ויקראו וביעקב ויקרא וק"ל.

מה ההבדל בין שאיפתו ורצונו של יעקב לשאיפתו ורצונו של עשו?

שאיפתו של יעקב היא להשיג שלמות רוחנית, ואילו שאיפתו של עשו היא להרבות את קנייני עולם הזה.

21. רש"י (כו): בעקב עשו - סיי שאין זה מספיק לגמור מלכותו עד שזה עומד ונוטלה הימנו.

מה המעשה הראשון שעשה יעקב? מה הרמז שיש בכך?

אחז בעקב עשו אחיו. הרמז בכך הוא שיעקב =בני ישראל יטלו את המלכות מבני עשו.

22. עיין בדברי רש"י (כו) הבאים:

ואחרי כן יצא אחיו וגוי - שמעתי מדרש אגדה הדורשו לפי פשוטו בדין היה אוחז בו לעכבו יעקב נוצר מטיפה ראשונה ועשו מן השניה צא ולמד משפופרת שפיה קצרה תן בה שתי אבנים זו תחת זו הנכנסת ראשונה תצא אחרונה והנכנסת אחרונה תצא ראשונה נמצא עשו הנוצר באחרונה יצא ראשון ויעקב שנוצר ראשונה יצא אחרון ויעקב בא לעכבו שיהא ראשון ללידה כראשון ליצירה ויפטור את רחמה ויטול את הבכורה מן הדין.

לפי דברי מדרש האגדה שמביא רש"י, מיהו הבכור? כיצד הוא מוכיח זאת?

יעקב הוא הבכור ליצירה, שכן מי שנוצר ראשון – יוצא אחרון, ומי שנוצר אחרון יוצא ראשון...

23. עיין בדברי הכלי יקר (כו) הבאים:

כי יד ממשלתו לא יהיה לו מיד ביום הולדו כי אם בסוף בבואו בימים, כהוראת שם עקב המורה על הסוף כך השלימות הנפשי נקנה ביותר בסוף ימי חלדו של האדם, כי סוף כל דבר הכל נשמע וזקני ת"ח מוסיפין חכמה אבל ביום הולדו אין בו רושם כלל מן אותו שלימות הנפשי.

מה העיקרון הראשון שלומדים לחיינו מכך שיעקב אחז בעקב עשו?

שאת עיקר מעלת האדם הוא קונה בסוף ימיו. ובתחילת ימי האדם הוא חסר מעלה!

וא"כ מוכרח הדבר לומר שאין שכר לצדיקים בעה"ז, שהרי עיקר זמן קניית השלימות הוא בימי הזקנה בהיותו קרוב לשערי מות כי אז שכלו הולך ומתגבר ואימתי יקבל שכרו כי ימי הזקנה אינן מוכנים לקבלת השכר כי כבר בטלו אצלו כל החמדות ותופר האביונה (קהלת יב ה), א"כ על כרחך אתה צריך לומר שיד השלימים אוחות בעקב עשו דהיינו סוף ממשלתו של עשו.

מהו העקרון השני שיש ללמוד לפי דברי הכלי יקר?

שעיקר שכרם של הצדיקים הוא בעולם הבא, מכיוון שקנו את השלמות רק בסוף ימיהם (=זקנותם) בעולם הזה, ואין עיקר ההנאה בענייני עולם הזה.

24. עיין בדברי הכתב והקבלה (כו) הבאים:

יצחק ורבקה: חלק ב – הכמיהה לבן, לידת יעקב ועשו

"ויקרא שמו יעקב". זה ישאר בעקב ובסוף. כי זה יורה היות ידו אוחזת בעקב אחיו. וכבר אמרו רבותינו האל יתברך קרא לו כן כי אמנם הוא ישאר אחר כליון כל האומות כאמרו כי אעשה כלה בכל הגוים ואותך לא אעשה כלה (רבי עובדיה ספורנו).

על שם מה נקרא יעקב בשם זה?

כרמז לכך שלמרות ששאר אומות העולם יכחדו מהעולם – עם ישראל ישאר לנצח!

25. "וַיִּרְבֶּקֶה אֶהְבֶּת אֶת יַעֲקֹב". (כח)

עיין בהסבר הרשב"ם (כח):

אוהבת את יעקב - שהיתה מכרת בתומתו וגם ממה שאמר הקב"ה ורב יעבוד צעיר. מהן שתי הסיבות שבגללן, להסבר הרשב"ם, רבקה אוהבת את יעקב? בגלל התנהגותו התמימה, ומפני שעוד בזמן העיבור ידעה שהבכורה ראויה ליעקב.

מכירת הבכורה

26. לפי פשט הפסוקים, למי ראויה הבכורה?

לעשו.

27. מה הם היתרונות של הבכורה?

רבי אברהם אבן עזרא (לא): והבכורה שיקח פי שנים בממון אביו. **ויש אומרים** שיש לבכור לעולם מעלה על הצעיר לקום מפניו ולשרתו כבן לאב:

א. פי שניים בממון האב לאחר מות האב, ב. יש לו קדימות לשרת את אביו.

רש"י (לא): לפי שהעבודה בבכורות.

מעלה רחנית – עבודת ה' על ידי הבכורות!

רבינו בחיי (לא): מעלת שררה וכבוד אחרי האב שיהיה הוא במקום האב לנהוג שררה על יתר אחיו והם יכבדוהו כאביהם, וגם בנכסים היה לו יתרון ומעלה עליהם.

כבוד ושררה על האחים – שהאחים יהיו חייבים בכבודו, ויתרון בנכסי האב.

28. **ספורנו (לא):** מכרה כיום. כי בהיות היום כל מגמת פניך אל מלאכתך באופן שאתה כ"כ עיף שאינך מכיר הנזיד אין ספק שלא תוכל להתעסק בעניני הבכורה לשרת לאל יתי ולעשו את הראוי לבכור:

מדוע יעקב דרש מעשו למכור לו את הבכורה בעקבות בקשת עשו: "הֲלֵעִיטֵנִי נָא מִן הָאָדָם הָאָדָם הַזֶּה פִּי עֵיף אֲנֹכִי"?

משום שלפי בקשת עשו את המאכל, מבלי להכיר את תוכנו אלא רק את צורתו החיצונית מתברר שאינו ראוי למעלת הבכורה.

29. **רשב"ם (לא)** מכרה כיום – כלומר: לאלתר מיד מכור לי חלק בכורתך הראוי לך בממון אבי בממון שאתן לך, ואח"כ אתן לך המאכל לעדות ולקיום כדרך שמצינו "ויאכלו שם על הגל" לקיום ברית בין לבן ליעקב.

מה השכר שמשלם יעקב לעשו עבור הבכורה? ומה מטרת נתינת התבשיל לעשו?

ממון עבור הבכורה. ובנוסף יעקב יתן לו את המאכל. ומטרת המאכל להוות עדות על מעשה קנין הבכורה.

30. מדוע חשוב להסביר שהתשלום עבור הבכורה אינו רק עבור התבשיל?

מכיוון תשלום בצורת תבשיל אינו "שווה" לערכה של הבכורה.

31. עיין בדברי המדרש (תנא דבי אליהו זוטא פרק יט) הבא:

אמרו רבותינו: **בעוד כשהיו יעקב ועשו במעי אמן** אמר יעקב לעשו עשו אחי שני אחים אנחנו לאבינו ושני עולמות יש לפנינו העולם הזה והעולם הבא. העולם הזה יש בו אכילה ושתייה ומשא מתן ולשאת אשה ולהוליד בנים ובנות, אבל העולם הבא אינו כן בכל המדות הללו, ואם הוא רצונך טול אתה העוה"ז ואני אטול העוה"ב. ומנין שכך הוא? שנאמר: "ויאמר יעקב מכרה כיום את בכורתך לי" כשם שהיינו אומרים בבטן. באותה שעה נטל עשו בחלקו העוה"ז ויעקב נטל בחלקו העוה"ב...

לפי דברי המדרש, האם ניתן לבוא בטענות ליעקב אבינו על כך שניצל את עייפותו של עשו כדי לאלץ אותו למכור את הבכורה? הסבר!

לפי דברי המדרש מראש עשו מכר ליעקב את הבכורה, עוד בהיותם בבטן אימם. אלא שמטרתו של יעקב בבקשתו מעשו למכור את הבכורה היתה לעשות קנין למכירה שכבר נעשתה ביניהם מראש...

יצחק ורבקה: חלק ב – הכמיהה לבן, לידת יעקב ועשו

32. איך עשו התייחס לבכורה לאחר שמכר אותה ליעקב?

בז לה.

33. עיין בדברי רבינו בחיי (לא) הבאים:

וזה דבר עשו למה זה לי בכורה, ואומנתי שהוא הציד קרוב שאמות בו בחיי אבי בלכתי לצוד החיות בשדות ובמדברות, וא"כ מה התועלת המגיע לי מן הבכורה?! וזהו שאמר ויאכל וישת ויקם וילך, להורות כי אחר שאכל ושתה חזר לאומנותו והלך אל השדה לצידו, וזה היה דרכו ומשפטו כל הימים לאכול ולשתות ולצוד ולהמשך אחר התאוות וזה לו סבת בזוי הבכורה.

לדברי רבינו בחיי, מדוע עשו ביזה את הבכורה?

מכיוון שעשו היה עסוק בהנאות המיידיות של החיים (כמו אכילת נזיד עדשים להשביע רעבונו), ולא חשב שימשיך לחיות אחר מות אביו, ולכן לא כל כך רצה היה להוט אחר הבכורה.

34. עיין בדברי הנצי"ב (העמק דבר לד) הבאים:

ויבז עשו את הבכורה. הראה לדעת לפני הבריות שעיקר מנהג בכורה אינו בדעת ישרה אלא מי שהוא מוכשר יותר במעלת עצמו ראוי להיות נכבד באחיו. ואחר דעת עשו נהגו כמה גדולי אוה"ע לבוז יחס ההולדה. אלא הכל תלוי בכשרונות טבע האדם.

מה הבעיה שהתפתחה מהתנהגותו המזלזלת של עשו ביחס לבכורה?

שזלזלו במעלת מי שנולד ראשון והתייחסו רק לפי הכשרון המעשי.

הפעם הגילה האחרונה שלך: בכבוד...

יצחק ורביקה – חלק ג: הברכה

קרא את פרק כז פסוקים א-מה, וענה על השאלות הבאות:

1. לפי הפשט, מה גרם ליצחק לבקש לברך את בנו הבכור? (א-ד)
זה שהוא הזדקן ורצה לברכו קודם מותו.

כהות עיניו של יצחק

2. מה הכוונה "וַתִּכְהֶינּוּ עֵינָיו מִרְאֵת"?

התעוור

3. עיין בדברי **רבינו בחיי** (א) הבאים:

ותכהין עיניו מראות – על דרך הפשט כהוי העינים מנהג הזקנה... וכן מצינו ביעקב (בראשית מח) "ועיני ישראל כבדו מזוקן", גם באחיה השילוני (מלכים א יד) "כי קמו עיניו משיבו", ומה שכתוב במשה רבינו ע"ה לא כהתה עינו ולא נס לחה היה זה נס.

א. לפי הפשט, מדוע כהו עיניו של יצחק? מהן הראיות לכך?

מפני שכך הדרך של הזקנים, שראיתם נחלשת. הראיה לכך היא מיעקב ואחיה השילוני שלעת זקנתם נחלשה ראייתם. לעומתם, למשה רבינו היה נס בכך שראיתו לא נפגמה גם לעת זקנותו.

ב. עיין בפסוק א, וציין מהי הראיה לפירוש זה!

הפסוק תולה את כהיית עיניו של יצחק בכך שהוא הזדקן: "וַיְהִי כִּי זָקַן יִצְחָק וַתִּכְהֶינּוּ עֵינָיו מִרְאֵת"

וע"ד המדרש: "ותכהין עיניו מראות", אמרו בב"ר (=בראשית רבה): ע"י שנטל שחד מעשו כהו עיניו... ד"א (=דבר אחר, פירוש נוסף): כדי שיטול יעקב את הברכות, ד"א מפני עשן ע"ז (=עבודה זרה) שהיו מקטרות נשי עשו לע"ז, ד"א כדי שלא יהא יוצא לחוץ ויאמרו עליו זה אביו של רשע, אמר הקב"ה אני מכחה את עיניו והוא יושב בבית, וזה שכתוב (משלי כח) בקום רשעים יסתר אדם... ד"א: ותכהין עיניו מראות בשכינה שהרי בשעה שנעקד ע"ג המזבח והציץ בשכינה ונגזר עליו אותה שעה שיכהו עיניו ולא רצה הקב"ה להענישו מיד שלא היתה דעתו אלא לנסות את אברהם...

ג. לפי הדרש, מהן ארבע הסיבות לכהיית עיניו של יצחק?

1. שנטל "שוחד" דיבוריו של עשו כששאל אותו היאך מעשרים את המלח והתבן והאמין שהוא צדיק

2. עשן ע"ז של נשותיו של עשו בנו

3. כדי שלא יצא החוצה ויתגנה בין הבריות

4. "נענש" מפני המעלה הרוחנית הגבוהה שהוא נחשף אליה בעת העקידה

וע"י שהיה יצחק מצדיק לעשו הרשע בשביל כי ציד בפיו לכך יסירו ממנו צדקת צדיקים, זה משה שכתוב בו (דברים לד) לא כהתה עינו ולא נס לחה וגו'.

ד. מדוע בא על יצחק דוקא הדבר הזה?

מפני שיצחק הצדיק את עשו הרשע, איבד את מעלת הצדיקים (שזכה לה משה) שאין ראייתם נפגמת

4. עיין בדברי **אור החיים הקדוש** (א) הבאים:

בנו הגדול - נתינת טעם למה לא קרא ליעקב, כי זה הבכור. ואולי שלא ידע מהמכר.

וטעם יצחק שהיה חפץ לברך עשו הרשע, כי חשב שבאמצעות הברכות יתהפך למדת הטוב ויטיב דרכיו, כי הצדיקים יכאבו בעשות בנייהם רשע והיה משתדל עמו להטיב, ואפשר שהיה מועיל ותמצא שאמרו ז"ל (ב"ר פ ד) כי נענש יעקב שמנע דינה מעשו שאפשר שהיתה מחזירתו למוטב, הרי שאפשר לו לחזור למוטב.

מהן שתי הסיבות שמציין אור החיים הקדוש מדוע יצחק בוחר לברך דוקא את עשו ולא את יעקב?

או מכיוון שעשו היה הבכור או מכיוון שרצה והשתדל שעשו ייטיב דרכיו

5. עיין בדברי **חזקוני** הבאים (ב)

לא ידעתי יום מותי - ואם אמות תפסיד הכל ממון ושררה שהרי מכרת לו בכורתך ולפיכך אני רוצה להקדים לתת לך הכל מחיים ולא יוכל יעקב להוציא מידך כלום שהרי מתנת בריא קיימת.

לדבריו, מדוע יצחק פונה לעשו עבור קבלת הברכה?

יצחק רצה שעשו יקבל את הברכות, אך הוא ידע שהוא מכר את בכורתו ליעקב, ולכן יצחק רצה להקדים את יעקב ולתת את

הברכה דוקא לעשו

יצחק ורבקה – חלק ג: הברכה

6. עיין בדברי הספורנו (ב) הבאים:

לא ידעתי יום מותי. כי אמנם הברכה תחול יותר בהיות המברך סמוך למיתה כענין ביעקב ובמשה כי אז הנפש יותר נבדלת מן החומר.

מדוע יצחק המתין עם הברכה עד סמוך למיתתו?

מפני שאז יש לברכה כח גדול יותר, מכיוון שסמוך למיתה הנפש יותר נבדלת מחומריות האדם

7. "וְרַבְקָה שָׁמְעַת בְּדַבֵּר יִצְחָק אֶל עֶשָׂו בְּנֹו" (ה) מה תמוה בפסוק זה?!

מדוע שרבקה לא תשמע את השיח שבין יצחק לעשו?!

8. עיין בדברי אור החיים (ה) הבאים:

ורבקה שמעת וגוי פירוש מודיע הכתוב כי רבקה נביאה היתה ושומעת תמיד בדברי יצחק וכו', הגם שלא ידבר בפניה והבן, ולזה אמר ורבקה שומעת בדבר וגוי ולא אמר ותשמע רבקה וגוי ולא אמר היתה שומעת וגוי **ואולי כי דבר אליו יצחק בלט** (=בסוד) ולזה האמין בבוא יעקב כי הוא עשו כי באוזן עשו דבר, והגם כי עיני יצחק כבדו, עם כל זה הודיעו כי דברי סתר אליו **ואולי** כי לזה רמז הכתוב באומרו: "ויקרא את עשו וגוי ויאמר אליו בני. ויאמר הנני" **פירוש**: נתיחדו לדברים נכמסים:

א. כיצד אור החיים הקדוש מסביר את ה"חידוש" בכך שרבקה שמעה את השיחה בין יצחק לעשו? כיצד נודע לרבקה מה אמר יצחק לעשו?

הם דיברו ביניהם בשקט, ולכן לא יתכן שרבקה שמעה אותם.

ב. כיצד לפי פירושו, ניתן להבין את פליאת יצחק בפסוק לג, על בואו של יעקב במקום עשו עם המטעמים לאביו?

מכיוון שרק עשו שמע אותו, יצחק לא הבין כיצד יתכן שיעקב ידע זאת והגיש לו מטעמים במקום עשו!

9. עיין בדברי רבינו בחיי (ד) הבאים:

ועשה לי מטעמים וגוי בעבור תברכך נפשי - אין כוונת יצחק בשאלת המטעמים בתענוג הגוף וחוש הטעם, אלא כדי שתהיה נפשו שמחה ומתענגת, כי בהתחזק כחות הגוף יתעוררו כחות הנפש ומתוך שמחת הנפש תחול עליו רוח הקודש, והוא שאמרו רז"ל אין השכינה שורה לא מתוך עצלות ולא מתוך עצבות אלא מתוך שמחה שנאמר (מלכים ב ג) והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה', ומטעם הזה יזכיר הנפש בכל פעם ופעם עם הברכה, ואמר בעבור תברכך נפשי, בעבור תברכני נפשך, למען תברכך נפשי. ומה שבקש מטעמים לשמחת הנפש ולא בקש כנור לנגן כמנהג הנביאים, מפני שהיה עתיד לברכו בדברים גופניים, טל השמים ומשמני הארץ ורב דגן ותירוש, וע"כ רצה שתהיה סבת השמחה מאכל ממין הדבר שהוא רוצה לברכו **בו**:

א. מה "הקושי" שבבקשתו של יצחק מטעמים עבור הברכה?

ברכה היא ענין רוחני, אם כן, כיצד מטעמים, שהם ענין גופני עם הנאה גשמית מאפשר ומחזק את הברכה?!

ב. מדוע, לפי הסבר רבינו בחיי, יצחק ביקש מטעמים בעבור הברכה?

כדי שבעקבות שמחת הנפש שתבוא על ידי האכילה, יתעוררו כוחות נפשו והוא יוכל לברכו כראוי.

10. רבקה משתפת את יעקב במה שיצחק מצווה את עשו (ה-ז). מי יוזם שיעקב יקדים את עשו ויקבל במקומו את הברכה? הוכח! (ו-ח)

רבקה, מכיוון שהיא אומרת: "ועתה בני שמע בקולי לאֲשֶׁר אֲנִי מְצַוָּה אֹתְךָ": ואילו יעקב מצידו אינו יוזם כלל, אלא אדרבה מנסה להתחמק מהענין

11. יעקב מסרב ונותן לכך שני נימוקים מדוע לא נכון שהוא יעשה את המעשה שיאפשר לו לקבל את הברכה במקום עשו. מהם שני הנימוקים (העתק אותם או כתוב בלשונך)?

א. (יא) הן עֶשָׂו אָחִי אִישׁ שָׂעִר וְאָנָכִי אִישׁ חֶלֶק;

ב. (יב) אֲוִלִי יִמְשֵׁנִי אָבִי וְהִיִּיתִי בְעֵינָיו כְּמִתְעַתֵּעַ וְהַבֹּאֲתִי עָלַי קִלְלָה וְלֹא בְרָכָה;

12. כיצד רבקה משכנעת את יעקב לעשות זאת? (יג)

רבקה אומרת ליעקב שהיא מוכנה לקחת על עצמה את הקללה אם תבוא עליו.

13. עיין בדברי אור החיים הקדוש (כז) הבאים:

שמע בקולי - פירוש הגם שיש בדברים אלו כנגיבת הדעת, עם כל זה יש לך לשמוע בקולי, פירוש מלבד חיוב מצות כיבוד אב ואם שהיא מצות עשה, גם היא נביאה... וכבר כתבנו (לעיל טז ה ו) שיצטדק נביא באומרו לעבור על מצוה ממצות התורה לפי שעה.

מהם שני הנימוקים שנותנת רבקה ליעקב מדוע עליו לשמוע לה?

יצחק ורבקה – חלק ג: הברכה

להקשיב לבקשתה ממנו זה כיבוד הורים, וכן משום שדבריה נובעים מרוח הקודש, ולכן עליו להקשיב לה, למרות שיתכן שהדבר סותר את כיבוד אב.

14. למרות שיעקב נעתר לבקשת אמו, הוא ממלא את בקשתה "בלי חשק" ובלא זריזות יתירה. הוכח זאת מהפסוקים! (יד-יז) (יעקב אינו מכין את המטעמים אלא רק מביא לאמו מה שביקשה) רבקה מלבישה את יעקב בבגדי עשו, רבקה "מעמיסה" על יעקב את האוכל לאביו, והוא לא נוקט יוזמה בעצמו.

15. בעל ה**כתב והקבלה** (טז) מסביר מדוע היה נכון שיעקב ירמה את אביו ויתחפש לעשו: כבר אמר החכם עת לכל חפץ, כי לכל הדברים בין החיוב בין הסותר יש זמן קבוע, שאם בא בזמנו הוא משובח, ושלא בזמנו הוא מגונה... וככה הוא בכל הפעולות, דבשעה זו הוא מגונה מאד, ובשעה אחרת יש בה צד שבח... ואמרו: גדולה עברה לשמה ממצוה שלא לשמה.

א. מהו העקרון שיש לדעת לגבי כל מעשה ופעולה?

שכל מעשה חיובי או שלילי בהתאם לזמן. כשנעשה בזמן הראוי הוא חיובי, וכשלא בזמן הוא שלילי.

וככה הוא בענין זה דרבקה ויעקב, ענין הרמיה היא מגונה מאד לכל אדם אף כי לאשה עם בעלה ולבן עם אביו, אבל לפי העת והזמן פעולתם משובח, כי יצחק להיותו מוטעה מחלקת לשון עשו, והיה מחוסר ידיעה מכל תועבותיו, לכן היה חשוב בעיניו להשפיע עליו ברכתו, **ומה היה להם לרבקה וליעקב לעשות, בידעם כל תועבותיו. ומארת (=קללה) ה' ראוי לחול על בית רשע כזה, והברכה אליו היא לרעתו.** כי בתוספות טובות זמניות אליו יוסיף רשע על רשעתו ככתוב עושר אל תתן לי פן אשבע וכחשתי לאל.

ב. מדוע הרמאות של רבקה ויעקב כלפי יצחק אינה אסורה למרות שרמאות היא מידה שלילית?

מכיוון שהיה מוטל עליהם להציל את יצחק מליפול מחלקלקות לשונו של עשו, ואם עשו יתברך תהיה רעה לו ולעולם

ואם היו שותקים, היו מחייבים עצמם לעבור על לפני עור לא תתן מכשול, כי יצחק מצד טעותו הוא כעור בדרך, והמניחו ליפול ברשת פעולה לא טובה, הוא הוא הפורש רשת לרגליו להלכד במעשה רע,

ג. מדוע לדברי בעל ה**כתב והקבלה** יעקב ורבקה היו מחוייבים לרמות את יצחק?

משום שאם לא היו מרמים אותו הוא היה עלול להתחייב בעקבות תמיכתו וברכתו בעשו הרשע.

ואם היו הולכים ומודיעים ליצחק את תועבותיו היו נלכדים ברשת חטא חמור בעון לשון הרע שהוא כע"א כג"ע וכשפ"ד. מצורף לזה, כמה מן הצער והיגון היו מביאים בזה אל יצחק בהודעו שיש לו בן שהתנכר לאביו שבשמים, בן שמסבת מעשיו המתועבים היה מקצר ימי חייו אביו אברהם חמש שנים,

ד. מדוע רבקה ויעקב לא גילו ליצחק שעשו רשע?

והם לא יכולים היו לגלות ליצחק שעשו רשע משום שאם היו עושים בן היו עובדים על לשון הרע, וכן היו מצערים את יצחק כשהיה נודע לו שיש לו בן כזה רשע, והיו מתקצרים ימיו.

הנה להנצל מכל הדרכים הרעים האלה, לא היה דרך אחרת לפניהם כ"א לעשות פעולה, המדומה כשקר וכרמיה למי שלא ידע טוב הענין, והוא אמת לאמתו למי שנודע תוכן הדבר וביירו, והיא פעולה שהמרומה עצמו יודה וישבח את המרמה אותו על שהצילו מלהיות מצדיק את הרשע ומרשיע את הצדיק, וכמו שעשה יצחק באמת אחרי כן בשלחו את יעקב לחרן ברכו בנפש חפצה בברכת אברהם.

ה. מהיכן מוכיח בעל ה**כתב והקבלה** שיצחק "הסכים" למעשה הרמאות שנעשה על ידי רבקה ויעקב?

מכך שאחר כך יצחק שלח את יעקב לחרן ונתן לו את ברכת אברהם

ברכת יצחק ליעקב

16. עיין בדברי ה**ספורנו** (כט) הבאים:

גביר לאחיך. כי חשב שיהיה טוב ליעקב שתספיק לו נחלת א"י (=ארץ ישראל) ושיחיה בה עם איזה שעבוד כדי שלא יטרוד נפשו מאוד בענייני גשמיים והבלי הנפסדים כמו שקרה לזרעו אחר כך כאמרו מתאב אני את גאון יעקב ושיחיה טוב לו שיהיה משועבד תחת אחיו כאמרם ז"ל אי בטולך אי בטולא דבר עשו, מפני שידע שא"י היתה ראויה ליעקב **בלבד לכן בזאת הברכה שחשב לברך את עשו לא הזכיר ברכת אברהם ולא ארץ ישראל כמו שהזכיר ליעקב כשהכירו** (כח, ד) **וברכו.**

מה ההבדל בין הברכה שברך יצחק את מי שחשב שהוא עשיו לבין ברכת יצחק ליעקב?

יצחק ורביקה – חלק ג: הברכה

ברכת יצחק למי שחשב שהוא עשו היתה בעניינים גשמיים, ואילו ברכת יצחק ליעקב היתה בעניינים רוחניים = ברכת הארץ וברכת אברהם.

17. הר"ן, רבינו ניסים, בדרשותיו (דרשות הר"ן – דרוש ב) מסביר שיצחק אהב את שני בניו ולכן רצה שיהיה טוב לשניהם. זה לשונו:

ואחשוב עוד, כי כאשר ברך יצחק את יעקב כבר ברך אותו כמסתפק אם הוא יעקב או עשו, כי כבר ראינו שהרגיש החשש באמרו (בראשית כז, כ) מה זה מהרת למצוא בני, ואמר עוד (בראשית כז, כא) גשה נא ואמשך וגוי, ושילש עוד ואמר (בראשית כז, כב) הקול קול יעקב וגוי, ואין ספק שהקול אות חזק מהידים.

א. האם יצחק היה משוכנע שעשו הוא זה שמקבל את הברכה?

ליצחק היה ספק גדול האם העומד בין ברכיו הוא עשו או יעקב (ודעתו נטתה לומר שזה יעקב).

ומכל זה נראה שלא היה ברור אצל יצחק שהיה עשו בלא ספק, אבל ברכו כמסתפק למה שהיה חושב כמו שאפשר, **והוא כי אין ספק שיצחק היה אוהב את יעקב וחפץ בברכתו בכל מה שלא יביא היזק ממנו לעשו**, ולזה חשב שברכתו היא אל העומד בין ברכיו, [ו]גם כי יהיה יעקב אי אפשר שתזיק לעשו, כי אי אפשר שיזכה יעקב מצד ברכתו מה שיקשה בעיניו ויהיה הפך כוונתו...

ב. לפי דברי הר"ן, על מה הקפיד יצחק בעת שבירך את יעקב כשחשב שהוא עשו, אך חשד שמא הוא יעקב?

יצחק הקפיד שגם אם העומד לפניו הוא יעקב, הברכה שהוא יקבל לא תפגע בעשו.

18. הנצי"ב (העמק דבר פסוק כג) מסביר שסיבת ברכתו של יצחק לעשו לא נבעה מכך שרצה לתקן אלא משום שנוכח לדעת שעשו קיבל גם קצת מתכונותיו של יעקב, וזה לשונו:

ויברכהו. באשר הוחלט במחשבתו שהוא עשו. חשב עוד מה שהקול קול יעקב הוא בתחבולה נכונה לעשו לשנות קולו ולשונו הפעם באשר נדרש להמשיך רוח"ק (רוח הקודש) על דבריו של יצחק וטוב להזכיר שם ה' כלשון הכתוב בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך. וגם קול יעקב המורגל בתורה ותפלה מסוגל להופיע רוח"ק ע"כ עושה עשו ככה. ע"כ.

מה שיכנע את יצחק שטוב ונכון לברך את עשו?

שימוש של עשו בקול יעקב גרמה ליצחק להאמין שטוב ונכון לברך את עשו, שכן אם יודע לעשות כן, הוא ראוי לברכת ה'

19. מה טוען עשו כלפי יעקב על שקיבל את הברכות "במקומו"? (לד-לו)

הזדעק, ביקש מאביו שיברך גם אותו, טען שיעקב עקב אותו פעמיים, כי הוא ראוי לברכה, כי הוא הבכור.

20. עיין בדברי הנצי"ב (העמק דבר יט) הבאים:

עשו בכרך. הזכיר לו בכורה. באשר ברכה זו היה רק מה שנוגע לעוה"ז. ויש לה שייכות לבכורה יותר מדברים שבקדושה שאין לה יחס כ"כ עם בכורה כאשר מצינו שנטלו כל דברים שבקדושה שהיה לבכורים. ונתנו לאחרים...

לאיזו ברכה ראוי הבכור?

ברכת הבכורה היא ברכה רק בענייני עולם הזה, אך לא ברכה רוחנית

ואע"ג שיש גם בבכורה איזה מעלה רוחנית... מכל מקום איננה מכרעת הרבה את היתרונות של אחר משא"כ עניני עוה"ז. משום הכי רצה יצחק לזכות את עשו בכורו בברכת עוה"ז. ואמר יעקב כי אני הבכור באשר קנה הבכורה והיה בזה דבר אמת ליעקב אלא שיצחק לא ידע מזה:

האם טענת עשו, שבעקבות שהוא הבכור דוקא הוא ראוי לברכה, נכונה?

מכיוון שעשו מכר ליעקב את הבכורה, לכן אין ראוי לברכת הבכורה אלא יעקב

21. מה נכלל בברכה שיצחק מברך את עשו? (לט-מ)

משמני הארץ, ברכת הטל, ובאשר ישראל לא ילכו בדרך ה' – בני עשו יהיו "למעלה"

22. עיין בדברי רבינו בחיי (לט) הבאים, לגבי ברכת יצחק לעשו:

הנה משמני הארץ. לא תמצא בברכת עשו זכרון הש"י, אבל בברכת יעקב הזכיר ויתן לך האלהים, וזה יורה כי נתן לעשו משמנים וטל ולא במתת אלקים כמו ביעקב אלא בדרך מסלות הכוכבים ומזלות אשר זרעו של עשו מסורין להם, ונתנם לו לזמן (מוגבל)... ירמוז... כליון בסופם...

וזה מורה שאין ברכתם אלא בעניני העוה"ז, ועוד שאין ברכתו של עשו אלא כשאין ישראל עושין רצונו של מקום, כי הברכות היו על תנאי ככל יעודי התורה שהם על תנאי...

מהם שלושת הדברים שבהם מתייחדת ברכת עשו?

א. ברכה ארצית טבעית שאינה במתנת אלוקים

יצחק ורבקה – חלק ג: הברכה

ב. הברכה זמנית

ג. ברכתם כל זמן שעמ"י לא יקיימו כראוי את מצוות ה'

23. מה תכנן עשו לעשות ליעקב בעקבות זה שלדעתו יעקב קיבל את "ברכתו"? (מא)

להרוג את יעקב לאחר ובסמוך למות אביהם יצחק

24. האם התכנן של עשו ראוי? (היעזר בכתוב בבראשית כה, כט-לד1 היעזר גם בדברי הנצי"ב שלעיל)

לא, מכיוון שהוא מכר ליעקב את הבכורה, אם כן, אין לו מה להלין על יעקב, כאילו לקח ממנו את הברכה במרמה

25. מה החשש שמפרטת רבקה באזני יעקב בבקשה ממנו שיברח מפני אחיו, עשו? (מב-מה) העתק את הפסוק

"למה אֲשַׁכַּל גַּם שְׁנִיכֶם יוֹם אֶחָד"

26. עיין במפרשים הבאים, וכתוב לפי כל אחד מהפירושים מיהם השניים שחוששת רבקה לאבד?

א. רש"י (מה): גם שניכם - אם יקום עליך ואתה תהרגנו יעמדו בניו ויהרגוך (רשב"ם – על ידי גואלי הדם).

יעקב ועשו.

ב. רבינו בחיי (מה): למה אשכל גם שניכם יום אחד - אביך ואתה שהרי עשו אמר יקרבו ימי אבל אבי וגו' נמצא שיצחק

מת עשו יהרג את יעקב ואז אהיה שכולה משניהם ביום אחד מבעלי ומבני.

יעקב ויצחק.

ג. הגרי"ז הלוי (מה): למה אשכל גם שניכם יום אחד. הא דדאגה גם על עשו נראה, דהנה איתא ברש"י שני גויים

בבטנך (כ"ה כ"ג) אלו אנטונינוס ורבי שלא פסקו מעל שולחנם לא צנון ולא חזרת, לא בימות החמה ולא בימות

הגשמים, עכ"ל. והיינו דמעשו גם יצאו טובים, אלא שלזה שיצא מעשו הוא רק אם יהיה יעקב, שע"י יעקב יכול להיות

כן שיתגיירו, ולזה אם יהרג יעקב, לא יוכל לצאת מעשו כלום, וזה שאמרה ליעקב. הלא אם תיהרג אהיה שכולה

משניכם, שלא יוכל לצאת דבר טוב מעשו ואהיה שכולה גם ממנו:

יעקב ועשו, שאם יעקב ימות, גם מעשו לא יצאו טובים שיתגיירו, ונמצא שכל זרעו יכלה.

אשריך שהגעת עד לכאן, שה' יברך אותך ברכת אברהם!